

VEROT, INSTITUUTIOT JA KULTTUURI: TEKIJÖITÄ MAIDEN VÄLISTEN VARALLISUUSEROJEN TAKANA?

**Jyväskylän yliopisto
Kauppakorkeakoulu**

Pro gradu -tutkielma

2024

**Tekijä: Joel Nieminen
Oppiaine: Taloustiede
Ohjaaja: Kari Heimonen**

TIIVISTELMÄ

Tekijä Joel Nieminen	
Työn nimi Verot, instituutiot ja kulttuuri: Tekijöitä maiden välisten varallisuuserojen takana?	
Oppiaine Taloustiede	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika (pvm.) 13.6.2024	Sivumäärä 80 sivua + liitteet
Tiivistelmä - Abstract	
<p>Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena oli tutkia erilaisten verotukseen, instituutioihin, kulttuuriin ja preferensseihin liittyvien tekijöiden mahdollisia yhteyksiä kotitalouksien maakohtaisissa nettovarallisuuksissa havaittaviin eroavaisuuksiin. Tätä tutkittiin kategorioittain aloittaen verotuksesta, eli tarkemmin sanoen perintö -ja varallisuusverosta selittäen lineaarisen regressioanalyysin avulla näille luoduilla dummy-muuttujilla kotitalouksien maakohtaisia keski- ja mediaanivarallisuuksia. Pitkästi samaan tapaan toimittiin instituutioiden, kulttuurin ja preferenssien yhteyksien tarkastelun yhteydessä.</p> <p>Aiempi tutkimus osoittaa sen, että verotuksella, instituutioilla ja kulttuurilla voi olla merkittävä vaikutus taloudelliseen toimeliaisuuteen ja kansantalouden suoriutumiseen, kun mittarina käytetään esimerkiksi bruttokansantuotetta. Näiden vaikutuksien syy-seuraussuhteita taloudelliseen toimeliaisuuteen - erityisesti kulttuurin ja preferenssien kohdalla - on kuitenkin ollut haastavaa todentaa ja käänteisen kausaalisuuden mahdollisuutta ei ole voitu täysin laskea pois. Toisaalta varallisuuden kertymistä ja kasautumista käsittelevässä tutkimuksessa on pitkään nojattu vahvaan yksilökeskeiseen mikroperustaan selittämällä erilaisten tasapainomallien ja niihin sisällytettyjen mikro- ja makrotason tekijöiden avulla yksilöiden säästämis- ja kulutus päätöksiä.</p> <p>Tutkimukseni tulokset voisi tiivistää seuraavasti. Perintö -ja varallisuusveron osalta havaittiin tilastollisesti merkitsevää positiivista korrelaatiota. Toisaalta intuitiivisesti ajatellen riippuvuussuhteen voisi myös ajatella toimivan toisinpäin ja logistisen regressioanalyysin tulokset tukevat tätä oletusta. Instituutioiden, kulttuurin ja preferenssien osalta havaittiin myös osittaista selityskykyä kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuudelle. Erityisesti kärsivällisyyden preferenssi osoittautui regressioiden perusteella merkittäväksi kotitalouksien varallisuuteen positiivisesti vaikuttavaksi tekijäksi. Kausaalisuhteiden todentaminen on kuitenkin erityisesti kulttuurin ja preferenssien kohdalla vaikeaa, joten tässä tutkimuksessa keskitytään pitkälti yhteyksien esille tuontiin.</p>	
Asiasanat Perintövero, varallisuusvero, varallisuus, instituutiot, preferenssit	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLLYS.....	4
1 JOHDANTO.....	5
2 VARALLISUUS	8
2.1 Varallisuuden määritelmä ja varallisuuslajit	8
2.2 Varallisuuden kehitys ja jakautuminen Euroopassa	8
2.3 Varallisuuden mittaamisen haasteet.....	11
3 VARALLISUUDEN KERTYMISEN MEKANISMIT	12
3.1 Thomas Pikettyn kapitalismin peruslait ja pääomantuottoaste	12
3.2 Dynastia- ja elinkaaripohjaiset tasapainomallit	15
3.3 Tasapainomallit pääomantuotolla.....	19
4 VEROTUS, INSTITUTIONAALISET JA KULTTUURILLISET TEKIJÄT ..	21
4.1 Perintövero.....	21
4.2 Varallisuusverot.....	25
4.3 Institutionaaliset tekijät.....	29
4.4 Kulttuuri ja arvot	32
5 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	35
5.1 European Household Finance and Consumption survey.....	36
5.2 World Justice Project ja oikeusvaltio-indeksi	37
5.3 Global Preference Survey	40
5.4 European Values Study.....	44
5.5 Tutkimusosuuden vaiheet ja rakenne.....	44
6 TUTKIMUSTULOKSET	46
6.1 Perintö- ja varallisuusverot	46
6.2 Institutionaaliset tekijät.....	53
6.3 Kulttuuri ja yhteiskunnalliset näkemykset	56
6.4 Maakohtaisten preferenssien merkitys.....	62
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	71
7.1 Tutkimuksen tulokset ja niiden analysointi.....	71
7.2 Tutkimuksen rajoitteet, puutteet ja mahdollisia jatkokysymyksiä ...	75
LÄHTEET.....	77
LIITTEET	80

1 JOHDANTO

Varallisuus on mittarina hyvin relevantti, sillä se mittaa taloudellista hyvinvointia ja antaa ennen kaikkea arvokasta tietoa kotitalouksien taloudellisesta tilanteesta ja kyvystä selvitä läpi haastavienkin taloudellisten aikojen. Varallisuus näin ollen siis oletetaan luovan taloudellista turvaa ja selkänöjaa. Tästä johtuen varallisuus ja varallisuuden tasoon liittyvät eroavaisuudet ovat erittäin kiinnostava ja toisaalta paljon yhteiskunnista ja niissä elävistä kotitalouksista kertova yksityiskohta. Erityisesti varallisuuserot ovat pitkään olleet suuri mielenkiinnon kohde taloustietelijöiden keskuudessa, puhumattakaan kansalaisista ja julkisesta keskustelusta. Tässä kohtaa on toki myönnettävä, että tuloerot ja niistä käytävä keskustelu ehkä pitänee kärkipaikkaa puhuttavimpana kotitalouksien taloudellista tilannetta käsittelevänä teemana, mutta sekin aiheena liittyy varallisuuteen ja varallisuuden kertymiseen kotitalouksissa. Ilman tuloja voi toki teoriassa olla varallisuutta, mutta käytännössä useimmiten varallisuuden kertyminen edellyttää jonkinlaisia tuloja, oli ne sitten satunnaisia, säännöllisiä, ansiotuloja tai pääomatuloja. Tästä voidaan intuitiivisesti johtaa, että ilman tuloihin liittyviä eroavaisuuksia ei oikein voisi pääomatkaan kasautua ja syntyä varallisuuseroja. Toisaalta on myös todettava, etteivät tuloerot empiirisen tutkimusdatan mukaan kykene yksinomaan selittämään varallisuudessa havaittavia eroavaisuuksia. (Benhabib & Bisin, 2018). Se on vain yksi selittävä tekijä ja näin ollen vaatii rinnalleen muita selittäviä tekijöitä.

Yhtä kaikki, varallisuus ja varallisuuteen liittyvät eroavaisuudet siis ovat kiinnostava asiakysymys. Taloustieteessä varallisuuden kasautumista ja varallisuuseroja on pyritty perinteisesti selittämään erilaisilla tasapainomalleilla, jotka ovat olleet joko dynastia- tai elinkaariperustaisia. (De Donder & Roemer, 2017). Näissä malleissa vain on havaittu tiettyjä perustavanlaatuisia rajoitteita, joiden vuoksi niillä ei ole perusmuodossaan kyetty saamaan riittäviä vastauksia varallisuuseroihin. Thomas Piketty (2014) vuorostaan analysoi teoksessaan "Pääoma 2000-luvulla" varallisuuden kehitystä ja dynamiikkaa aina 1800-luvulta 2010-luvulle asti ja päätyi merkittävään lopputulemaan, että pitkällä aikavälillä pääoman tuottoaste on ollut korkeampaa kuin talouskasvu.

Tästä syystä pääomat kasautuvat ja syntyy empiirisesti havainnoituja varallisuuseroja. Kyseisestä havainnosta mahdollisesti inspiroituneena esimerkiksi Benhabib ja Bisin (2018) päätyivät edelleen kehittämään elinkaariperustaista tasapainomallia siten, että sisällyttivät siihen mukaan siitä aiemmin puuttuneen pääomantuottoasteen. Tällä muokkauksella malli vaikuttaisi paremmin selittävän oikealle vinoutunutta varallisuuskasautumista – eli jakauman poikkeamista normaalijakaumasta – ja pääomantuotolla näyttäisi tosiaankin olevan keskeinen rooli pääoman kasautumisessa.

Olemassa on siis näin ollen huomattava määrä kirjallisuutta ja tutkimusta varallisuuden kasautumiseen ja varallisuuseroihin liittyen. Käytettävissä olevan datan sekä tutkimustekniikoiden kehittyminen viimeisinä vuosikymmeninä on mahdollistanut entistä yksityiskohtaisemman varallisuuden kehittymisen ja jakautumisen tarkastelun. Erityisesti mielenkiinnon kohteena ovat olleet mahdolliset kulttuuriin, arvoihin ja instituutioihin liittyvät tekijät, jotka aiemmin on mielletty muun muassa Guison, Sapienzan ja Zingalesin (2006) mukaan hyvin hankalaksi mitata ja sisällyttää taloustieteelliseen tutkimukseen. On kuitenkin kyetty havainnoimaan, että kulttuurilla, arvoilla, maan historialla ja instituutioilla on vaikutusta taloudelliseen toimeliaisuuteen, talouskasvuun ja siten myös mahdollisesti varallisuuden kertymiseen kotitalouksiin (Haavard Maridal, 2013).

Tämä seikka johtaakin meidät tämän tutkielman aiheeseen, eli maiden välillä vallitseviin eroavaisuuksiin kotitalouksien varallisuuksissa. Esimerkiksi Euroopan Keskuspankin tuottama tutkimusraportti ” Household finance and consumption Survey ” (2023) antaa varsin kattavan kuvan euroalueen maiden kotitalouksien varallisuuden tasosta ja jakautumisesta. Maiden välillä näyttäisi vallitsevan hyvin merkittäviäkin kotitalouksien varallisuuteen liittyviä eroavaisuuksia. Pohjoismaissakin on huomattu mainittavia eroavaisuuksia ja silmiinpistävä huomio on, että suomalaiset kotitaloudet ovat tässä vertailujoukossa selkeästi muiden maiden kotitalouksia varattomampia (Pykäri, 2015). Nämä eroavaisuuksiin liittyvät huomiot herättävät kysymyksiä siitä, mitkä ovat niitä syitä ja tekijöitä maiden välillä vallitseviin eroavaisuuksiin kotitalouksien nettovarallisuudessa? Mitä verotuksellisia, institutionaalisia kulttuurillisia ja muita yhteiskunnallisia tekijöitä näiden eroavaisuuksien takana oikein voisi olla?

Tässä pro gradu-tutkielmassa ensimmäinen tutkimuskysymys liittyy EKP maiden kotitalouksien varallisuuksissa havaittavien eroavaisuuksien ja perintö- ja varallisuusverojen välisen suhteen analysointiin. Toinen tutkimuskysymys on tutkia niin sanottujen institutionaalisten tekijöiden ja piirteiden vaikutusta kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksissa havaittaviin eroavaisuuksiin. Kolmas tutkimuskysymys koskee erilaisten maakohtaisten kulttuurillisten ja arvoihin liittyvien tekijöiden suhdetta maiden kotitalouksien varallisuuteen. Viimeisenä tutkimuksen kohteena on tutkia maittain esiintyvien preferenssien suhdetta kotitalouksien varallisuuteen.

Tutkielmani rakenne tulee olemaan seuraavanlainen; Tämän johdannon jälkeisessä 2. luvussa luon aluksi katsauksen varallisuuden määrittelyyn ja eri-

laisiin varallisuuslajeihin ja varallisuuden ilmenemismuotoihin. Tämän jälkeen suoritan yleisluontoisen katsauksen varallisuuden kehittymiseen ja jakautumiseen Euroopassa lopettaen luvun varallisuuden mittaamisen haastavuutta käsittelevään osioon. Näin teen ymmärrettäväksi keskeisiä käsitteitä, taustoitan edelleen mielenkiinnon kohteena olevaa aihetta ja tuon esille myös mahdollisia tutkimuksen tekoon liittyviä haasteita.

Tutkielman 3. luvussa käsittelem yksityiskohtaisemmin varallisuuden teoriaa ja mekanismeja varallisuuden kertymisen taustalla. Kyseessä on siis teoreettisen viitekehyksen käsittely. Tässä luvussa keskeisessä osassa tulevat olemaan muun muassa Thomas Pikettyn (2014) tutkimukset ja hänen esittämät teoriat varallisuuden kertymisen ja kasautumisen taustalla. Samaisessa luvussa tulen myös esittelemään yleisiä tasapainomalleja varallisuuserojen selittämisen välineinä ja näihin malleihin esitettyjä täydennyksiä.

Tutkielman 4. luvussa käsittelem tutkielmassa kiinnostuksen kohteena olevia veroja, tarkemmin sanottuna perintöveroa ja varallisuusveroa. Esittelen kyseiset verot lyhyesti ja käyn läpi niiden soveltamista ja käytössä oloa Euroopan tasolla. Samalla esittelen näistä veroista käytyä keskustelua ja argumentointia niiden puolesta ja vastaan. Tässä kyseisessä luvussa käsittelem myös niin sanottuja institutionaalisia ja kulttuurillisia tekijöitä, joiden vaikutus kotitalouksien erovaisuuksiin varallisuudessa maittain voi osoittautua hyvinkin kiinnostavaksi.

Tutkielman 5. luvussa esittelen tutkimuksessa käyttämäni aineiston ja tutkimusmenetelmät. Aineiston muodostavat EKP:n tutkimusraporttien aggregaattitason data kotitalouksien varallisuuksiin liittyvistä tiedoista, OECD:n tiedot tutkimukseen sisältyvien maiden perintö- ja varallisuusverotuksen käytännöistä, World Justice Projectin (WJP) oikeusvaltio-indeksi ja sen sisältämät muuttujat, Global Preference Surveyn (GPS) data maissa esiintyvistä taipumuksista ja preferensseistä ja European Values Study:n (EVS) data, josta saan käyttööni hyvin laajasti kiinnostavaa tietoa liittyen maissa esiintyvistä kulttuurillisista piirteistä, arvoista ja yhteiskunnallisista näkemyksistä.

Tätä seuraavassa 6. luvussa siirrytään suorittamaan itse tutkimusta tutkimuskysymysteni asettelun mukaisissa raameissa. Päätän tutkielmani 7. lukuun, joka sisältää saamistani tuloksista tehdyt johtopäätökset, pohdinnan, tutkimukseni kriittisen tarkastelun ja mahdollisen aiheen tiimoilta tehtävän jatko-tutkimuksen hahmottelun. Mainittakoon vielä, ettei tässä tutkielmassa tai sitä työstäessä ole hyödynnetty tekoälyä.

2 VARALLISUUS

2.1 Varallisuuden määritelmä ja varallisuuslajit

Varallisuus käsitteenä ei suinkaan ole aivan yksioikoinen. Siksi lienee paikallaan perusteellisesti käydä ensiksi läpi varallisuuden määritelmä selkeyden säilyttämiseksi tutkielman myöhemmissä vaiheissa. Varallisuudesta puhuttaessa voidaan käyttää sellaisia termejä kuin nettovarallisuus, reaali-varallisuus tai rahoitusvarallisuus. Nettovarallisuus on kirjallisuudessa ja empiriassa yleisimmin käytetty termi. Tällöin varallisuudella tarkoitetaan sitä varallisuuden muotoa, jossa hallussa olevista omaisuuseristä on vähennetty velat. (Saez & Zucman, 2016). Bruttovarallisuus luonnollisestikin kuvaa varallisuutta, jossa velkoja ei vielä ole näistä omaisuuseristä vähennetty. Reaali-varallisuus sananmukaisesti taas koostuu kaikesta reaalisesta hallussa olevasta omaisuudesta. Tähän kategoriaan kuuluvat muun muassa oma asunto ja muut mahdolliset kiinteistöt, kuluneuvot, kulutushyödykkeet, metsä tai vaikkapa antiikki ja taide. Rahoitusvarallisuus tätä vastoin ei koostu mistään reaalisesta vaan sisältää esimerkiksi talletukset, rahastot ja muita rahoitusinstrumentteja. (Cowell & Van Kerm, 2015). Tässä tutkielmassa mielenkiinnon kohteena ovat kotitaloudet ja näiden omistama yksityyminen nettomääräinen varallisuus.

2.2 Varallisuuden kehitys ja jakautuminen Euroopassa

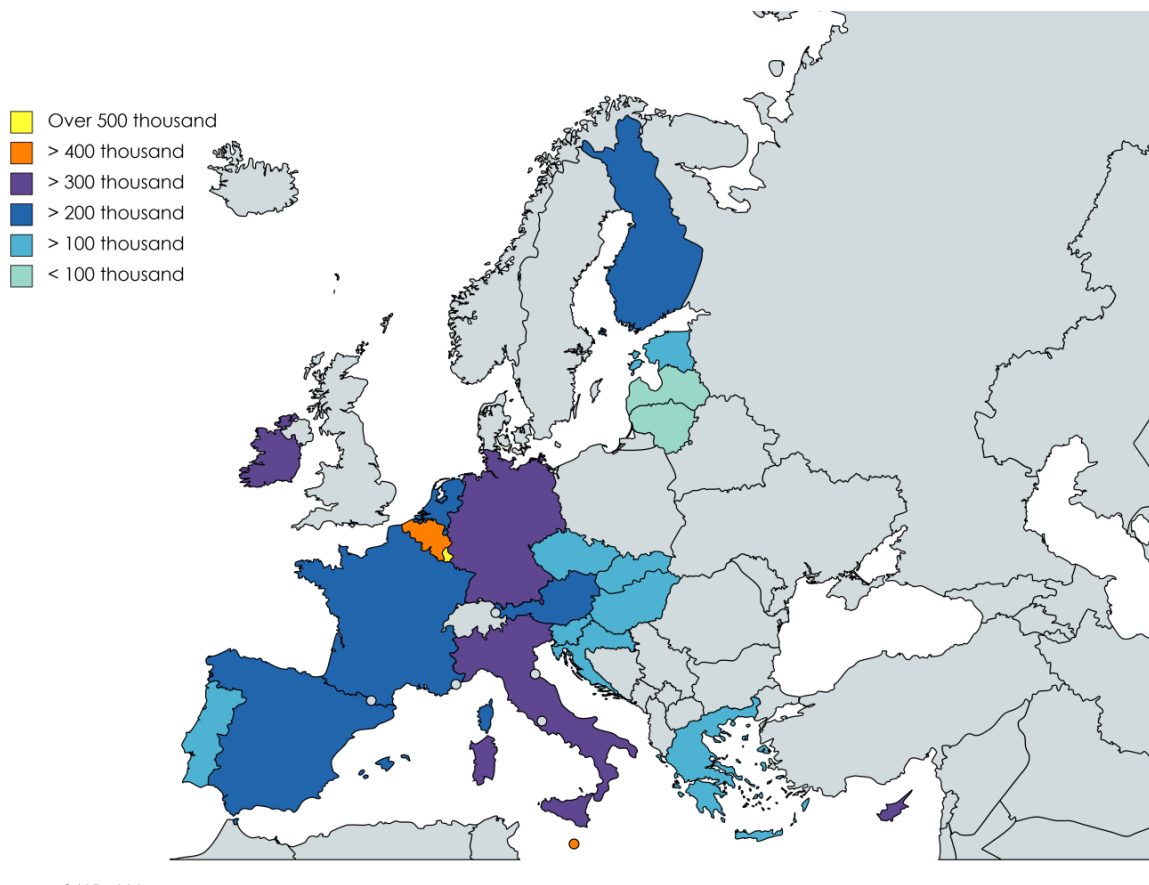
Miltä varallisuus ja varallisuuden kehitys sitten oikeastaan näyttää Euroopassa? Tähän kysymykseen muun muassa Euroopan Keskuspankki (EKP) on vuosien varrella yrittänyt vastausta tutkimuksillaan antaa. Kotitalouksien taloutta ja kulutusta käsittelevä tutkimus (Household Finance and Consumption Survey, 2023) on EKP:n viimeisin teemaa käsittelevä tutkimus ja se antaa oivan yleiskuvan muun muassa kotitalouksien nettovarallisuuden tasosta ja kehityksestä viimeisen vuosikymmenen aikana. Erityisesti vuosien 2017 ja 2021 välillä on

havaittavissa merkittävää kotitalouksien nettovarallisuuden kasvua euroalueella. Vuonna 2017 kotitalouksien nettovarallisuuden keskiarvo oli 241,5 tuhatta euroa ja se kasvoi vuoteen 2021 mennessä 292,1 tuhanteen euroon. Näin ollen kotitalouksien keskimääräinen varallisuus kasvoi 13,1 prosenttia. Myös kotitalouksien nettovarallisuuden mediaani kasvoi vuoden 2017 tasosta 103,9 tuhatta euroa vuoteen 2021 mennessä 123,5 tuhanteen euroon. Mediaanikin siis kasvoi 12,4 prosenttia. (EKP, 2023.) Tämä edellä kuvattu nettovarallisuuden kasvu johtuu EKP:n mukaan yleisesti ottaen useiden eri omaisuuserien arvonnoususta. Tämä tarkoittaa, että muun muassa asuntojen, osakkeiden tai vaikkapa yritysvaarallisuuden kasvu ovat yhdessä maltillisen velkaantumisen kanssa saaneet aikaan kotitalouksien nettovarallisuuden kasvun. (EKP, 2023.)

Kotitalouksien nettovarallisuus on siis yleisesti ottaen kehittynyt positiivisesti euroalueella. Mutta miten tämä varallisuus sitten jakautuu erilaisten kotitalouksien kesken? Yksi esille nouseva yksityiskohta on, että omassa asunnossa asuvat kotitaloudet ovat huomattavasti varakkaampia kuin vuokralla asuvat sekä mediaania että keskiarvoa tarkasteltaessa. Vuokralla asuvien kotitalouksien keskimääräinen nettovarallisuus oli vuonna 2021 64,300 euroa, kun taas asuntovelallisten kotitalouksien keskimääräinen nettovarallisuus oli 345,100 euroa. Velattomien asunnonomistajien keskimääräinen nettovarallisuus oli 478,800 euroa. Kaikkien edellä mainittujen kotitaloustyyppien keskimääräinen varallisuus kuitenkin koki hyvin samankaltaisen nousun tarkastelujakson aikana nouden yli 10 prosenttia. (EKP, 2023.) Tästä voimme jo nyt vetää johtopäätöksen, – joskin hyvin ilmeisen ja intuitiivisesti ymmärrettävän sellaisen – että asunnon omistaminen näyttelee hyvin keskeistä roolia kotitalouksien nettovarallisuuden tasossa ja siten asuntojen arvon kehitys ja muutokset vaikuttavat merkittävästi omalta osaltaan kotitalouksien varallisuuden kehitykseen.

Toinen hyvin ilmeinen havainto vaikuttaisi olevan, että yleisesti ottaen useamman asukkaan taloudet ovat varakkaampia kuin vaikkapa yhden asukkaan taloudet. Tämä sinänsä ei ole mikään yllätys, sillä useamman asukkaan talouksissa yleensä on myös useampi tulojen saaja ja sitä kautta kotitalouden yhteisen varallisuuden kerryttäjä. Siinä missä yhden hengen talouksissa nettovarallisuuden mediaani ja keskiarvo olivat 64,000 ja 185,200 euroa, oli kyseiset arvot esimerkiksi neljän hengen talouksissa 178,000 ja 387,500 euroa. Yhden hengen taloudet erottuvat kaikista muun henkilömäärän omaavista talouksista huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi vaikkapa kahden ja neljän hengen taloudet toisistaan. (EKP, 2023.) Tämä havainto herättää pohtimaan, että millä tavoin kotitalouksien koostumukset ja niissä asuvien henkilöiden määrä voivat vaikuttaa maiden välisiin eroavaisuuksiin? Voisiko jonkun maan kohdalla keskimääräistä alhaisempi kotitalouksien varallisuus jossain määrin johtua yksinelävien suuresta määrästä ja kulttuurisista eroavaisuuksista liittyen asumismuotoihin? Jos kulttuuri ja yhteiskunta ovat hyvin perhekeskeisiä ja sukupolvet ovat taipuvaisempia asumaan samassa taloudessa suuremman ajan elämästään, niin tämän voisi nähdä selittävänä tekijänä joidenkin maiden keskimääräistä korkeammalle kotitalouksien varallisuudelle.

Kolmas keskeinen tutkimuksesta tehtävä huomio on, että kotitalouden varallisuuden mediaanilla ja keskiarvolla oli havaittavissa huomattavaa korrelaatiota koulutustason kanssa. Ainoastaan peruskoulutuksen omaavien kotitalouksien nettovarallisuuden mediaani ja keskiarvo olivat 83,500 ja 162,800 euroa. Toisen asteen koulutuksen kotitalouksien nettovarallisuuden mediaani ja keskiarvo olivat 114,300 ja 258,000 euroa. Kolmannen asteen koulutuksen kotitalouksilla samaiset tunnusluvut olivat 204,300 ja 446,300 euroa. (EKP, 2023.) Voimme siis todeta, että koulutus tosiaanakin näyttäisi olevan yksi parhaista investoinneista mitä yksilö voi tehdä, ainakin jos tarkastellaan varallisuuden kertymistä.

KUVIO 1 EKP maat kuvattuna kartalla eri varallisuusryhmiin jaettuna kotitalouksien nettovarallisuuden keskiarvojen mukaan.

EKP:n (2023) aineiston perusteella Suomi vaikuttaisi olevan tukevasti keskikastia kotitalouksien keskimääräistä nettovarallisuutta mitattaessa. Suomessa keskimääräinen kotitalouden nettovarallisuus oli noin 215 tuhatta euroa. Tällä luekemalla Suomi lukeutuu sellaisten keskikastin maiden (karttakuviossa sinisellä) joukkoon kuin Ranska, Itävalta, Espanja ja Alankomaat. Ylempään keskikastiin lukeutuvat (karttakuviossa violetilla) Saksa, Italia, Irlanti ja Kypros. Toiseksi ylimpään luokkaa (karttakuviossa oranssilla) lukeutuvat Belgia ja Malta. Ylimpään luokkaan (karttakuviossa keltaisella) sijoittuu eräänlaisena hyvin poikkeavana tapauksena Luxemburg, jonka kotitalouksien nettovarallisuuden me-

diaani ja keskiarvo olivat 717,700 ja 1269,700 euroa. Kahteen alimpaan luokkaan (karttakuviossa turkoosilla ja mintunvihreällä) lukeutuu lukuisia itäisemmän Euroopan maita sekä Kreikka ja Portugal.

2.3 Varallisuuden mittaamisen haasteet

Kotitalouksien varallisuuden kehityksen mittaamiseen ja seuraamiseen kuitenkin liittyy myös merkittäviä haasteita. Siinä missä tuloja on hyvinkin helppo mitata ja seurata, varallisuuden kohdalla samainen voi olla vaikeaa lukuisista eri syistä. Ensinnäkin, varallisuuteen liittyvä aineisto on usein hyvin suojattua ja se on rajattu hallinnon käyttötarkoituksiin. Toisekseen, yksilöillä on kannuste ilmoittaa mahdollisimman pitkälle minimoituja arvoja liittyen heidän varallisuuteen. Yksilö ei aina välttämättä halua tuoda esille ja näkyväksi tämän koko varallisuutta erinäisistä syistä johtuen. Tämä johtaa siihen, että kerätty aineisto ei kykene kokonaan tavoittamaan esimerkiksi verojen välttelyä tai varallisuuden piilottamista. Kolmanneksi, jotkin aineistolähteet eivät välttämättä päivitty säännöllisesti tai tarpeeksi usein. (Drometer, 2018.)

Varallisuuden mittaamisen haasteeseen liittyy myös hyvin keskeisesti se, että toisin kuin tulot, varallisuutta voi olla monissa eri muodoissa. Kuten aiemmin jo esitin, varallisuus voi jakautua useisiin eri varallisuuslajeihin ja näiden omaisuustyyppien arvostukset voivat vaihdella toisinaan huomattavasti. Tämä ongelma koskee erityisesti reaali-varallisuutta ja osan siitä vaikeaa arvottamista. Reaali-varallisuutta on myös helpompi ikään kuin säilöä piiloon, kuten vaikkapa taiteeseen ja antiikkiesineisiin, joiden arvon mittaamiseen tarvitaan erilaiset työkalut ja alan asiantuntijat. Rahoitusvarallisuutta ei niinkään koske samainen ongelma, sillä se on paljon läpinäkyvämpi ja helposti mitattavissa oleva varallisuuden muoto.

Verotuksellisesta näkökulmasta joidenkin varallisuuden muotojen mittaaminen vaikkapa vuosittain osoittautuu myös hankalaksi. Erilaisten eläkesäästöjen, henkivakuutusten, rahastojen tai läheisten perheyritysten arvottaminen voi olla hankalaa. Tämä erilaisten varallisuuden muotojen hankalampi mitattavuus voi aiheuttaa varallisuuden siirtämistä sellaisten varallisuuden muotojen piiriin, joissa varallisuutta on helpompi aliarvottaa. Tämä taas luonnollisesti johtaa myös nettovarallisuuden aliarviointiin. (Scheuer & Slemrod, 2021, s.207.) Näin ollen varallisuuden mittaamisen haasteet voivat osaltaan selittää sitä, että miksi useat Euroopan maat ovat lopulta luopuneet varallisuusveron perinnästä. On mahdollisesti nähty, että se työ ja kustannukset mitä kyseisen veron toteuttamiseen ja perintään liittyy, eivät yksinkertaisesti tuo selaista hyötyä joka ylittäisi nämä. Tähän tässä lyhyesti sivuamaani varallisuusveroon palaan tarkemmin myöhemmin tutkielmani edetessä.

3 VARALLISUUDEN KERTYMISEN MEKANISMIT

Tässä pro-gradu tutkielmani toisessa luvussa luon katsauksen varallisuuden teoriaan ja kuinka varallisuuden kertyminen tapahtuu taloustieteen teorioiden mukaan. Tämän luvun sisällön muodostavat muun muassa De Nardin ja Cagettin (2008), Piketty (2014) ja Benhabibin ja Bisinin (2018) tutkimukset ja niissä esitellyt keskeiset ideat ja teoriat. Aloitan luvun ensiksi perehtymällä helpoiten lähestyttävään tutkimukseen, eli Thomas Piketty (2014) teoksessaan esittelemiini kansantalouden tilinpidon yhtälöihin, joita hän myös kapitalismin peruslaeiksi nimittää. Tämän jälkeen etenen tarkastelemaan niin sanottuja dynastia- ja elinkaari pohjaisia tasapainomalleja. Kyseisillä malleilla voidaan tutkia yksilöiden säästämis- ja kulutuspäätöksiä sekä monipuolisesti erilaisia varallisuuden jakautumiseen vaikuttavia mikro- ja makrotason tekijöitä. Päätän luvun esittelemällä tuoreimman varallisuuseroja ja varallisuuden jakautumista selittämään pyrkivän tasapainomallin, jossa malliin on tuotu mukaan pääomantuotoste.

3.1 Thomas Piketty kapitalismin peruslait ja pääomantuottoaste

Vuonna 2014 ranskalainen ekonomisti Thomas Piketty julkaisi teoksen ”Pääoma 2000-luvulla”, jossa hän tutki varallisuuden dynamiikkaa. Kiinnostuksen kohteena hänellä oli tutkia varallisuuden kehitystä aina 1800-luvulta nykypäivään ja tuoda näkyväksi tämän kehityksen yhteiskunnallista merkitystä. Kyseinen teos sai aikanaan osakseen huomattavaa näkyvyyttä julkisuudessa ja siinä esitetyt teoriat herättivät paljon mielenkiintoa ja keskustelua. Teorioita enemmän kiinnostusta mediassa herättivät ehkäpä Piketty näkemykset ja ajatukset varallisuuserojen käsittelemisestä globaalissa mittakaavassa. Piketty (2014) kun päätyi periaatteellisella tasolla kannattamaan globaalia varallisuusveroa. Piketty (2014) kuitenkin myös päätyi samalla toteamaan, että kyseinen vero on äärimmäisen hankala toteuttaa ja jopa ajatuksena utopistinen.

Joka tapauksessa Piketty (2014) esittämät teoreettiset työkalut tarjoavat meillä yhden oivan tavan tarkastella varallisuuden teoriaa ja mekanismeja varallisuuden kasautumisen ja varallisuuserojen taustalla. Näitä työkaluja Piketty (2014) kutsuu kapitalismin peruslaiksi. Käsitelläänpä nämä peruslait seuraavaksi.

Aloitetaan kansantulon käsitteestä. Yksinkertaisesti ilmaistuna kansantulolla tarkoitetaan kaikkia taloudessa toimivien yksiköiden vuoden aikana saamia tuloja, eli toisin sanoen kokonaistuloja (Piketty, 2014, s. 66-68). Pääoman kansantulosuhde yhdistää kaikkea tuotettua ja jaettua varallisuutta kuvaavan kansantulon, ja omistettua varallisuutta kuvaavan pääoman (Piketty, 2014, s. 74). Tämä pääoma ja sen osuus kansantulosta onkin mielenkiinnon ja tutkimuksen kohteena kapitalismin ensimmäisessä peruslaissa, joka on muodoltaan

$$\alpha = r * \beta \quad (1)$$

, jossa r kuvaa pääoman tuottoastetta ja β pääoman kansantulosuhdetta. Tällä kaavalla voimme yksinkertaisesti havainnollistaa varallisuuden rakennetta, eli sitä miten varallisuus jakautuu työ- ja pääomatuloihin. Huomioitavaa on, että tämä malli on hyvin yksinkertaistettu ja se ei tässä muodossa ota huomioon pääoman tuottoasteen suuruuteen vaikuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi sijoituskohde tai sijoitusten riskialttius. Myöskään maiden välisiä mahdollisia eroavaisuuksia ei tässä oteta huomioon, mikä tässä tutkielmassa on keskeisenä mielenkiinnon kohteena. Näistä seikoista huolimatta kyseinen kaava kuvaa ymmärrettävästi kapitalismin perusluonnetta ja tarjoaa välineen analysoida pääoman merkitystä varallisuuden kertymisessä.

Kapitalismin toisessa peruslaissa (Piketty, 2014, s. 221-226) tutkitaan säästämisteen ja kansantulon kasvuvauhdin vaikutusta pääoman kansantulosuhteeseen. Kyseinen kaava on muodoltaan

$$\beta = s/g \quad (2)$$

, jossa s kuvaa säästämistettä ja g kansantulon kasvuvauhtia. Kyseisen yhtälön pohjalta kyetään tekemään muutamia sangen kiinnostavia johtopäätöksiä. Mikäli taloudessa esiintyy paljon säästämistä ja toisaalta talous kasvaa hitaasti, kertyy talouteen pitkällä aikavälillä paljon pääomaa. Samaten jos säästäminen on vähäistä ja talous kasvaa nopeasti, pääoman kertyminen on vähäistä. Mainittakoon, että kansantulon kasvuvauhti g pitää sisällään myös väestönkasvun kansantulon kasvun per asukas lisäksi. Tästä voidaan siten vetää johtopäätös, että pääoman kasautuminen on voimakkaampaa korkean säästämisteen ja toisaalta hitaan väestönkasvun omaavissa maissa.

Tällä kapitalismin toisella lailla on kuitenkin päteäkseen olemassa tietyt reunaehdot. Ensinnäkin laki pätee vain pitkällä aikavälillä. Tällöin puhutaan jopa useista vuosikymmenistä. Toisekseen, laki pätee vain kasattavissa olevaan pääomaan. Esimerkiksi inhimillinen pääoma ei ole tällaista kasautuvaa pää-

omaa. Kolmannekseen, laki pätee vain varallisuusarvojen seuratessa kuluttajahintojen muutoksia.

Kolmas, ja ehkä se eniten Pikettyn (2014) teorioista huomiota osakseen saanut on väittäjä, jonka mukaan pitkällä aikavälillä pääoman tuottoaste ylittää kansantulon kasvuvauhdin. Kyseistä kaavaa merkitään seuraavasti.

$$r > g \quad (3)$$

Tällöin voidaan yhtälöstä tehdä muutamia loogisia johtopäätöksiä. Toisin kuin esimerkiksi Simon Kuznets (1955) hypoteesissaan esitti, ei talouskasvun hidastuminen lopulta johdakaan varallisuuserojen laskuun. Se, että g pienenee, ei edesauta varallisuuden tasaisempaa jakautumista, sillä pääoman pitkän aikavälin tuottoaste on se merkittävä tekijä, joka varallisuuden jakautumiseen ja kasautumiseen vaikuttaa. Talouskasvun pitäisi sitä vastoin kiihtyä, jotta se saavuttaisi pitkän aikavälin pääoman tuottoastetta.

Huomioitavaa toisaalta on, että Pikettyn (2014) esittämät ja käyttämät teoriat ovat saaneet myös osakseen kritiikkiä. Erityisesti hänen kapitalismin toinen laki on ollut kritiikin kohteena. Per Krusell ja Anthony A. Smith, Jr. (2015) kutsuivat artikkelissaan tätä säästämisen teoriaa kuvaavaa lakia suorastaan epäuskottavaksi kuvaukseksi todellisuudesta. Tähän he tarjoavat kaksi perustelua. Ensinnäkin kyseinen Pikettyn (2014) kapitalismin toinen laki antaa ymmärtää, että talouskasvun heikentyessä säästämistä reagoi aggregaattitasolla siten, että se muodostaa aina vain suuremman prosentuaalisen osuuden bruttokansantuotteesta. Esimerkiksi nollakasvun oloissa laki antaa ymmärtää, että säästämistä olisi jopa 100 prosenttia. Tämä ei ole realistinen kuvaus todellisuudesta, eikä se käy yhteen minkään tyypillisen yksilöiden säästämistä käsittelevän teorian kanssa. Toisekseen näyttäisi myös siltä, että analysoitaessa aggregaattidataa vertaillen Pikettyn (2014) oletuksia perinteisempiin vaihtoehtoisin teorioihin, data osoittaa Pikettyn teorian virheelliseksi. Nämä vaihtoehtoiset teoriat tuottavat heidän mukaan paljon uskottavampia tuloksia. Esimerkkinä mainitaan, että jos talouskasvu puolittuisi, sen vaikutus pääoman ja tuotannon väliseen suhteeseen olisi ennemminkin melko vaatimaton, eikä suinkaan dramaattinen kuten kapitalismin toinen laki ennustaisi. (Krusell & Smith, 2015.)

Vaikka Pikettyn teoriat ja erityisesti hänen esittämänsä kapitalismin toinen laki ovatkin saaneet osakseen hyvin perustavanlaatuisia kritiikkiä, eivät hänen huomionsa ja työnsä varallisuuden jakautumisen ja kasaantumisen kanssa silti ole irrelevantteja. Hänen keskeinen huomio kuitenkin oli tuoda esille säästämistä ja talouskasvun välistä suhdetta sekä pääoman tuoton merkitystä varallisuuserojen taustalla. Ja kritiikistä huolimatta Pikettyn (2014) huomio siitä, että pääoman tuottoaste pitkällä aikavälillä ylittää talouden ja tuotannon kasvun näyttäisi edelleen olevan validi väittäjä, eikä Krusellin ja Anthonyyn (2015) esittämä kritiikki tähän seikkaan varsinaisesti kohdistukaan.

3.2 Dynastia- ja elinkaaripohjaiset tasapainomallit

Aina 1990-luvulle asti varallisuuden kasautumiseen ja jakautumiseen liittyvä tutkimus oli jokseenkin vajavaista ja siitä uupui taloudellinen mikrotason perusta. 1990-luvun alussa kuitenkin mikroperustaiset mallit näkivät päivänvalonsa ja niiden kautta on pyritty ymmärtämään varallisuuden jakautumiseen vaikuttavia tekijöitä. (De Donder & Roemer, 2017.) Näitä varallisuuserojen tutkimuksessa yleisimmin käytettyjä malleja ovat niin sanotut yleiset tasapainomallit, kuten esimerkiksi Bewley-mallit. Näissä malleissa ovat taustaoletuksina markkinoiden epätäydellisyys ja markkinoilla toimivien agenttien rationaalisuus päätöksentekijöinä. Tällöin nämä agentit siis kohdatessaan erilaisia shokkeja mukauttavat kulutuskäyttäytymistään sekä säästämisastettaan. Mallin lähtökohtana on, että agentit ovat keskenään samankaltaisia, mutta näiden agenttien suhtautuminen shokkeihin ja vaikutukset näiden käytökseen ovat erilaisia, mikä lopulta johtaa heidän tulojen ja varallisuuden tasoissa havaittaviin eroavaisuuksiin. (Kortela, 2011.)

Tasapainomallit voidaan jakaa kahteen kategoriaan niissä valittavan näkökulman mukaan. Nämä ovat joko dynastia- tai elinkaariperustainen näkökulma. Dynastiaperustaisessa mallissa agenttien elämänkaaren oletetaan olevan ikuinen, ja että nämä agentit välittävät itsestään ja jälkeläisistään yhtä paljon. Elinkaariperustaisessa mallissa lähtökohta on aivan päinvastainen, eli agenteilla oletetaan olevan tietty elinkaari ja näiden ajatellaan säästävän pelkästään itseään varten samalla sivuuttaen jälkeläisensä. (De Donder & Roemer, 2017.) Seuraavaksi esittelen nämä mallit lyhyesti aloittaen dynastiaperustaisesta mallista.

De Nardin ja Cagettin (2008) esittelemä *loputtomasti elävien agenttien malli* toimii oivana esimerkkinä dynastiaperustaisesta mallista. Malli on muotoa

$$E\{\sum_{t=1}^{\infty} \beta^t u(c_t)\} \quad (4)$$

Mallissa oletetaan agenteilla olevan identtiset preferenssit. Mallissa $u(c_t)$ kuvaa vakiomuotoista suhteellista riskinkarttamisen hyötyfunktiota. Jokaisen kotitalouden työpanoksen määrittää "idiosynkraattinen" tuottavuushokki z , jossa oletetaan äärellinen määrä erilaisia mahdollisia arvoja ja joka seuraa Markovin ketjua siirtymämatriisissa (z). On vain yksi omaisuuserä a , jota ihmiset voivat käyttää suojatakseen itseään ansioriskiltä. Mallissa ovat voimassa vakio-skaalatuotot, eli kun pääomaa (K) ja työpanosta (L) kasvatetaan prosentuaalisesti yhtä paljon, kasvaa myös kokonaistuotanto (Y) sen mukaan.

Jokaisen ajanjakson aikana jokainen kotitalous valitsee kyseisen ajanjakson kulutuksensa (c) määrän ja kuinka suuren osuuden se säästää käytettävissä olevista tuloistaan seuraavalle ajanjaksolle riskittöminä omaisuuserinä (a'). Kotitalouden tilaa kuvaavia muuttujia merkitään $x = (a, z)$. Tässä a kuvaa ajanjaksolle säästyneitä varoja ja z kuvaa työpanoksen shokkia. Tällöin kotitalouksien rekursiivista ongelmaa kuvaava yhtälö voidaan kirjoittaa seuraavasti

$$V(x) = \max_{(c,a')} \{u(c) + \beta E[V(a',z')|x]\} \quad (5)$$

, ehdoilla:

$$c + a' = (1 + r)a + zw \quad (6)$$

$$c \geq 0, \quad a' \geq \underline{a}, \quad (7)$$

Jossa r kuvaa korkoa, josta on vähennetty verot ja poistot. Palkkaa kuvaa w ja \underline{a} kuvaa nettolainanotto rajaa. Malliin voitaisiin toki vielä lisätä verot ja tulonsiirrot, mutta edesauttaaksemme mallin ymmärrettävyyttä ne on nyt jätetty pois. Mallin avulla kyetään ajan jokaisena hetkenä tarkastelemaan ihmisten jakautumista varallisuuden ja tulojen mukaan. Vaikuttavia tekijöitä mallin tasapainoon ovat säästämis- ja kulutus päätöksiin liittyvät säännöt, hinnat sekä aggregaattipääoma ja -työvoima. Ensimmäiseksi, annetuilla hinnoilla päätöksenteon säännöt ratkaisevat yllä esitellyn kotitalouden rekursiivisen ongelman. Toiseksi, aggregaattipääoma on yhtä suuri kuin kaikkien kotitalouksien kokonaissäästäminen ja aggregaattityövoima vastaa kaikkien kotitalouksien yhteisesti muodostamaa työn tarjontaa. Kolmanneksi, pääoman ja työn rajatuottavuus vastaavat korkoa, palkkoja ja poistoja.

Tässä perusmallissa on kuitenkin varsin perustavanlaatuisen ongelma, jonka vuoksi se ei kykene selittämään rikkaiden korkeaa säästämisastetta. Kuten voimme huomata, mallissa oletetaan kotitalouksilla olevan näiden kartuttamasta omaisuudesta koostuvaa taloudellista turvaa, puskuria, ansioriskiä vastaan. Työntekijät, joilla on vähän varoja ja korkea ansioriski tietyllä aikaperiodilla, säästävät enemmän suojautuakseen ansioriskiä vastaan. Sitä vastoin työntekijät, joilla on paljon varoja mutta myös korkea ansioriski, säästävät vähemmän. Mallin mukaan mitä varakkaampi työntekijä on, sitä vähemmän tämä on taipuvainen säästämään. Tämä ei sovi yhteen empiirisesti havaitun varakkaiden korkean säästämisasteen kanssa.

Elinkaarimallissa lähtökohta on nimensä mukaisesti jo siten erilainen, että agenttien ei enää oleteta elävän ikuisesti vaan näillä oletetaan olevan tietty elinkaari. Tämä vastaakin varsin ymmärrettävästi paremmin todellisuutta. Elinkaarimallin esitteli ensimmäisenä Atkinson (1971), jonka jälkeen muun muassa Hugget (1996), De Nardi ja Cagetti (2008) ja De Nardi (2015) ovat jatkaneet kehitystyötä mallin parissa. Elinkaarimallissa agentit elävät enintään N periodia. Ikä t saavutetaan iästä riippuvaisella selviytymistodennäköisyydellä S_t . Ehdollista selviytymistä merkitään $t-1$. Elinkaarimallissa oletetaan, että populaatiossa on koko ajan sama määrä agenteja, eli se on vakio. Agenteilla myös oletetaan olevan identtiset preferenssit. Näin ollen malli on muotoa

$$E\{\sum_{t=1}^n \beta^t (\prod_{j=1}^t S_j) u(c_t)\} \quad (8)$$

, jossa $u(c_t)$:llä merkitään suhteellista riskienkattamisen hyödyllisyysvir-
 taa kulutuksesta. Kotitalouksien tarjoama työpanos riippuu kahdesta asiasta, eli
 agenttien iästä t ja työvoiman tuottavuusshokista z . Näin ollen tämä kotitalouk-
 sien työpanos noudattaa funktiota $e(z, t)$. Työvoiman tuottavuusshokki voi
 saada äärellisen määrän arvoja ja seuraa Markovin ketjua siirtymämatriisissa (z) .
 Sen lisäksi, että ihmiset säästävät ansioriskiä vastaan, he säästävät myös eläket-
 tä ja pitkää ikää eläkkeellä varten. Näin ollen ennaikaisesti kuolevat ihmiset
 jättävät jälkeensä satunnaisia perintöjä. Kuten edellisessä mallissa, niin myös
 tässä pätevät vakioskaalatuotot ja kotitaloudet valitsevat jokaisena aikaperiodi-
 na heille soveltuvan kulutuksen ja säästämisen välisen allokaation. Kotitalouk-
 sien tilaa kuvaavia muuttujia merkitään edelleen $x = (a, z)$, jossa a kuvaa ajan-
 jaksolle säästyneitä varoja ja z työpanoksen shokkia. Tällöin kotitalouksien re-
 kursiivista ongelmaa kuvaava yhtälö on muotoa

$$V(x, t) = \max_{(c, a')} \{u(c) + \beta s_{t+1} E[v(x', t+1) | x]\} \quad (9)$$

, ehdoilla:

$$c + a' = (1 + r)a + e(z, t)w + T + b_t \quad (10)$$

$$c \geq 0, a' \geq a \text{ ja } a' \geq 0, \text{ jos } t = N, \quad (11)$$

Tässä r kuvaa korkoa verot ja poistot vähennettynä. w kuvaa nettopalkkaa ja T
 ajanjaksolla edesmenneiden jättämiä satunnaisia perintöjä, jotka valtion olete-
 taan jakavan uudelleen kaikille elossa oleville ihmisille. b_t kuvaa sosiaaliturva-
 maksuja eläkeläisille. Näiden sosiaaliturvamaksujen mallintaminen on tärkeää
 johtuen siitä, että ne uudelleen jakavat merkittävän osan nuoremman väestön
 ansaitsemista tuloista vanhemmalle jo eläkkeelle siirtyneelle väestölle. Tällä on
 huomattava säästämistä laskeva vaikutus ja vaikutuksia myös aggregaatti-
 tason pääoma-tuottosuhteeseen. Toisin kuin loputtomasti elävien agenttien
 mallissa, tässä mallissa kyetään tarkastelemaan ihmisten jakautumista jokaisena
 ajanhetkenä varallisuuden ja tulojen lisäksi myös iän mukaan.

Elinkaarimallin tasapainotila on hyvin samankaltainen kuin ikuisesti elä-
 vien agenttien mallissa. Eroavuuksia on vain siinä määrin, että jokaisella pe-
 riodilla elinkaarimallissa kotitalouksille toteutettavat könttäsammasiirrot ovat
 yhtä suuret kuin satunnaisesti toteutuvat edesmenneiden perinnöt ja valtion
 budjettirajoite tasapainottaa jokaisen periodin.

Kuten ehkä oletettavissa on johtuen elinkaarimallin todellisuutta parem-
 min vastaavista lähtökohdista, kyetään sen avulla paremmin selittämään ha-
 vaittavissa olevia varallisuuseroja. Toisaalta on myös todettava, ettei elinkaa-
 rimalin perusmuodossaan kykene selittämään empiirisiä havaintoja varallisuuden
 kasautumisesta. Tästä oivana esimerkkinä voidaan esittää Mark Huggettin
 (1996) tutkimus, jossa hän kalibrooi elinkaarimallin Yhdysvalloista kerättyyn
 empiiriseen aineistoon ja kyseisessä aineistossa huomioon otettaviin keskeisiin
 elementteihin. Tutkimuksessa huomattiin, että hyvin perusmuotoisella elinkaa-
 rimallilla kyetään onnistuneesti toisintamaan empiirisestä aineistosta havain-

noitu varallisuuden epätasa-arvoa mittaava Gini-kerroin. Varallisuuden kasautumisen osalta malli sitä vastoin epäonnistuu yrityksessään vastata empiiristä aineistoa. Avainasemassa on jälleen säästämistä, jonka mallin mukaan tulisi laskea yksilön varallisuuden ja tulojen kasvaessa. Mutta kuten aiemmin olemme todenneet, empiirisen aineiston valossa näin ei käy, vaan rikkaat jatkavat säästämistä korkealla säästämistasteella ja siksi elinkaarimallikin epäonnistuu varallisuuden kasautumisen selittämisessä. Näin käy siitäkkin huolimatta, vaikka malliin lisättäisiin inhimillinen pääoma ja vapaaehtoiset perinnöt. (Cagetti, M. & De Nardi, M. 2015).

On varsin selvää, että edellä esiteltyt mallit erilaisine versioineen ovat epätäydellisiä mallinnuksia todellisuudesta, sillä ne epäonnistuvat empiirisesti havaitun varallisuuden kasautumisen selittämisessä. Näin ollen Cagetti & De Nardi (2015) nostavat paperissaan lopuksi esille erilaisia näkökulmia tulevaa varallisuustutkimusta ja siinä otettavia kehityskaskelia ajatellen. Näitä ovat heidän mukaansa muun muassa inhimillinen pääoma, sijoitusportfolion rakenteen valinta, sosiaalipolitiikka ja säästöjen riittävyys, verotus ja verouudistukset, makrotalous ja edustava agentti ja viimeiseksi yrittäjäyys.

Inhimillisen pääoman kannalta ongelmallista on, että kaikki tiedossamme olevat varallisuuden epätasa-arvoa käsittelevät kvantitatiiviset mallit olettavat tämän eksogeeniseksi tekijäksi. Se on siis näissä malleissa ikään kuin ulkoa annettu, eikä suinkaan sisäsyntyistä ja yksilön itse itselleen kehittämää. Tämä johtaa siihen, että yksilöt oletetaan tietyllä tapaa samankaltaisiksi ja esimerkiksi yhtäläiset oppimiskyvyt omaaviksi. Siksi tärkeää olisikin, että tulevaisuudessa tutkimuksessa mallinnettaisiin inhimilliseen pääomaan kohdistuvia investointeja agenttien heterogeenisen oppimiskyvyn olettamalla. Tällä tavoin pystyttäisiin paremmin toisintamaan malleissa empiirisen aineiston mukainen epätasa-arvo yksilöiden ansioissa. Toisaalta tällöin pystyttäisiin myös paremmin vertailemaan inhimillisen pääoman ja perintöjen vaikuttavuutta varallisuuden epätasa-arvoon. (Cagetti & De Nardi, 2015.)

Edellä esiteltyissä malleissa tyypillisesti oletetaan, että on olemassa vain yksi riskitön omaisuususerä. Tämä on kuitenkin hyvin rankka yksinkertaistus todellisuudesta ja tällöin oletetaan myös, että kotitalouden olisivat tässä suhteessa homogeenisia. Tutkimusten mukaan todellisuus on kuitenkin hyvin erilainen, sillä kotitalouksien portfoliot ovat hyvin heterogeenisia iän, tulojen tai ammattin mukaan. (Cagetti & De Nardi, 2015.)

Makrotaloustieteessä tyypillisesti oletetaan olemassa olevan eräänlainen edustava agentti. Tällöin toki onnistutaan yksinkertaistamaan asioita, mutta toisaalta myös sivuutetaan populaation heterogeenisuuden mahdolliset vaikutukset. Myös tasapainomallit olettavat tällaisen edustavan agentin olemassaolon ja sivuuttavat populaation heterogeenisuuden. Näin toki on toimittu siksi, että malli olisi ymmärrettävämpi ja ylipäätään toteuttamiskelpoinen nykyisillä työkaluilla ja laskentakyvyllä. Laskentakyvyn kasvaessa ja uusien algoritmien kehittämisen myötä tähänkin ongelmaan on paremmat mahdollisuudet tarttua ja rakentaa malleja agenttien keskinäisen heterogeenisuuden olettamalla. (Cagetti & De Nardi, 2015.)

3.3 Tasapainomallit pääomantuotolla

Bewley-mallit yksinkertaisuudestaan johtuen kuitenkin omaavat paljon puutteita, eivät aina vastaa todellisuutta ja siten eivät kykene riittävästi selittämään varallisuuden eroavaisuuksia ja kasautumista. Piketty (2014) tutkimusten ja teoretisointien pohjalta perinteisiä tasapainomalleja onkin päädytty muokkaamaan siten, että niihin on lisätty niistä aiemmin tyystin puuttunut pääoman tuottoaste. Tällaisen modifikaation malleihin esittelevät muun muassa Benhabib ja Bisin (2018), jotka tuovat samalla esiin kolme keskeisessä osassa olevaa tekijää varallisuuden kasautumisprosessissa. Näistä ensimmäinen on oikealle vinoutuneet tulot. Toinen on stokastinen pääomantuotto ja kolmatta he kuvaavat räjähtäväksi pääoman kasautumiseksi.

Oikealle vinoutuneista tuloista löytyy useita tutkimuksia ja dokumentaatioita (Benhabib ja Bisin, 2018, s. 1279). Tutkimusten mukaan kuitenkin myös vaikuttaisi, etteivät yhteydestään huolimatta normaalijakaumasta poikkeavat oikealle vinoutuneet tulot yksinomaan kykene selittämään normaalijakaumasta poikkeavaa oikealle vinoutunutta varallisuutta. Jotta oikealle vinoutuneet tulot vastaisivat oikealle vinoutunutta varallisuutta, tulisi oikealle vinoutuneiden tulojen hännän olla huomattavasti paksumpi kuin empiirinen tutkimusaineisto antaa ymmärtää. Näin ollen tulojen epätasainen jakautuminen ei voi yksinomaan selittää varallisuudessa havaittavaa epätasaista jakautumista. (Benhabib & Bisin, 2018, s. 1280).

Tämä havainto johtaakin meidät toisen tekijän, eli stokastisen pääomantuoton äärelle. Benhabibin ja Bisinin (2018) mukaan tähän liittyvää dataa on vaikea löytää, mutta saatavilla olevan aineiston perusteella on kuitenkin tehtävissä eräitä johtopäätöksiä. Stokastisessa pääomantuotossa keskeisiä ovat asuinkiinteistöjen omistaminen, yhtiöittäminen yksityinen yrityspääoma ja pääomasijoitusten tuotto. Myös pääoman tuloriski vaikuttaisi olevan merkittävä osa yksilön varallisuuden tuottoa. (Benhabib & Bisin, 2018, s. 1280 – 1281.)

Räjähtävää pääoman kasautumista voi Benhabibin ja Bisinin (2018) mukaan tapahtua useamman eri tekijän johdosta. Näitä ovat muun muassa tarkoitukselliset perinnöt, empiirisesti havaittu säästämisasteen kasvaminen varallisuuden kasvaessa ja varallisuuden tuoton ja varallisuuden välinen empiirisesti havaittu positiivinen korrelaatio. Näistä viimeisimmän syy-seuraus tulkinta tosin vaatii malttia ja varovaisuutta, sillä käänteinen syy-seuraussuhde on ainakin osittain läsnä. Esimerkiksi varakkaamman yksilön ominaisuudet ja taidot yksinkertaisesti voivat olla osana selittämässä tämän korkeampaa varallisuuden tasoa. Toisaalta varakkaammat ihmiset ovat taipuvaisempia omaamaan riskipitoisempia portfolioita, mikä taas johtaa näiden korkeampaan tuottoon hyvityksenä kannetusta riskistä. Näistä tekijöistä huolimatta tutkimuksissa on pystytty osoittamaan, että edellä mainitut seikat huomioiden varallisuuden tuotolla ja varallisuudella on edelleen positiivinen korrelaatio. (Benhabib & Bisin, 2018, s. 1282.)

Räjähävää pääoman kasautumiseen vaikuttaa myös merkittävästi se, että miten hajautettuja tai keskitettyjä yksilön sijoitukset ovat. Hintojen muutokset omaisuusluokissa ja siten pääomatuottojen- tai tappioiden realisoituminen voivat eri tavoin vaikuttaa tuottoihin eri varallisuusluokissa ja siten koko varallisuuden jakautumiseen. Varallisuuden kasautumisen kannalta kiinnostavaa on, että varallisuuden tuottojen heterogeenisuuden lisäksi sijoitussalkkujen rakenne voi vaihdella systemaattisesti riippuen varallisuuden tasosta. Esimerkiksi korkeamman keskiluokan sijoitukset voivat pääasiassa koostua omasta asunnosta, kun taas korkeimpien varallisuusluokkien sijoitukset painottuvat enemmän osakkeisiin ja muuhun kiinteistövarallisuuteen. Näin ollen voimakkaat muutokset osakemarkkinoilla tai asuinkiinteistöjen rakentamisessa voivat vaikuttaa merkittävästi varallisuuden tuottoon ja jakautumiseen erityisesti korkeimmissa varallisuusluokissa. (Benhabib & Bisin, 2018, s. 1282 – 1283.)

Tasapainomalli pääomantuottoasteella itsessään on hyvin samankaltainen kuin aiemmin esitellyt tasapainomallit. Tästä johtuen mallissa ovat voimassa samat taustaoletukset kuin elinkaarimallissa. Nyt varallisuuden kasautumista kuvaava funktio on muotoa

$$w_{t+1} = r_{t+1}w_t + y_{t+1} - c_{t+1} \quad (12)$$

jossa varallisuus ajan lopussa t , w_t voidaan sijoittaa ainoastaan pääomantuottoa tuottavaan kohteeseen (r_{t+1}). y_{t+1} kuvaa kerättyjä ansiotuloja. c_{t+1} kuvaa ajanjaksolla tapahtuvaa kulutusta ja näin ollen säästämistä kuvaa ansiotulojen ja kulutuksen erotus. Edellä mainitun lisäksi myös oletetaan, että kulutus (ja sitä myötä säästäminen) on lineaarista varallisuuden kanssa ($c_{t+1} = \psi w_t + \chi_{t+1}$) ja että $\psi, \chi_{t+1} \geq 0$. Tällöin yhtälöä (12) merkitään

$$w_{t+1} = (r_{t+1} - \psi)w_t + (y_{t+1} - \chi_{t+1}). \quad (13)$$

Mallissa on läsnä elinkaarinäkökulma, jonka mukaan agentit säästävät vain itseään varten ja jättävät menehdyttyään jälkeensä satunnaisia perintöjä. Ja aivan kuten aiemmin esitellyissä malleissa, tässäkin ei ole rajoitteita lainanoton suhteen ja puskurin ansioriskiä vastaan muodostavat agentin tienaamat tulot. Lisäksi mallissa ajatellaan, että pääoman tuottoaste r määräytyy ajassa sattumanvaraisesti etenevän kehityksen, eli niin kutsutun stokastisen prosessin seurauksena.

Keskeinen huomio Benhabibin ja Bisinin (2018) tutkimusartikkelissa oli, että heidän mallin mukaan korkea pääomantuotto voisi olla keskeinen tekijä paksujen ja oikealle vinoutuneiden varallisuusjakaumien selittämisessä. Kuten aiemmin olemme jo tuoneet ilmi, empiirisesti havaittu tulojakauma ei vastaa empiiristä varallisuusjakaumaa. Mallin avulla voidaan havainnollistaa, että pääomantuotolla on huomattava rooli pääoman kasautumisessa ja varallisuuserojen syntymisessä.

4 VEROTUS, INSTITUTIONAALISET JA KULTTUURILLISET TEKIJÄT

Tässä tutkielmani osiossa luon yleisluontoisen katsauksen verotukseen eurooppalaisessa kontekstissa ja niin kutsuttuihin institutionaalsiin ja kulttuurillisiin tekijöihin taloudellisen toimeliaisuuden osatekijöinä. Verotuksellisia seikkoja läpi käydessä huomio kiinnittyy tutkielmani kannalta relevantteihin perintö- ja varallisuusveroihin ja näiden soveltamiseen Euroopassa. Institutionaalisilla ja kulttuurisilla tekijöillä tarkoitetaan tässä tutkielmassa esimerkiksi erilaisia maa-kohtaisia yhteiskunnallisia, historiallisia tai uskonnollisia erityispiirteitä, joilla saattaa olla myös oma osansa varallisuuserojen selittäjänä.

4.1 Perintövero

Perintöverolla tarkoitetaan nimensä mukaisesti veroa, joka peritään kun yksilö saa perintöä. Perintövero voidaan toteuttaa käytännössä kahdella tapaa. Näistä ensimmäinen on nimenomaan perintöosuusvero, joka lankeaa perilliselle peritystä omaisuudesta. Toinen tapa verottaa perintöä on niin sanottu jäämistövero, jossa vero tavallaan kerätään menehtyneeltä perinnön omistajalta. Perintöosuusvero on huomattavasti yleisemmin maailmalla sovellettu tapa verottaa perintöjä ja oikeastaan ainoat poikkeukset tähän ovat USA ja Iso-Britannia, joissa sovelletaan jäämistöverojärjestelmää. Näiden lisäksi Tanskassa on käytössä eräänlainen hybridimalli, jossa jäämistöverojärjestelmälle pohjautuvaan perintöverotusta vielä täydennetään perintöosuusverolla. Oli järjestelmä sitten kumpi hyvänsä, verotuksen lähtökohta on aina vainajan kuolinhetken varallisuus. Tästä syystä perunkirjaan tulee kirjata ja arvostettava kaikki vainajan omistukset. (Kohonen, 2007.)

Perintöveroa peritään huomattavan monessa Euroopan maassa, joskin osassa se on myös lakkautettu 2000-luvulla ja osassa käydään osin kiivastakin keskuste-

lua perintöveron tulevaisuudesta. OECD:n tutkimusraportista ”Inheritance Taxation in OECD Countries” (2021) saamme kattavasti selville Euroopan maiden tilanteen perintöveron suhteen. Perintöveroa tai muuta samankaltaista veroa peritään yhteensä 19:sta Euroopan maassa ja kuudessa maassa se on joko lakkautettu tai sitä ei ole koskaan perittykään. Viro ja Latvia ovat nämä ainoat Euroopan maat, joissa perintöveroa ei ole koskaan peritty.

TAULUKKO 1, Eurooppalaiset OECD maat ja niiden käytännöt perintöveroa koskien.

Maa	Perintövero voimassa?	Nykyisen veron voimaantulo	Veron lakkautusvuosi	Veroaste
Belgia	Kyllä	1936	-	3 - 80%
Tanska	Kyllä	995	-	0 - 52%
Suomi	Kyllä	1940	-	7 - 33%
Ranska	Kyllä	1791	-	5 - 60%
Saksa	Kyllä	1974	-	7 - 50%
Kreikka	Kyllä	2001	-	1 - 40%
Unkari	Kyllä	1918	-	8 - 18%
Islanti	Kyllä	2004	-	10%
Irlanti	Kyllä	1976	-	33%
Italy	Kyllä	2006	-	4 - 8%
Liettua	Kyllä	2003	-	5 - 10%
Luxemburg	Kyllä	1817	-	0 - 48%
Alankomaat	Kyllä	1956	-	10 - 40%
Puola	Kyllä	1983	-	0 - 20%
Portugali	Kyllä	2004	-	10%
Slovenia	Kyllä	2006	-	5 - 39%
Espanja	Kyllä	1988	-	7,65 - 87,6%
Sveitsi	Kyllä	1986	-	0 - 50%
Iso-Britannia	Kyllä	1986	-	20 - 40%
Itävalta	Ei	1914	2008	-
Tsekki	Ei	1993	2014	-
Viro	Ei	-	-	-
Latvia	Ei	-	-	-
Norja	Ei	1792	2014	-
Slovakia	Ei	1993	2004	-
Ruotsi	Ei	1884	2004	-

Pohjoismaista on mainittava, että Ruotsi ja Norja ovat 2000-luvun aikana luopuneet perintöverosta. Ruotsi lakkautti perintöveron vuonna 2004 ja Norja vuonna 2014. Ruotsin päätöksen taustalla mitä ilmeisimmin vaikutti Ruotsin elinkeinoelämän järjestöjen vaatimukset varallisuusveron poistosta mutta tuol-

loin maan hallitus päätyi poistamaan sen sijaan perintöveron, sillä sen tuotto valtiolle oli huomattavasti pienempi kuin varallisuusveron (Tuomala, 2006).

Perintö- ja lahjaverosta keskusteltaessa on hyvä hahmottaa ainakin se tosiasia, että kyseisen veron tuottama osuus kokonaisverotuloista ei missään maassa ole kovin merkittävä. OECD:n (2021) mukaan OECD maiden painottamaton keskiarvo perintö- ja lahjaveron tuotolle oli vuonna 2018 0,36 prosenttia kokonaisverotuloista. Ainoastaan neljässä maassa perintö- ja lahjaveron tuotot kykenivät ylittämään yhden prosentin kokonaisverotuloista. Nämä maat olivat Belgia, Ranska, Japani ja Etelä-Korea. Suomessa perintöveron tuotto kokonaisverotuloista oli vuonna 2019 noin 0,6 prosenttia. (OECD, 2021). Tämä osaltaan saattaa edesauttaa veron toteutuksesta tai jopa poistosta käytävää keskustelua useissa maissa.

Kuten sanottua, perintöverosta on kiistelty ja käyty yhteiskunnallista keskustelua iät ja ajat niin yhteiskuntafilosofisessa taloustieteellisessä kuin julkisessa päivänpoliittisessa keskustelussa. Taloustieteen näkökulmasta perintöverolle tukea löytyy muun muassa siitä, että kyseisestä verosta voidaan halutessaan tehdä hyvinkin progressiivinen ja sillä olisi silti pienet kannustinvaikutukset johtuen veron maksusta kuoleman jälkeen ja veron kohdistumisesta niin sanottuun ei-ansaittuun varallisuuteen (Tuomala, 2006). Taloustieteessä veroja onkin tapana tarkastella lähinnä kahdesta näkökulmasta. Nämä ovat veron oikeudenmukaisuus ja tehokkuus. Oikeudenmukaisuusnäkökulmassa on kyse siitä, että verorasituksen tulisi yhteiskunnassa jakautua veronmaksukyvyyn perusteella. Tehokkuusnäkökulmassa taas on kyse siitä, että veron aiheuttamat hyvinvointitappiot olisivat mahdollisimman pienet. Perintöveron kohdalla näiden molempien näkökulmien huomioon ottaminen on nähty toteutuvan kohtuullisen hyvin. (Kohonen, 2007.)

OECD:n (2021) tutkimusraportissa on käsitelty hyvin kattavasti perintöveron luonnetta ja vaikutuksia oikeudenmukaisuuteen ja tehokkuuteen liittyen. Kyseisessä raportissa esitetyt argumentit myös vahvasti puhuvat perintöveron puolesta. Muutamia esimerkkejä näistä ovat perintöveron kyky vahvistaa mahdollisuuksien tasa-arvoa riippumatta sosioekonomisesta taustasta ja toisaalta mahdollisuudet vähentää varallisuuden epätasa-arvoa, etenkin pidemmän aikavälin aikana. Tämä toki edellyttää, että veron tuotot jaettaisiin onnistuneesti uudelleen yhteiskunnassa. Perintöverolla siis nähdään olevan positiivisia vaikutuksia varallisuuden tasaisemman jakautumisen näkökulmasta ja toisaalta sen nähdään tukevan muutoin samankaltaisin ominaisuuksin varustettujen yksilöiden mahdollisuuksien tasa-arvoa. (OECD, 2021.)

Veron tehokkuuden osalta raportin pohjalta myös vaikuttaa, että perintövero voi oikein toteutettuna olla hyvinkin tehokas ja perittävän yksilön käyttäytymiseen varsin vähäisesti vaikuttava vero. On toki olemassa huomattava määrä teoreettista kirjallisuutta, jossa pohditaan perintöveron mahdollisia erilaisia vaikutuksia perinnön jättäjän käytökseen ja perinnön motiiveihin. Erityisesti perinnön motiiveihin on teoreettisessa kirjallisuudessa kiinnitetty paljon huomiota. Perinnön motiivi voi olla ei-tarkoitettu tai vahingossa tapahtunut perinnön jättö, kun perittävä kuolee yllättäen ja ei ehdi käyttääkään osaa varallisu-

destaan omaan hyvinvointiin ja itseensä. Motiivi perinnölle voi myös olla strateginen, jolloin perittävä pyrkii tulevalla perinnön jättämisellä turvaamaan oman huolenpitonsa vanhoina päivinä perillisiltään. Altruistinen perinnön motiivi tarkoittaa sitä, että perinnön jättäjä kokee hyötyvänsä ihan vain siitä, että voi jättää perintöä perillisilleen ja mahdollisesti kompensoida lastensa matalampia tuloja tai kykyjä ylipäättään ansaita. Neljäs hyvin lähellä edeltävää perinnön motiivista on niin sanottu ”antamisen ilosta” testamentti, jossa perittävä kokee hyötyvänsä pelkästään siitä, että testamenttaa omaisuuttaan perillisilleen riippumatta siitä, onko tästä iloa perilliselle vai ei. Perillisen saama hyöty on tässä perinnön motiivissa täysin irrelevantti seikka. (OECD, 2021.)

Vaikka edellä esitetty onkin mielenkiintoista teoreettista pohdintaa, on perinnön jättämiseen liittyvillä motiiveilla kuitenkin hyvin rajallinen merkitys käytännössä. Ei ole olemassa riittävää konsensusta siitä, mikä lopulta ohjaa käytöstä liittyen perinnön jättämiseen ja sen sijaan, että motiiveja olisi yksi, on yleensä perinnön jätölle olemassa useita eri motiiveja. Näin ollen näiden motiivien huomioiminen muotoiltaessa verotuksen sääntöjä ei yksinkertaisesti ole mahdollista. (OECD, 2021.)

Perintöveron tehokkuutta tukee muun muassa empiirisen kirjallisuuden tuottamat havainnot, että perintöverolla yleensä on hyvin pieni negatiivinen vaikutus perittävänsä varallisuuden kertymiseen. On myös huomattu, että perintöveron vaikutukset säästämiseen ja varallisuuden kertymiseen ovat tyypillisesti alhaisemmat kuin nettovarallisuuteen kohdistuvien verojen kohdalla, joita maksettaisiin säännönmukaisesti nettovarallisuuteen perustuen aina vuosittain uudestaan. (OECD, 2021.) Tällainen vero on muun muassa varallisuusvero. Tämä on sinänsä hyvin intuitiivinen asia ymmärtää, sillä siinä missä perintövero kohdistuu perittävänsä varallisuuteen silloin kun tämä ei enää pysty siitä mitenkään hyötymään, varallisuusvero kohdistuu yksilön varallisuuteen tämän eläessä ja siten vaikuttaa mahdollisesti yksilön käyttäytymiseen.

Vaikka onkin todettu, että perintövero veromuotona on varsin vähän veron kohteeseen – perintöä jättävään yksilöön – vaikuttava, niin sillä kuitenkin voi olla mainittava vaikutus mahdollisten perinnön perijöiden käyttäytymiseen. Perintövero on siis näin ollen varsin ainutlaatuinen vero vaikuttaessaan useampaan eri tekijään ja näiden käytökseen osana kansantaloutta. Kindermann, Mayr ja Sachs (2020) tutkivat artikkelissaan tätä siitä näkökulmasta, että miten perinnöt ja perintöjen verottaminen vaikuttavat perillisten käyttäytymiseen työmarkkinoilla ja tarkemmin ottaen näiden työn tarjontaan. Tarkkaan ottaen heidän tarkoituksensa oli tarjota vastaus kysymykseen ”Kuinka paljon enemmän hallitus voi odottaa keräävänsä verotuloja työn verotuksesta jokaista suoraan perintöveron kautta kerättyä vero euroa kohden?”. Siten tarkoituksensa ei ollut ainoastaan tuoda esille perinnön ja perintöveron vaikutuksia perillisten käytöksessä, vaan myös osoittaa perintöverolle eräänlaista optimaalista tasoa suhteessa työn verotukseen.

Tulokset työn tarjontaan liittyen sekä ennen että jälkeen perinnön perimisen osoittautuvat loppuen lopuksi varsin intuitiivisiksi. Tulosten valossa näyttäisi varsin yksiselitteiseltä, että perinnöillä on huomattava merkitys perillisten

työn tarjontaan ja nettoansiotuloihin. Perinnöt itsessään laskevat perijöiden elinkaaren aikaista työn tarjontaa ja nettoansiotuloja. Kun lähtökohta oli, että perintöjä ei veroteta, ja perintöjä aletaankin verottaa 1 prosentin veroprosentilla, huomattiin tällä olevan merkittävä työn tarjontaa ja nettoansiotuloja kasvattava vaikutus. Tarkemmin ottaen jokaista perintöveron kautta kerättyä veroeuroa kohden ansiotuloveroja kerättiin noin 8,9 senttiä enemmän. (Kindermann ym., 2020).

Valtion näkökulmasta siis osoittautuu varsin perustelluksi, että perintöveroa kerätään. Perintöjen verottaminen kannustaa mahdollisten perillisten ponnisteluihin työmarkkinoilla ja siten positiivisesti myös valtion verokertymään ansiotuloverojen kautta. Ajatus saattaa ensi alkuun tuntua hiukan paradoksaaliselta, että korkeammalla verotuksella kannustettaisiin työntekoon, mutta tällaisella verorakenteella ja verotuksen painopisteellä se voi olemassa olevan tutkimustiedon valossa olla mahdollista.

Olemme tähän mennessä tuoneet monella tapaa esille perintöveron hyviä puolia taloustieteen näkökulmasta. Kyseessä on kuitenkin jostain syystä hyvin paljon tunteita ja keskustelua herättävä vero, jolla on julkisessa keskustelussa mielletty olevan myös lukuisia negatiivisia vaikutuksia. Esimerkiksi suomalaisessa keskustelussa esille on nostettu muun muassa verosuunnittelu, perintö- ja lahjaveron aiheuttama kitka yrityksiä sukupolvenvaihdoksissa ja kyseisten verojen on myös väitetty olevan kalliita tuottoonsa nähden. (Kohonen, 2007, s.36-37).

4.2 Varallisuusverot

Edellisessä kappaleessa sivusimme alustavasti yksilön nettovarallisuuteen kohdistuvia veroja ja näin ollen on luontevaa, että käsittelemme seuraavaksi hieinan varallisuusveroa. Kuten veron nimikin sen kertoo, on kyseessä joko yksityiseen henkilöön tai kotitalouteen kohdistuva ja kyseisen entiteetin nettovarallisuuteen perustuva vero. Varallisuusvero voidaan myös toteuttaa siten, että se ei kohdistu koko varallisuuteen. Tällöin verotukseen voitaisiin luoda esimerkiksi erilaisia vapautuksia ja vähennyksiä, sekä myös kohdella eri tavalla suosien jotakin varallisuuden muotoa. Tyypillistä myös on, että varallisuudelle on asetettu jokin raja-arvo, jota korkeamman varallisuuden omaavat entiteetit ovat verovelvollisia ja jota matalamman varallisuuden omaavat entiteetit välttävät kyseisen veron. Tällainen raja-arvo vaihtelee huomattavasti maittain. Tämän lisäksi joissakin varallisuusverojen sovellutuksissa eläke- ja henkivakuutuslisiin liittyvä varallisuus ei ole varallisuusveron alaista varallisuutta. Varallisuusverossa voi myös olla verovapautuksia tai alennettuja verokantoja, esimerkiksi koskien yksilön omaa ensisijaista asuntoa ja yleisesti verotuksen säännöt poikkeavat toisistaan reaalisen pääoman ja rahoituspääoman osalta. Näiden lisäksi voidaan myös soveltaa alennettua tai lykättyä varallisuusveroa tietyissä erikoistilanteissa. Tällainen voisi olla esimerkiksi tilanne, jossa perhe olisi pakotettu myymään/realisoimaan omistamansa yrityksen tiettyä ajanhetkenä täyttäk-

seen varallisuusveroon liittyvän verovelvoitteensa. (Scheuer & Slemrod, 2021). Näin ollen varsin yksinkertaisen konseptin omaavan varallisuusveron käytännön toteutus onkin monesti paljon yksityiskohtaisempi ja monimutkaisempi kuin äkkiseltään ajattelisi.

Pitkälti samaan tapaan kuin aiemmin käsittelemämme perintövero, on varallisuusvero paljon puhuttava aihe niin julkisessa keskustelussa kuin ihan ekonomistienkin keskuudessa. Ehkä tunnetuin varallisuusveron puolesta puhunut ekonomisti on jo aiemmin tässä tutkielmassa mainittu Thomas Piketty (2014), joka on jopa ehdottanut globaalia varallisuusveroa, eli niin sanottua Tobinin veroa. Hän tosin myös myönsi tämän olevan äärimmäisen vaikeasti toteutettavissa ja piti sitä jopa utopiana. Varallisuusverosta käytävä keskustelu usein myös ammentaa voimansa siitä havaitusta tosiasiasta, että varallisuuteen liittyvä eriarvoisuus on yhteiskunnissa alati kasvanut (Stuart & Miller, 2019). Motivaationa keskustelulle on näin ollen siis halu pyrkiä taittamaan varallisuuden eriarvoisuuden kasvua tai jopa vähentämään sitä.

Suomessa varallisuusvero, aikaisemmin omaisuusvero, astui ensimmäisen kerran voimaan vuonna 1919. Vuonna 1974 omaisuusveron nimi muutettiin varallisuusveroksi, sillä sen katsottiin olevan soveltuvampi termi kuvaamaan laajemmin varallisuuden eri muotoja. Suomessa varallisuusvero poistui vuoden 2006 alussa. Muualla Euroopassa varallisuusvero ei myöskään ole kovin yleinen. Varallisuusveroa muodossa tai toisessa keräävät Norja, Ranska, Italia, Espanja, Sveitsi ja Belgia. Tässä kohtaa on kuitenkin tuotava esille aiemmin esittämäni huomio, että varallisuusveron toteutusmuodot ovat vaihtelevia ja tämä on tärkeää ymmärtää edellä mainittujen maiden varallisuusveroja käsiteltäessä. Norja, Espanja ja Sveitsi ovat ainoat OECD:hen kuuluvat Euroopan maat, jotka keräävät nettovarallisuuteen perustuvaan varallisuusveroa. Ranska ja Italia sitä vastoin keräävät vain valikoituihin omaisuseriin kohdistuvia varallisuusveroja. (OECD, 2021.)

Norja soveltaa varallisuusveroa progressiivisesti siten, että yksilöitä, joiden kokonaisvarallisuus ylittää 1,7 miljoonaa Norjan kruunua (noin 180,000 euroa) verotetaan vuosittain 0.95 prosentin varallisuusverolla. Jos yksilön nettovarallisuus ylittää 20 miljoonaa Norja kruunua (noin 2 miljoonaa euroa), tätä verotetaan vuosittain 1.1 prosentin varallisuusveron asteella. Myös Espanjassa varallisuusvero on progressiivinen vaihdellen 0.2 prosentista aina 3.75 prosenttiin asti. Veroa kerätään yksilöiltä, joiden varallisuus ylittää 700,000 euroa. Veroprosentti kuitenkin vaihtelee huomattavasti autonomisten alueiden välillä ja esimerkiksi Madrid tarjoaa täyden 100 prosenttisen verohelpotuksen. Espanjassa asuvat ovat veronalaisia kaikesta varallisuudestaan maailmanlaajuisesti kun taas ulkomailla asuvat ovat veronalaisia vain Espanjassa sijaitsevasta varallisuudestaan. Myös Sveitsissä on käytössä progressiivinen varallisuusvero mutta johtuen maan verotusjärjestelmän hajauttamisesta Kantoneihin maassa vallitsee näiden välistä verokilpailua. Raja-arvo vapautukselle varallisuusverosta vaihtelee maassa aina 50,000 Sveitsin Frangista 250,000 Sveitsin frangiin (noin 59,110 eurosta 295,550 euroon). Näiden rajojen yli menevää varallisuuden osuutta ve-

rotetaan progressiivisesti 0.03%:sta 1.09%:n asti. (Drometer ym. 2018; OECD, 2021.)

Ranska luopui varallisuusverosta vuoden 2018 alussa ja toi tilalle kiinteistövarallisuuteen pohjautuvan veron. Tämän veron kohdalla ovat verovelvollisia ne Ranskan asukkaat, joiden nettomääräinen kiinteistöomaisuus on tai ylittää 1.3 miljoonaa euroa. Myös ne, jotka eivät asu Ranskassa mutta joiden Ranskassa sijaitseva nettomääräinen kiinteistöomaisuus on 1.3 miljoonaa tai sen yli, ovat verovelvollisia. (Drometer ym. 2018; OECD, 2021.) Kyseessä on siis tavallaan eräänlainen kiinteistövero, joka kohdistuu suurempiin kiinteistöomaisuuksiin.

Kuten perintöverolla, on varallisuusverolle myös olemassa argumentit sen puolesta ja vastaan. Taloustieteilijöiden keskuudessa varallisuusveroa ei ehkä pidetä aivan niin ihanteellisena verona kuin perintöveroa.

Varallisuusverosta houkuttelevan toteuttaa erityisesti poliittisessa mielessä tekee muun muassa se, että veropohja kyseiselle verolle olisi varsin laaja. Tästä johtuen varallisuusveron puolesta puhuvat poliittiset toimijat usein vetoavat siihen, että kyseisen veron kautta olisi saatavissa hyvin matalalla veroprosentilla tähän prosenttiin nähden huomattaviakin verotuloja. Samalla matalasta veroprosentista johtuen veron mahdolliset negatiiviset ulkoisvaikutukset jäisivät pieniksi tai lähestulkoon mitättömiksi. Samalla annetaan ymmärtää, että näin yhteiskunta onnistuisi suhteellisen pienellä verotuksellisella rasitteella keräämään laajasta veropohjasta tuloja, jotka sitten voitaisiin suunnata joko tulonsiirtoihin tai monien tarvitsemiin julkisiin palveluihin. (Schnellenbach, 2012.)

Toinen keskeinen perustelu varallisuusverolle nähdään siinä, että varallisuuden jakautumisen on empiirisesti havaittu olevan hyvin epätasaista ja varallisuuden keskittyvän huomattavissa määrin pienellä osalle väestöstä. Olemassa oleva tutkimus antaa ymmärtää, että yhteiskunnallinen epätasa-arvoisuus voisi johtaa talouden epävakauteen ja siksi varallisuuttakin koetaan perustelluksi verottaa ja jakaa uudelleen tasoittaen näin siihen liittyvää epätasa-arvoa. (Piketty, 2014.)

Mutta kuten todettua, periaatteessa hyvistä päämääristään huolimatta valtaosa Euroopan maista on lopulta päätyneet poistamaan varallisuusveron verotuksellisesta työkalupakistaan. Muutama maa on korvannut varallisuusveron toisenlaisella varallisuutta koskevalla verolla, kuten aiemmin olen esitellyt. Tämä seikka ei anna kovin imartelevaa kuvaa varallisuusveron tehokkuudesta tai toimivuudesta eri valtioiden kannalta kiinnostavien päämäärien tavoittelun suhteen. Varallisuusverolle onkin esitetty useassa tutkimuksessa ja tutkimusraportissa useita erilaisia haitallisia piirteitä sekä oheisvaikutuksia, jotka heikentävät veron tehokkuutta sekä tuottoja suhteessa tämän kustannuksiin. Näitä ovat kyseisen veron aiheuttamat käyttäytymisen muutokset, verotuksen minimointi, verojen välttely ja hallintoon liittyvät kustannukset (Scheuer & Slemrod, 2021).

Varallisuusveron haitalliset vaikutukset yksilöiden käyttäytymiseen ilmenevät monessa muodossa. Näistä yksi olennaisin on vähentynyt säästämisaste ja pääoman kerryttäminen. Vaikutus on toki laadullisesti samankaltainen kuin pääomaveron kohdalla, mutta toisin kuin pääomaverossa, mittasuhteet voivat

olla aivan toista luokkaa. Tämä johtuu siitä, että toisin kuin pääomavero, varallisuusvero vuosittaisena verona voi kohdistua ajan kuluessa lukemattomia kertoja samaan omaisuuserään. Täten varallisuusvero matalasta veroasteestaan huolimatta voi käytännössä realisoitua huomattavasti korkeampana veroasteena ja siten haitalliset vaikutukset säästämiseen ja pääoman kerryttämiseen voivat olla huomattavasti korkeammat. Haitallisiksi käyttäytymisen muutoksiksi voitaisiin myös lukea mahdolliset negatiiviset vaikutukset työpanokseen, joskin työn tarjonnan joustavuudesta ei aiheen tiimoilta ole olemassa selkeää konsensusta. Näiden lisäksi varallisuusveron voimakkaan progressiivisen luonteen vuoksi se voisi vähentää yrittämiseen ja yrittäjyyteen liittyvää riskinottoa. (Scheuer & Slemrod, 2021.)

Varallisuusverojen minimointia tapahtuu käytännössä useimmiten niin, että varallisuutta pyritään siirtämään sellaisten omaisuuserien piiriin, joihin kohdistuu varallisuusverotuksen osalta matalampi veroaste. Toinen keino varallisuusveron minimointiin on pitää hallussaan omaisuuseriä, joiden tosiasiallista arvoa ja arvonkehitystä on vaikeampi seurata. Tällaisia omaisuuseriä on näin ollen helpompi myös aliarvottaa ja siten minimoida omaa varallisuusverotustaan. (Scheuer & Slemrod, 2021.) Tämän tyyppisiä omaisuuseriä voisivat vaikkapa olla erilaiset poikkeukselliset arvoesineet kuten taide ja antiikki. Näiden edellä mainittujen minimointitapojen lisäksi osa korkean varallisuuden henkilöistä saattaisi siirtyä pitämään hallussaan muita omaisuuseriä, joita on hankalampi arvottaa. Näin tapahtuisi esimerkiksi silloin, kun yrityksiä päädyttäisiin pitämään yksityisinä pörssiin listaamattomina yrityksinä pörssiin listautumisen sijaan. Tämä voisi muun muassa vaikeuttaa niin sanottujen start-up yritysten kasvua ja pääoman kerryttämistä. (Scheuer & Slemrod, 2021.)

Verojen välttely kokonaan on myös eräs varallisuusveroon liittyvä haitallinen ilmiö, joskin sen mittasuhteita on vaikeaa arvioida. Hallitusten tilintarkastajilla ei pääsääntöisesti ole käytössään sellaisia resursseja tai työkaluja, joilla onnistuneesti jäljittää varallisuusveronkiertoa läpi erilaisten rahoituspalvelujen tarjoajien ja tuottaa luotettavia taloudellisia tunnuslukuja tämän mittasuhteista. Tähän kuitenkin merkittää apua on tarjonnut tämän vuosituhannen aikana tapahtuneet korkean profiilin tietovuodot eräiltä rahoitusvälittäjiltä. Vuoden 2007 vuoto HSBC pankista Sveitsissä ja vuoden 2015 "Panama Papers" Mossack Fonseca nimiseltä yritykseltä ovat antaneet tutkijoille edellytyksiä analysoida ja tutkia varallisuuteen liittyvää veronkiertoa. Mutta huolimatta näistä edistysaskeleista veronkierron tutkimuksessa emme vielä tiedä, missä määrin korkeammat varallisuusveron veroasteet johtaisivat huomattavaan veronkiertoon. Jotkin tutkimukset koskien Eurooppalaisia varallisuusveroja antaisivat ymmärtää, että veronkierto näihin liittyen olisi huomattavaa. Tässä huomioitavaa on, että veron toimeenpanoympäristö ja sääntelyn kehittyminen varmasti vaikuttavat merkittävästi veronkierron mahdollisuuksiin ja edellytyksiin. (Scheuer & Slemrod, 2021.)

Viimeinen mainittava ja lopulta myös ehkä olennainen varallisuusveron haittapuoli on hallintoon ja veron järjestämiseen liittyvät kustannukset suhteessa veron tuottoon. Mikäli veroprosentti on asetettu hyvin matalalle, voi veron

tuotto valua pitkälti veron kustannuksiin. Toisaalta, jos kerättävää veroprosenttia nostetaan, kasvaa veron tuotto suhteessa sen järjestämisen kuluihin. (Scheuer & Slemrod, 2021.) Tässä ongelmaksi vain ehkä muodostuisi edellä aiemmin esiteltyjen veron negatiivisten vaikutusten voimistuminen.

Kuten voimme ehkä tästä kaikesta päätellä, varallisuusveroon näyttäisi liittyvän huomattavasti enemmän erilaisia haittapuolia ja huomioon otettavia tekijöitä, kuin perintöveron kohdalla. Siinä missä perintöveroa voidaan ekonomistien keskuudessa pitää melko yksimielisesti jokseenkin ihanteellisena verona johtuen muun muassa sen pienistä negatiivista vaikutuksista yksilön käyttäytymiseen, varallisuusveron kohdalla negatiiviset vaikutukset ovat paljon merkittävämpiä ja moniulotteisempia. Ehkäpä tämä myös osaltaan selittää sitä, miksi valta-osa Euroopan maista on joko luopunut varallisuusverosta tai ei ole koskaan kerännytkään sitä, samalla kun perintövero on pysynyt valtioiden suosiossa ja verotuksellisessa työkalupakissa.

4.3 Institutionaaliset tekijät

Institutionaalisten tekijöiden positiivisesta merkityksestä talouskasvulle ja taloudelliselle kehitykselle ollaan tutkijoiden keskuudessa pitkälti hyvin yksimielisiä aiemman aihetta käsittelevän kirjallisuuden perusteella. Mutta mitä nämä instituutiot sitten tarkalleen ottaen ovat? Douglas North (1990, s. 3) antoi kirjassaan instituutioille määritelmän, joka kuuluu suomennettuna suurin piirtein näin: ”Instituutiot muodostavat pelin säännöt yhteiskunnassa, tai formaalimmin ilmaistuna, ne ovat inhimillisesti luodut raamit ja rajoitteet määrittämään ihmisten välistä vuorovaikutusta”. Tämän määrittelyn seurauksena instituutiot luovat rakenteellisia kannusteita ihmisten väliseen vuorovaikutukseen niin poliittisessa, sosiaalisessa kuin taloudellisessa mielessä. Instituutiot ovat siis eräänlaisia formaaleja tai epäformaaleja yhteiskunnassa vallitsevia rakenteita, joiden tehtäviä ovat muun muassa epävarmuuden vähentäminen ja onnistuneeseen ihmisten väliseen vuorovaikutukseen opastaminen. (North, 1990, s. 3-4). Instituutiot muodostavat täten hyvin laajan ja moniulotteisen kokonaisuuden, joka voi näin määritelmätasolla näyttäytyä ensin hieman abstraktilta. Esimerkkejä institutionaalisista tekijöistä voisivat olla rahoitusjärjestelmän ja finanssisektorin kehittyneisyys, oikeusjärjestelmä ja omaisuudensuoja, yhteiskuntajärjestelmä, sosiaalinen koheesio ja kulttuurillinen yhteneväisyys, sekä talouskehitys ja kotitalouksien saamat tulot. Myös valtauskonto ja sen historian saatossa luomat rakenteet ja käyttäytymisen normit voidaan mieltää institutionaalisiksi rakenteiksi.

Taloudellisten lopputuloksien ja vaikutuksien kannalta relevanteimpia ovat Acemoglun, Johnsonin ja Robinsonin (2004) mukaan taloudelliset instituutiot, kuten esimerkiksi omistusoikeuksien rakenne ja toteutuminen sekä markkinoiden olemassaolo ja täydellisyys. Taloudelliset instituutiot ovat keskeisessä roolissa määrittäessään taloudellisia kannusteita yhteiskunnassa ja osaltaan ohjaamassa erilaisten resurssien allokoointia tehokkaimpiin käyttötarkoituksiin.

Koska näillä instituutioilla ja niiden rakenteilla ja ominaisuuksilla on merkitystä, voidaan myös todeta olemassa olevan hyviä taloudellisia instituutioita ja näille tunnusomaisia toisiinsa linkittyviä piirteitä. Hyville taloudellisille instituutioille tunnusomaista on laaja, valvottu ja turvattu omistusoikeus, jotta mahdollisimman monella olisi kannusteita sijoittaa, innovoida ja osallistua taloudelliseen toimintaan. Toinen hyville taloudellisille instituutioille tunnusomainen piirre on mahdollisuuksien tasa-arvon toteutuminen yhteiskunnassa ja yhteiskunnan jäsenten tasa-arvoisuus lain edessä. (Acemoglu ym., 2004.)

Instituutioilla voidaan siis perustellusti olettaa olevan merkitystä taloudelliselle toimeliaisuudelle, yrittäjyydelle, kulutukselle ja ylipäätään talouskasvulle. Tätä olettamaa vahvistavat esimerkiksi Ranasinghe ja Restuccia (2018), jotka käsittelivät tutkimuksessaan rahoituksen saatavuuteen liittyvien rajoitteiden, rikollisuuden ja oikeusvaltion toteutumisen välistä suhdetta. Ensinnäkin he tuovat yli 130 maan kattavan maakohtaisen datan avulla esille sen varsin intuitiivisesti ymmärrettävän tosiasian, että rikollisuuden aiheuttamilla tappioilla on negatiivinen suhde maan henkeä kohden laskettuun bruttokansantuotteeseen. Samaten rahoituksen saatavuudella ja toteutumisella pankkisektorin toimesta on sitä vastoin positiivinen suhde maan henkeä kohden laskettuun bruttokansantuotteeseen. Ranasinghe ja Restuccia (2018) myös osoittavat näiden kahden tekijän välisen suhteen. Rikollisuuden ja rahoituksen saatavuuden esteillä osoitetaan olevan lineaarinen yhteys. Toisin sanoen siis maissa, joissa pieni osuus yrityksistä näki rikollisuuden olevan merkittävä este kasvulle, pieni osuus yrityksistä myös näki rahoituksen saatavuuden olevan merkittävä este kasvulle. Tutkimuksen keskeisin tulos oli kuitenkin se, että ilman oikeusvaltion kehittämistä ja vahvistamista rahoitusmarkkinoiden vapauttamiseen ja rahoituksen saatavuuden parantamiseen tähtäävät toimenpiteet osoittautuivat vähemmän tehokkaiksi. Jos oikeusvaltion toteutuminen on heikolla tolalla, ei rahoituksen saatavuuden paraneminen tuota samanlaista kansantaloudellista hyötyä kuin silloin, jos oikeusvaltion toteutuminen on kohtuullisella tasolla. Jos oikeusvaltio on heikolla tolalla, niin tällöin huomattavasti suurempi hyöty taloudelliselle kehitykselle saavutetaan oikeusvaltion kehittämisellä ja täten esimerkiksi rikollisuuden paremmalla käsittelyllä. Tilanne on päinvastoin, jos oikeusvaltio toteutuu vähintään kohtuullisesti. Tällöin rahoitusmarkkinoiden kehittäminen ja rahoituksen saatavuuden parantaminen tuottavat suuremman vaikutuksen. Tästä voidaan tiivistäen todeta, että finanssimarkkinat ovat ensisijaisen tärkeitä kehitykselle sillä ehdolla, että omaisuudensuoja on turvattu. (Ranasinghe & Restuccia, 2018.)

Instituutioiden kehittämisen vaikutuksen taloudelliselle kehitykselle voidaan näin ollen ajatella olevan merkityksellistä juuri silloin, kun instituutioiden taso ja laatu maassa on korkeintaan keskinkertaisella tasolla. Jos instituutioiden laatu on korkealla, ei instituutioiden kehittäminen tuo enää samanlaisia hyötyjä. Voidaan ajatella, että ilmiössä on selkeästi läsnä vähenevä rajahyöty. Hyvin samansuuntaisia tuloksia tutkimuksessaan saivat myös Acquah, Carbonari, Farcomeni ja Trovato (2023), jossa he osoittivat instituutioiden kehittämisen vaikutuksen olevan merkityksellisiä taloudelliselle kehitykselle juuri nimenomaan

niissä maissa, jotka kuuluivat matala- ja keskituloisten maiden joukkoon. Instituutioiden kehittämisen vaikutus ei korkeatuloisten maiden osalta ollut enää yhtä voimakas tai tilastollisesti merkitsevä. Samaten tutkimuksessa myös vahvistettiin sitä käsitystä, että oikeusjärjestelmän luotettavuus ja oikeudenmukaisuus on ensisijaisen tärkeä tekijä taloudellisen kehityksen taustalla. (Acquah ym., 2023). Tämä havainto myötäilee hyvin Ranasinghe & Restuccia (2018) Esittämää huomiota riittävää omaisuudensuojaa koskien, sillä oikeusjärjestelmän rooli on sen turvaamisessa keskeinen.

Yksi tapa tarkastella taloudellisten instituutioiden laatua ja merkitystä, sekä toisaalta kotitalouksien varallisuuden kerryttämistä on kotitalouksien halukkuus harjoittaa sijoitustoimintaa. Andries, Plopeanu ja Sprincean (2022) käsittelevät tutkimuksessaan tätä institutionaalisten tekijöiden merkitystä kotitalouksien halukkuuteen harjoittaa sijoitustoimintaa hyvin kattavasti. Oman osansa tutkimuksessa saivat esimerkiksi makrotaloudelliset, historialliset, uskonnolliset ja hallinnon laatuun liittyvät tekijät. Erityisenä kiinnostuksen kohteena heillä oli tutkia entisiä kommunistisia Itä-Euroopan maita ja näiden kotitalouksien sijoitustoiminnan laajuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksissa huomattiin, että mitä pidempään yksilöt olivat olleet altistuneena sosialistiselle järjestelmälle, sitä matalampi näiden halukkuus sijoittaa osakkeisiin oli verrattuna heidän kapitalistisissa maissa sijainneisiin vastinpareihin.

Andries ym. (2022) tutkimuksesta myös selvisi millaisia vaikutuksia makrotaloudellisella ympäristöllä voi olla kotitalouksien halukkuuteen sijoittaa. Tuloksista havaittiin, että korkeammalla keskimääräisellä inflaatioasteella, korkeammilla kotitalouden kokonaistuloilla ja parempilaatuisella kansallisella rahoitusjärjestelmällä oli huomattava positiivinen vaikutus kotitalouksien todennäköisyyteen sijoittaa rahastoihin tai osakkeisiin. (Andries ym., 2022.)

Myös uskonnolla huomattiin olevan merkittäviä vaikutuksia kotitalouksien sijoittamiseen. Protestanttien maiden kotitalouksien huomattiin olevan taipuvaisempia harjoittamaan sijoitustoimintaa kuin katolilaisten, ortodoksisten tai huomattavissa määrin ateististen maiden kotitalouksien. Mielenkiintoinen havainto myös oli, että mitä homogeenisempi maa oli etnisesti, kielellisesti ja uskonnollisesti, sitä todennäköisemmin yksilöt olivat valmiita sijoittamaan rahastoihin tai osakkeisiin. (Andries ym., 2022.)

Instituutiot ja niiden laatu vaikuttaisivat näyttelevän varsin merkittävää roolia yksilöiden osallistumisessa osakemarkkinoille. Kaustia, Conlin ja Luotonen vahvistavat (2022) tätä tutkiessaan instituutioiden, yksilökohtaisten ominaisuuksien ja käyttäytymiseen liittyvien taipumusten vaikutusta tähän. Tutkimuksessa huomattiin muun muassa, että hallinnon kyvykkyyttä sallia ja edistää yksityisen sektorin kehitystä mittaava sääntelyn laatu mittari oli selkeästi positiivisesti korreloitunut maan asukkaiden osakemarkkinoille osallistumisen kanssa. Tämä todennettiin jakamalla tutkimukseen sisältyneet 19 maata kolmeen kategoriaan mittarin arvojen perusteella. Korkeimpaan kategoriaan kuuluvien maiden osallistumisaste osakemarkkinoille oli 37,6 prosenttia. Keskimäiseen kategoriaan kuuluvien maiden osallistumisaste oli 25,7 prosenttia ja alimpaan kategoriaan kuuluneiden maiden vain 10 prosenttia.

Instituutioita ja niiden kehittyneisyyttä mittaamaan on luotu useita erilaisia mittareita ja World Justice Projectin (WJP) luoma Rule of Law indeksi on yksi näistä. WJP määrittelee oikeusvaltio käsitteen sivuillaan seuraavasti; ”Oikeusvaltio on laeista, instituutioista, normeista ja yhteisön sitoutumisesta koostuva järjestelmä, joka juontuu neljästä yleismaailmallisesta periaatteesta. Nämä ovat vastuullisuus/luotettavuus, oikeudenmukainen laki, avoin hallinto sekä saatavilla oleva ja puolueeton oikeus”. (WJP, 2024.) Siten kyseinen indeksi ei kata alleen ainoastaan Acemoglun ym. (2004) mainitsemia taloudellisia instituutioita, vaan antaa myös laajemmin käsitystä institutionaalisista piirteistä ja näiden laadusta maittain. Kyseisen indeksi on osoittautunut voimakkaasti korreloituneeksi muun muassa bruttokansantuotteen ja maan asukkaiden koulutautuneisuuden kanssa (WJP, 2024a).

4.4 Kulttuuri ja arvot

Edeltävää instituutioita ja niiden merkitystä käsittelevää teemaa lähellä ovat kulttuuri ja arvot taloudellisen toimeliaisuuden vaikuttimina. Osittain nämä aihealueet ehkä ovatkin päällekkäisiä, mutta kulttuuri ja arvot kattavat alleen laveammin erilaisia haastavammin mitattavissa olevia asioita, joiden yhdistäminen taloudelliseen toimeliaisuuteen ja selittämään tätä on koettu haastavaksi. Ekonomistit ovatkin olleet aina 2000-luvun alkupuolelle asti haluttomia nojamaan kulttuuriin mahdollisena taloudellisten ilmiöiden selittäjänä. Tämä on johtunut siitä yksinkertaisesta seikasta, että kulttuuri on käsitteenä hyvin laaja ja ne kanavat, joiden kautta se voi talouteen ja taloudelliseen toimeliaisuuteen vaikuttaa, ovat epäselviä ja hankalia tulkita. Tästä johtuen on ollut vaikeaa luoda testattavia ja kiisteltävissä olevia hypoteeseja. Tilanne on kuitenkin parantunut kehittyneempien tutkimustekniikoiden ja laajemman aineiston ansiosta. (Guiso ym., 2006.)

Kaikesta tutkimustekniikoissa ja aineistoissa tapahtuneesta kehityksestä huolimatta kausaaliyhteyden havaitseminen kulttuurista taloudellisiin loppu tulemiin edellyttää sitä, että kulttuuri määritellään riittävän kapealla tavalla. Tästä johtuen Guiso ym. (2006) määrittelivät tutkimusartikkelissaan kulttuurin tarkoittamaan ”niitä totuttuja uskomuksia ja arvoja, joita etniset, uskonnolliset ja sosiaaliset ryhmät välittävät eteenpäin hyvin muuttumattomina sukupolvelta toiselle”. Tällä tavoin määriteltynä kyetään keskittymään niihin kulttuurin ulottuvuuksiin, jotka tosiasiallisesti voivat vaikuttaa taloudellisiin loppu tulemiin. (Guiso ym., 2006.) Samalla voidaan todeta, että kulttuurin tarkastelua pyritään näin rajaamaan sellaisiin kulttuuriin osa-alueisiin, jotka muuttuvat varsin hitaasti ajassa.

Guison ym. (2006) mukaan soveltuva lähestymistapa tarkastella kulttuurin vaikutuksia taloudelliseen toimeliaisuuteen ja näiden välisen syy-seuraussuhteen todentamiseen on kolmivaiheinen. Ensimmäinen vaihe on osoittaa edellä määritellyn mukaisesti kulttuurin vaikuttavan uskomuksiin, odotuksiin ja mieltymyksiin. Tästä esimerkki olisi vaikkapa uskonnon vaikutus

luottamukseen. Toisessa vaiheessa pyritään näyttämään, että näillä edellä mainituilla uskomuksilla, odotuksilla ja mieltymyksillä on tosiasiallisesti vaikutuksia taloudellisiin loppu tulemiin. Kolmannessa vaiheessa pyritään osoittamaan korrelaatioiden lisäksi kausaaliyhteyksiä kulttuurin ja taloudellisen toimeliaisuuden välillä. Tämä on ehkäpä se ongelmallisin vaihe, sillä kulttuurin ja talouden välinen kausaaliyhteys voi hyvinkin toimia molempiin suuntiin. Kulttuurista talouteen ja toisaalta toisin päin. Tämän ongelman onneksi minimoi jo edellä aiemmin esitetty kulttuurin määrittely, jonka myötä kulttuurissa keskitytään vain niihin sen ulottuvuuksiin, jotka ikään kuin periytyvät yksilölle aiemmilta sukupolvilta. Tarkastelun ulkopuolelle jätetään se osa kulttuurista, jonka yksilö voi vapaaehtoisesti omaksua ympäröivästä yhteiskunnasta ja muista vaikuttimista.

Guison ym. (2006) tutkimuksissa tehdyt havainnot tukevat ajatusta, että esimerkiksi uskonnolla tai uskonnon piirissä kasvatuksen saamisella olisi merkittäviä vaikutuksia ihmisten uskomuksiin, odotuksiin ja mieltymyksiin. Esimerkiksi luottamukseen muihin ihmisiin uskonnolla näytti olevan tilastollisesti merkitsevä vaikutus. Uskonnollinen kasvatusta jo pelkästään vaikutti luottamukseen positiivisesti 2 prosentin edestä. Uskonnollisiin toimituksiin aktiivisesti osallistuminen nosti luottamuksen indeksiä vajaan 20 prosenttia. Uskonnoista itsessään protestanttisuus ja katolilaisuus erottuivat edukseen ja näihin uskontokuntiin lukeutuminen kohotti luottamuksen indeksiä protestanttisilla vajaan 10 prosenttia ja katolilaisilla noin 5 prosenttia. Toisaalta taas muslimien, budhalaisen ja hindujen kohdalla tällaista havaintoa ei ollut nähtävissä.

Mainittavan arvoinen havainto kulttuurin ja arvojen merkityksestä taloudelliselle toimeliaisuudelle on myös niiden kyky aikaansaada erilaisia taloudellisesti mitattavissa olevia loppu tulemia samojen institutionaalisten rakenteiden piirissä. Eräs varsin ilmeinen esimerkki tällaisesta on maana Italia, jossa sen etelä- ja pohjoisosat suoriutuvat bruttokansantuotteen osalta varsin eri lailla. Siinä missä Pohjoisitalia loistaa henkeä kohden lasketussa bruttokansantuotteessa ja on sen osalta noin 25 prosenttia EU:n keskiarvoa korkeammalla, Eteläitalian henkeä kohden laskettu bruttokansantuote on taas noin 25 prosenttia alhaisempi kuin EU:n keskiarvo. Maan etelä- ja pohjoisosien välillä vallitsee täten hyvin suuri ero taloudellisessa toimeliaisuudessa ja tuottavuudessa. Näin silti vaikka niin sanottu formaali institutionaalinen toimintakehikko on näillä sama ja niillä on ollut yli 150 vuoden ajan yhteinen keskushallinto. Toisen hyvän esimerkin tarjoaa Belgia, jossa Flanderin Protestanttiset alueet maan pohjoisosassa ovat perinteisesti olleet tuottavampia kuin katolinen Valonia maan eteläosassa. Kolmas hyvä esimerkki on Intia, joka aikanaan Iso-Britannian siirtomaana omaksui valtaosin isäntämaansa formaalit instituutiot ja teknologian. Tästä huolimatta Intian tuottavuusaste on jatkuvasti huomattavasti alhaisempi kuin Iso-Britannian vielä yli kuusikymmentä vuotta myöhemmin. (Haavard Maridal, 2013.)

Kuten näistä esimerkeistä voimme havaita, suuretkin erot ovat mahdollisia samojen formaalien institutionaalisten rakenteiden alaisuudessa. Tällöin voidaan olettaa näiden suurten taloudelliseen toimeliaisuuteen liittyvien erojen

juontuvan jostain muualta, kuten syvemmältä kulttuurista ja totutuista tavoista ja käytännöistä. Uskonto näyttäisi olevan taustalla yhtenä kulttuurillisena tekijänä, joka sitten mahdollisesti johtaa erilaisiin käsityksiin tavoiteltavan arvoisesta elämästä ja toisaalta tuottaa mieltymyksissä havaittavia eroavaisuuksia.

5 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tässä Pro-gradu tutkielmassa aineistona tulen käyttämään useammasta lähdeaineistosta kokoamaani yhdistelmäaineistoa. Aineiston ensimmäinen osa koostuu EKP:n kotitalouksien taloutta ja kulutusta käsittelevistä tutkimuksista vuosilta 2014, 2017 ja 2021. (EKP, 2024). Syy datan hyödyntämiseen useammasta eri mittausajankohdasta on se, että yksittäinen EKP maat kattava otos on itsessään melko pieni ja datan hyödyntäminen useammasta eri mittausajankohdasta lisää aineiston otosten määrää ja siten mahdollisesti regressioanalyysin kautta tuotettujen tulosten validiteettia. Käytän tässä tutkielmassa EKP:n tutkimuksien maakohtaista aggregaatti tason dataa soveltuvin osin. Saatavilla olisi myös ollut mikrotason aineisto, jota olisi voinut anoa tutkimuskäyttöön. Arvioin kuitenkin tutkielmani aikataulullisista syistä, tutkimuskysymysten asettelusta ja muiden aineistoni osien johdosta helpommin saatavilla olevan maakohtaisen aggregaattiaineiston riittäväksi ja paremmin tähän työhön soveltuvaksi.

Toisen osan tutkimuksen aineistosta muodostavat OECD:ltä peräisin olevat maakohtaiset tiedot perintöveron ja varallisuusveron toteuttamisesta eri EKP maissa. (OECD, 2024.) Näiden verotuksellisten tekijöiden analysointia varten aineistoon täytyi luoda dummy-muuttuja perintöverolle ja varallisuusverolle. Dummy- eli tekumuuttujilla tarkoitetaan erilaisten kvalitatiivisten tai luokiteltujen muuttujien pisteyttämistä siten, että ne voidaan ottaa mukaan perinteiseen lineaariseen regressioanalyysiin. Tällaisia muuttujia voisivat esimerkiksi olla koulutustaso tai sukupuoli, ja pääsääntöisesti dummy-muuttujalle määritellään arvot 0 ja 1. (Tilastokeskus, 2024) Tässä tutkimuksessa tätä sovelletaan siten, että kun maassa on voimassa perintövero, saa muuttuja arvon 1. Mikäli perintöveroa ei peritä, saa muuttuja arvon 0. Samanlainen muuttuja samanlaisella periaatteella luodaan myös varallisuusverolle.

Aineiston kolmas osa on WJP:n tuottama oikeusvaltio-indeksi ja sen osamuuttujat. Tämän indeksin tehtävä on mitata maiden erilaisten instituutioiden laatua ja toteutusta. Tämän aineiston avulla pyrin tarkastelemaan institutionaa-

listen tekijöiden merkitystä niiden kehittyneisyyden ja laadun kautta kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksiin.

Aineistoni neljäs osa koostuu viimeisimmästä European Values Study kyselytutkimuksesta. Tästä aineistosta saan käyttööni maakohtaista dataa liittyen arvoihin, uskuntoon ja käsityksiin siitä, millaista yhteiskuntaa missäkin maassa halutaan tavoitella. Viides ja samalla aineistoni viimeinen osa koostuu ”Global Preference Survey” (GPS, 2018) nimeä kantavasta kyselytutkimuksesta, jossa on tutkittu ihmisten preferenssejä 73 maassa.

Huomioitava seikka tutkimusaineistossani on, että osa sen muuttujista muuttuu ajassa ja osa muuttujista taas ei. Esimerkiksi EKP maiden kotitalouksien varallisuustiedot ovat useammasta ajankohdasta – eli vuosilta 2014, 2017 ja 2021 – kuten myös WJP:n oikeusvaltio-indeksin tiedot. Näin ollen tutkimusaineistoni omaa paneeliaineiston ominaisuuksia. OECD:ltä peräisin olevat tiedot perintö- ja varallisuusverojen toteutuksesta eivät muutu ajassa, sillä tarkasteltavalla aikavälillä ei näiden suhteen EKP maissa ole tapahtunut muutoksia. EVS ja GPS aineistojen muuttujien osalta maiden saamat arvot eivät muutu ajassa. Esimerkiksi luottamuksen preferenssin kerroin on Saksassa sama jokaisena mittausajankohtana. Samaten EVS aineistosta lasketut maakohtaiset keskiarvot muuttujille pysyvät mittausajankohdasta toiseen samana. Näin on menetelty siksi, että molemmat aineistot mittaavat ajassa varsin hitaasti muuttuvia tekijöitä ja esimerkiksi GPS aineistosta ei edes ole olemassa useammasta mittausajankohdasta kerättyä dataa.

Esittelen seuraavaksi yksityiskohtaisemmin aineistoni neljää keskeisintä komponenttia, eli European Household Finance and Consumption Survey (2014, 2017 & 2021), WJP:n oikeusvaltio-indeksiä, Global Preference Survey (2018) ja European Values Study (2022).

5.1 Household Finance and Consumption survey

Household Finance and Consumption Survey (HFCS) on kyselytutkimus, joka on toteutettu kaikkien euroalueen maiden keskuspankkien yhteistyönä. Tähän yhteistyöhön ovat lukeutuneet myös sellaiset Euroopan Unionin maat, jotka eivät vielä ole ottaneet käyttöön euroa maansa valuuttana sekä lukuisat kansalliset tilastotietoa tuottavat instituutiot. (EKP, 2023) HFCS tarjoaa varsin yksityiskohtaista tietoa euroalueen kotitalouksien taseista ja näihin liittyvistä taloudellisista ja demografisista muuttujista. Tällaisia muuttujia ovat muun muassa tulot, yksityiset eläkkeet, työllisyys ja kulutusmitat. Kyseisessä tutkimuksessa kotitalous on määritelty siten, että kotitalouden muodostaa joko yksi tai useampi taloudessa asuva henkilö, jotka jakavat talouden menot. Yhdeksi yhteiseksi kotitaloudeksi ei ole määritelty samassa taloudessa asuvia huonekavereita, vaan nämä muodostavat erilliset kotitaloudet. Myös kotitalouden työntekijät katsotaan omiksi erillisiksi kotitalouksiksi. Tutkimuksen kohdejoukko näin ollen on kaikki yksityistaloudet pois lukien niin sanotut yhteistaloudet ja laitok-

sisä asuvat henkilöt, kuten vaikkapa laitostalouksissa asuvat vanhukset. (EKP, 2023).

Näistä vuosina 2014, 2017 ja 2021 toteutetuista HFCS tutkimuksista sisällyttän tutkimusaineistoni osaksi kotitalouksien maakohtaiset nettovarallisuuden keskiarvot ja mediaanit ja nämä tulevat olemaan tutkimukseni keskeisiä selitettäviä muuttujia. Näiden lisäksi liitän aineistooni kyseisistä tutkimuksista kotitalouksien prosentuaaliset varallisuuden allokaatiot reaali- ja rahoitusvarallisuuden sekä kotitalouksien osallistumisasteet rahastoihin, joukkovelkakirjoihin ja osakkeisiin. Teen kuitenkin aineistoon otosjoukon osalta rajauksen, jonka myötä tiputan Luxemburgin pois otosjoukosta. Kyseinen maa on muihin aineistoon sisältyviin maihin nähden varsin poikkeava tapaus ja siten sen sisällyttäminen analyysiin vääristäisi tuloksia sekä mahdollisesti rapauttaisi regressioanalyysin kautta tuotettujen tuloksien tilastollista merkitsevyyttä.

5.2 World Justice Project ja oikeusvaltio-indeksi

World Justice Project kuvailee sivuillaan itseään ”riippumattomaksi ja monialaiseksi organisaatioksi, joka pyrkii luomaan tietoa, lisäämään tietoisuutta ja kannustamaan toimii oikeusvaltion edistämiseksi maailmanlaajuisesti” (WJP, 2024a). Kyseessä on siis kansainvälinen ja itsenäinen tutkimusorganisaatio, jonka ydintarkoituksena on tuottaa tutkimusta ja dataa oikeusvaltion vaikutuksista ja toteutumisesta. Kyseisen organisaation oikeusvaltio-indeksi (engl. Rule of Law Index) on suunnattu niin tutkijoiden, kansallisten hallintojen kuin suurten kansainvälisten organisaatioiden tutkimuksen ja päätöksenteon työkaluksi. (WJP, 2024a.)

Kyseinen oikeusvaltio-indeksi tarjoaa sisältönsä institutionaalisen luonteen vuoksi oivallisen työkalun tarkastella institutionaalisten tekijöiden vaikutusta ja suhdetta maakohtaisiin kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksien tasoihin. Seuraavassa taulukossa 2 esittelenkin kyseisen indeksin muuttujat ja niiden sisällön, jotka itsessään osoittavat kyseisen indeksin moniulotteisuutta ja soveltuvuutta institutionaalisten tekijöiden tarkasteluun tässä tutkimuksessa.

TAULUKKO 2 WJP:n oikeusvaltio-indeksin muuttujat ja niiden selitykset (WJP, 2024b).

Muuttuja 1: Rajoitukset hallinnon valtuuksissa	Mittaa sitä, missä määrin laki sitoo hallitsevia. Se käsittää sekä perustuslailliset että institutionaaliset keinot, joilla hallituksen ja sen virkamiesten ja edustajien valtaa rajoitetaan ja heidät saatetaan vastuuseen lain nojalla. Se sisältää myös hallituksen vallan valvontaa, kuten vapaan ja riippumattoman lehdistön.
Muuttuja 2: Korruption puuttuminen	Mittaa korruption puuttumista hallinnossa. Muuttujassa tarkastellaan kolmea kor-

	ruption muotoa: lahjonta, julkisten tai yksityisten etujen sopimaton vaikuttaminen sekä julkisten varojen tai muiden resurssien väärinkäyttö.
Muuttuja 3: Hallinnon avoimuus	Mittaa hallinnon avoimuutta, joka määrittellään sen mukaan, missä määrin hallitus jakaa tietoa, antaa ihmisille työkaluja pitää hallitus vastuullisena ja edistää kansalaisten osallistumista yleisen politiikan käsittelyyn.
Muuttuja 4: Perusoikeudet	Tämä tekijä keskittyy suhteellisen vaatimattomaan joukkoon oikeuksia, jotka perustuvat pitkälti YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeuksien julistukseen ja jotka liittyvät läheisimmin oikeusvaltioon liittyviin näkökohtiin.
Muuttuja 5: Järjestys ja turvallisuus	Mittaa sitä, kuinka hyvin yhteiskunta varmistaa henkilöiden ja omaisuuden turvallisuuden.
Muuttuja 6: Sääntelyn täytäntöönpano	Mittaa sitä, missä määrin säännöksiä pannaan oikeudenmukaisesti ja tehokkaasti täytäntöön ja valvotaan.
Muuttuja 7: Siviilioikeus	Mittaa sitä, voivatko tavalliset ihmiset ratkaista kohtaamansa epäkohdat rauhanomaisesti ja tehokkaasti siviilioikeusjärjestelmän kautta. Se mittaa, ovatko siviilioikeusjärjestelmät saatavilla ja kohtuuhintaisia sekä vapaita syrjinnästä, korruptiosta ja virkamiesten sopimattomasta vaikuttamisesta.
Muuttuja 8: Rikosoikeus	Arvioi maan rikosoikeusjärjestelmää. Tehokas rikosoikeusjärjestelmä on keskeinen osa oikeusvaltiota, koska se muodostaa mekanismin valitusten korjaamiseksi ja kanteiden nostamiseksi yksilöitä vastaan yhteiskunnan vastaisten rikosten vuoksi.

Seuraavaksi selvitin oikeusvaltio-indeksin muuttujien mahdollisia keskinäisiä korrelaatioita. Mitatessaan oikeusvaltion kehittyneisyyttä, toteutumista ja yleisesti ottaen instituutioiden laatua, kyseisen indeksin muuttujien voisi intuitiivisesti olettaa mittaavan jokseenkin samanlaisia ja toisiinsa linkittyviä asioita, ja

siten muuttujien omaavan huomattavissa määrin keskinäistä korrelaatiota. Olen nimennyt muuttujat tutkimusaineistooni taulukkojen luettavuuden, tulkitavuuden ja työhöni sovitettavuuden vuoksi seuraavassa taulukossa 3 esitetyllä tavalla.

TAULUKKO 3, oikeusvaltio-indeksin muuttujat aineistossani ja niiden sisältö.

Muuttuja	Selite
ROLvar1	Rajoitukset hallinnon valtuuksissa
ROLvar2	Korruption puuttuminen
ROLvar3	Hallinnon avoimuus
ROLvar4	Perusoikeudet
ROLvar5	Järjestys ja turvallisuus
ROLvar6	Sääntelyn täytäntöönpano
ROLvar7	Siviilioikeus
ROLvar8	Rikosoikeus

TAULUKKO 4 Oikeusvaltio-indeksin muuttujien keskinäinen korrelaatio

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	ROL var1	ROL var2	ROL var3	ROL var4	ROL var5	ROL var6	ROL var7	ROL var8
ROLvar1	1.000							
ROLvar2	0.862***	1.000						
ROLvar3	0.821***	0.825***	1.000					
ROLvar4	0.917***	0.833***	0.752***	1.000				
ROLvar5	0.177	0.351***	0.366***	0.354***	1.000			
ROLvar6	0.879***	0.895***	0.917***	0.845***	0.400***	1.000		
ROLvar7	0.884***	0.884***	0.873***	0.837***	0.367***	0.930***	1.000	
ROLvar8	0.861***	0.857***	0.756***	0.875***	0.426***	0.872***	0.831***	1.000

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Kuten voimme taulukosta 4 havaita, muuttujien välillä vallitsee lähes poikkeuksetta voimakas positiivinen korrelaatio ja tilastollinen merkitsevyys. Ainoastaan muuttuja ROLvar5 poikkeaa joukosta siten, että sillä esiintyy järjestäen heikompaa positiivista korrelaatioita muiden muuttujien kanssa. Joka tapauksessa tämän korrelaatiotaulukon perusteella voidaan todeta, että lineaarinen regressioanalyysi useamman muuttujan mallilla sisältäen nämä oikeusvaltio-indeksin muuttujat ei ole toteuttamiskelpoinen havaittavissa olevan multikollinearisuuden vuoksi.

5.3 Global Preference Survey

Aineiston kolmas merkittävä osa koostuu Falkin, Beckerin, Dohmen, Enken, Huffmanin ja Sunden (2018) keräämästä tutkimusaineistosta, joka kantaa nimeä "Global Preference Survey" (GPS). Kyseessä on empiirinen tutkimus, jossa on tutkittu ihmisten aikapreferenssejä, riskipreferenssejä, positiivista ja negatiivista vastavuoroisuutta, altruismia ja luottamusta. Tutkimus koostuu noin 80,000 ihmisestä ja 76 maasta. Tässä tutkielmassa hyödynnän kyseisen aineiston maakohtaista aggregaattidataa niiden maiden osalta, jotka sisältyvät EKP:n aineistoihin.

Maiden aggregaattidata muodostuu maille määritetyistä kertoimista koskien edellä mainittuja erilaisia preferenssejä. Maat saavat tutkimuksen perusteella sekä positiivisia että negatiivisia kertoimia näille preferensseille välillä -1 ja 1. Syy on se, että 0 on asetettu edustamaan niin sanottua globaalia keskiarvoa. Näin ollen lähdeaineistossa maita vertaillaan globaaliin keskiarvoon ja osassa maista vaikkapa kärsivällisyyden preferenssi on joko matalampi tai korkeampi kuin tämä edellä mainittu keskiarvo.

Jotta tämän aineiston sisältämät muuttujat olisivat helpommin ymmärrettäviä, käyn lyhyesti läpi jokaisen muuttujan sisällön ja sen, mistä nämä kunkin maan saamat arvot ovat oikein peräisin. Havainnollistan näitä selittäviä muuttujia taulukolla sekä avaamalla niitä myös sanallisesti.

TAULUKKO 5 Tutkielmassa hyödynnetyn GPS aineiston muuttujat ja niiden sisältö.

Muuttuja	Sisältö
Kärsivällisyys	<ul style="list-style-type: none">- Intertemporaalinen valintasarja portaikkomenetelmällä.- Itsearviointi: valmius odottamiseen
Luottamus	<ul style="list-style-type: none">- Itsearviointi: Kanssaihmisillä on vain hyviä aikomuksia (Likert asteikko, 0-10)
Riskinottohalukkuus	<ul style="list-style-type: none">- Arpajaisten valintasarja portaikkomenetelmällä.- Itsearviointi: Yleinen valmius ottaa riskejä
Negatiivinen vastavuoroisuus	<ul style="list-style-type: none">- Itsearviointi: Valmius kostaa- Itsearviointi: Valmius rankaista itseensä kohdistuneesta vääryydestä.- Itsearviointi: Valmius rankaista toisiin kohdistuneesta vääryydestä
Positiivinen vastavuoroisuus	<ul style="list-style-type: none">- Vastalahja avunsaannista- Itsearviointi: Valmius tehdä vastapalvelus

Altruismi	<ul style="list-style-type: none"> - Lahjoituspäätös - Itsearviointi: Valmius lahjoittaa hyvien päämäärien edistämiseen
-----------	---

Aineiston muuttujista kärsivällisyys, luottamus ja riskinottohalukkuus lienevät kaikista ymmärrettävimmät sellaisinaan. Kärsivällisyyden muuttuja koostuu kahdesta kyselytutkimuksen kysymyksestä, joista toinen on luonteeltaan kvantitatiivinen ja toinen kvalitatiivinen. Kvantitatiivinen kysymys, eli intertemporaalinen valintasarja portaikkomenetelmällä koostuu viidestä valintatilanteesta, joissa vastaajan tulee valita heti tai 12 kuukauden päästä saatavan taloudellisen hyödyn välillä. Intertemporaalisella valinnalla tarkoitetaan kuluttajan kulutuksen valintaa ja allokoointia yli ajan eri ajanjaksoille. Välitön taloudellinen hyöty pysyy läpi valintasarjan vakiona, mutta 12 kuukauden päästä tarjottava hyöty joko kasvaa tai pienentyy riippuen vastaajan edellisistä valinnoista. Kvalitatiivinen kysymys sitä vastoin on yksinkertaisesti ”Kuinka valmis olisit luopumaan tänään jostain sinulle hyödyllisestä, jotta voisit hyötyä siitä enemmän tulevaisuudessa?” Tähän vastausasteikko oli 11 pykäläinen Likert-asteikko. (Falk ym., 2018.) Likert-asteikolla tarkoitetaan erilaisia asenteita ja vastaajien suhtautumista mittaavaa asteikkoa, joka järjestää vastaajat samanmielisyyden mukaan.

Luottamusmuuttuja perustuu yksinkertaisesti vain yhteen kvalitatiiviseen kysymykseen. Kuten taulukossa mainittu, tämä väittämä oli ”Kanssaihmisillä on vain hyviä aikomuksia” ja tähän vastattiin Likert-asteikolla 0-10, jossa 0 edustaa täydellistä epäluottamusta kanssaihmissen hyviin aikomuksiin ja 10 täydellistä luottamusta siihen, että kanssaihmiset omaavat vain hyviä aikomuksia. (Falk ym., 2018.)

Riskinottohalukkuuden muuttuja koostuu kahdesta kysymyksestä, joista toinen on luonteeltaan kvantitatiivinen ja toinen kvalitatiivinen. Kvantitatiivinen mittari on toteutukseltaan hyvin samankaltainen kuin kärsivällisyyden kohdalla. Kyseessä oli vastaajan mahdollisuus osallistua joko arpajaisiin tai saada varmuudella erilaisia rahasummia. Arpajaisissa oli aina yhtäläiset mahdollisuudet voittaa tai olla voittamatta summa x rahaa, ja tämä arpajaispalkinto pysyi läpi valintasarjan vakiona. Varmuudella saatava rahasumma y joko kasvoi tai pieneni riippuen vastaajan edellisistä valinnoista. Kvalitatiivinen riskinottohalukkuuden mittari perustui kysymykseen koskien vastaajan yleistä valmiutta ottaa riskejä ja vastausasteikko oli 11 portainen Likert-asteikko. (Falk ym., 2018.)

Negatiivinen ja positiivinen vastavuoroisuus käsitteinä sitä vastoin voivat olla hankalampia ymmärtää intuitiivisesti, mutta näidenkin mittareiden sisältö avaa näiden preferenssien luonnetta hyvin. Negatiivisen vastavuoroisuuden muuttuja koostuu kolmesta kysymyksestä, jotka kaikki ovat itsearviointeja ja siten luonteeltaan kvalitatiivisia. Kysymyksissä pyydettiin vastaajaa arvioimaan asteikolla 0-10 omaa valmiuttaan kostaa, rankaista itseensä kohdistuneesta vääryydestä ja rankaista toiseen kohdistuneesta vääryydestä. Positiivisen vastavuoroisuuden muuttuja koostuu kahdesta kysymyksestä, joista ensimmäinen on luonteeltaan kvantitatiivinen ja toinen kvalitatiivinen. Ensimmäisessä kysy-

myksessä vastaajaa pyydettiin kuvittelemaan tilanne, jossa tämä olisi eksynyt itselleen vieraalla alueella ja tuntematon ihminen tarjoutuisi tältä opastusta kysyttäessä viemään vastaajan haluamaansa kohteeseen. Vastaajaa pyydettiin valitsemaan vastalahja 5-30 euron väliltä kiitoksen osoituksena tuntemattomalle avunantajalle. Toisessa kysymyksessä vastaajaa pyydettiin arvioimaan omaa valmiuttaan tarjota vastapalvelus 11 portaisen Likert-asteikon avulla. (Falk ym., 2018.)

Altruismin muuttuja koostuu kahdesta kysymyksestä, joista jälleen ensimmäinen on luonteeltaan kvantitatiivinen ja toinen kvalitatiivinen. Ensimmäisen kysymyksen kohdalla vastaajille esitettiin tilanne, jossa nämä saisivat yllättäen 1000 euroa. Tästä seuraten vastaajilta kysyttiin, kuinka suuren osuuden nämä olisivat valmiita lahjoittamaan tästä hyväntekeväisyyteen. Toisessa kysymyksessä vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa valmiuttaan tehdä lahjoitus hyvän asian puolesta ilman, että odottaisivat saavansa siitä itse mitään takaisin. Tässä kysymyksessä arviointiasteikko oli 11 portainen Likert-asteikko. (Falk ym., 2018.)

TAULUKKO 6 GPS aineiston muuttujien kerroinestimaatit maille, jotka sisältyvät EKP:n aineistoon sekä näistä STATA ohjelmalla lasketut keskiarvot.

Maa	Kärsivällisyys	Riskinottohalukkuus	Pos. vastavuoroisuus	Neg. vastavuoroisuus	Altruismi	Luottamus
Itävalta	.608285	-.0618292	.1610466	-.0554155	-.0353631	.1546281
Croatia	-.0937135	.0684364	.1885991	.7389079	-.0709466	.1051163
Tsekki	.3843513	-.0204644	-.3019379	.2903363	-.9396169	-.4506841
Viro	.0253144	-.2954334	-.4928314	-.22174	-.566689	.0861261
Suomi	.5995542	-.2827601	.0885966	-.1362356	-.2500972	.099907
Ranska	.3568711	-.0301046	-.1223495	.5280535	-.174711	-.1654822
Saksa	.6243982	-.0444859	-.079865	-.2942652	-.0510021	-.1188225
Kreikka	-.3600854	-.1570736	-.0437733	.429323	-.1728164	-.3515055
Unkari	-.4309163	-.4984564	-.0658302	-.1662463	-.5908813	.5321655
Italia	.1084882	-.0936468	.1764194	.3112793	.3459116	-.0747339
Liettua	-.0617425	-.0459384	-.5316876	.0542071	-.7299575	-.1775017
Alankomaat	.9517078	.1893262	-.1484014	.4144409	-.1900624	.2980569

Portugal	-.3116378	-.7924346	.1864062	-.3754823	.0492678	.082587
Espanja	.1984738	-.1584018	.3158908	.1769399	-.1291544	.2410433
Keskiarvot	.1856677	-.1588048	-.047837	.1210074	-.250437	.0186357

TAULUKKO 7 GPS aineiston preferenssimuuttujien keskinäiset korrelaatiot niiden EKP maiden osalta, jotka ovat kyseiseen tutkimukseen sisältyneet.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Kärsivälli- syys	Riskinotto- halukkuus	Positiivinen vastavuoroi- suus	Negatiivinen vastavuoroi- suus	Altruismi	Luottamus
Kärsivälli- syys	1.000					
Riskinottoha- lukkuus	0.595***	1.000				
Positiivinen vastavuoroi- suus	-0.003	-0.177	1.000			
Negatiivinen vastavuoroi- suus	0.057	0.681***	0.107	1.000		
Altruismi	0.104	-0.024	0.760***	0.103	1.000	
Luottamus	-0.002	-0.281*	0.339**	-0.272*	0.175	1.000

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Oheisessa taulukossa 7 on esitetty omaan aineistooni sisältyvien maiden osalta Pearsonin korrelaatiokertoimet GPS aineiston muuttujien kohdalla. Kuten voimme huomata, osa preferensseistä on alkuperäisen globaalimman Falk et. Al. (2018, s. 1664) tutkimuksen tavoin huomattavan korreloituneita keskenään myös pelkästään valikoituja euroalueen maita tarkasteltaessa. Kärsivällisyyden ja riskinottohalukkuuden preferenssit ovat korreloituneet voimakkaasti tilastollisesti merkitsevästi ja tämä korrelaatio on huomattavasti korkeampi kuin globaalissa mittakaavassa suoritettussa korrelaatiotestissä, jossa riskinottohalukkuuden korrelaatiokerroin suhteessa kärsivällisyyteen oli 0,230 ja tilastollisesti melkein merkitsevä. Nyt näiden muuttujien välinen korrelaatiokerroin on jopa 0,595 ja tulos tilastollisesti merkitsevä. Voitaisiinko siis Euroopassa ja tarkemmin ottaen euroalueella olla taipuvaisempia harjoittamaan esimerkiksi sijoitus-toimintaa, joka edellyttää sekä kärsivällisyyttä että riskinsietokykyä?

Toinen hyvin merkittävä korrelaatio on havaittavissa riskinottohalukkuuden ja negatiivisen vastavuoroisuuden välillä. Näiden välinen korrelaatioker-

roin oli 0,681 ja tulos tilastollisesti merkitsevä. Tämän näiden preferenssien väli-sen yhteyden voi intuitiivisesti ymmärtää vaikkapa siten, että erityisesti negatiivisen vastavuoroisuuden kostamisen ulottuvuuteen liittyy vahvasti myös riskinottaminen. Kostopäätös oletettavasti sisältää ajatuksen, että on valmis ottamaan riskiä ja käyttämään esimerkiksi oman käden oikeutta silläkin uhalla, että siitä voi koitua myös itselle jotain haittaa. Erikoista kuitenkin on, että Falk ym. (2018, s.1664) tutkimuksessa negatiivisen vastavuoroisuuden ja riskinottohalukkuuden välillä vallitsi vain tilastollisesti suuntaa antava positiivinen korrelaatio kertoimella 0,193. Tätä eroa on paljon vaikeampi tulkita intuitiivisesti tai löytää tälle erolle jotain selkeää selitystä.

Keskenään positiivisesti korreloituvien muuttujien kolmikun muodostavat positiivinen vastavuoroisuus, altruismi ja luottamus. Altruismin korrelaatiokerroin positiivisen vastavuoroisuuden kanssa oli 0,760 ja voimakkaasti tilastollisesti merkitsevä. Luottamuksen korrelaatiokerroin positiivisen vastavuoroisuuden kanssa oli huomattavasti pienempi, 0,339 ja tilastollisesti merkitsevä, mutta korrelaatiota voidaan kuitenkin pitää kohtuullisen korkeana. Tulokset ovat hyvin lähellä Falkin ym. (2018, s.1664-1665) estimoinnin tuloksia laajemmalla maaotannalla. Näyttäisi siis siltä, että näiden muuttujien välinen korrelaatio ei merkittävästi vaihtelee globaalisti. Intuitiivisesti ajateltuna onkin varsin ymmärrettävää, että näillä muuttujilla vallitsee huomattavaa korrelaatiota. Luottamukselle, positiiviselle vastavuoroisuudelle ja altruismille kun yhteistä on positiivinen asennoituminen kanssaihmissä kohtaan.

5.4 European Values Study

Aineiston kolmas keskeinen osa koostuu viimeisimmästä EVS (2022) kyselytutkimuksesta vuodelta 2017. Kyseinen tutkimus on ”laajamittainen, ylikansallinen ja pitkittäinen tutkimusohjelma inhimillisiä perusarvoja koskien. Se tarjoaa näkemyksiä kansalaisten ideoista, uskomuksista, mieltymyksistä, asenteista, arvoista ja mielipiteistä kaikkialla Euroopassa. Se on ainutlaatuinen tutkimusprojekti siitä, miten eurooppalaiset ajattelevat elämästä, perheestä, työstä, uskonnosta, politiikasta ja yhteiskunnasta.” (EVS, 2024) Kuten huomattavissa on, kyseinen tutkimus tarjoaa oivan ulottuvuuden Euroopassa ilmenevien arvojen ja kulttuuriin tarkasteluun. Näistä aineistosta saan maakohtaista dataa liittyen arvoihin, uskontoon ja käsityksiin siitä, millaista yhteiskuntaa missäkin maassa halutaan tavoitella.

5.5 Tutkimusosuuden vaiheet ja rakenne

Aloitin aineiston analysoinnin ja tutkimuksen siitä, millainen perintöveron ja varallisuusveron mahdollinen suhde on kotitalouksien varallisuuksien tasoissa havaittaviin eroavaisuuksiin, ja voivatko nämä verot siten olla selittäviä tekijöi-

tä maiden kotitalouksien välisissä varallisuuseroissa. Kuten aiemmin kuvailin, selitettävänä muuttujina ovat nettomääräiset kotitalouskohtaiset keski- ja mediaanivarallisuudet. Selittävinä muuttujina toimivat perintövero ja varallisuusvero. Tämän lisäksi, että analysoin näiden edellä mainittujen verojen mahdollista vaikutusta varallisuuteen, käänän myös tutkimusasetelman ikään kuin päälle. Toisin sanoen siis muutan nämä edellä mainitut verot selitettäviksi muuttujiksi ja pyrin selittämään niitä kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksilla.

Tutkimukseni toinen vaihe on tutkia WJP:n oikeusvaltio-indeksin muuttujien avulla institutionaalisten tekijöiden merkitystä ja näiden riippuvuussuhdetta kotitalouksien maakohtaisiin keski- ja mediaanivarallisuuksiin. Kolmannessa vaiheessa tarkastelen kulttuurin ja eräiden yhteiskunnallisten näkemysten yhteyttä kotitalouksien varallisuuksien tasoissa havaittaviin eroavaisuuksiin. Pyrin selittämään työorientoituneisuuteen, uskontoon ja uskomuksiin sekä yhteiskunnallisiin näkemyksiin liittyvillä muuttujilla kotitalouksien varallisuuksien tasoissa havaittavia eroavaisuuksia.

Tutkimukseni viimeinen vaihe on tutkia GPS aineiston maakohtaisten aggregaattikertoimien avulla preferenssien ja kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksien välistä riippuvuussuhdetta. Eli toisin sanoen tarkoituksena on tutkia ja estimoida lineaarisen regressiomallin avulla maakohtaisten preferenssien vaikutusta ja selitysvoimaa kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksien tasoissa havaittaviin eroavaisuuksiin. Käytännössä tämä tutkimuskysymys on hyvin samankaltainen kuin alkuperäisessä Falkin ym. (2018) tutkimuksessa, jossa muun muassa lineaarisen regressiomallin avulla tutkittiin näiden maakohtaisten preferenssien vaikutusta ja selitysvoimaa maiden bruttokansantuotteissa havaittaviin eroavaisuuksiin.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa aloitan itse tutkimuksen, eli millaisia mahdollisia vaikutuksia verotuksellisilla, institutionaalisilla, kulttuurillisilla tai preferensseihin liittyvillä tekijöillä voisi olla kotitalouksien maakohtaisiin keski- ja mediaanivarallisuuksien tasoihin. Tutkimus suoritetaan käyttäen lineaarisia ja logistisia regressiomallinnuksia ja tuloksia havainnollistetaan tarpeelliseksi katsotuilta osin piste-kuvioin ja niihin sijoitettujen regressiosuorien avulla. Kaikissa suoritetuissa regressioissa on käytetty robusteja keskivirheitä. Tutkimus aloitetaan perintöverojen ja varallisuusverojen vaikutuksien analysoinnilla. Näiden jälkeen siirryn käsittelemään institutionaalisia tekijöitä kotitalouksien varallisuuden taustalla WJP:n oikeusvaltio-indeksin muuttujien avulla. Tämän jälkeen tarkastelen välitsemieni kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin näkemyksiin liittyvien tekijöiden suhdetta kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuteen. Viimeisenä vaiheena tutkin maissa keskimäärin esiintyvien preferenssien vaikutuksia kotitalouksien varallisuuteen.

6.1 Perintö- ja varallisuusverot

Perintöveron ja kotitalouksien varallisuuden suhteen tarkastelu on toisaalta käytössäni olevalla aineistolla hyvin yksinkertaista ja suoraviivaista, mutta osaltaan myös melko vähän varsinaisesta kausaalisuhteesta kertovaa. Kausaalisuhteella tarkoitetaan muuttujien välillä vallitsevaa syy-seuraussuhdetta, jota empiirisessä tutkimuksessa pyritään todentamaan tilastollisin menetelmin. (Tilastokeskus, 2024). Käyttämäni yhdistelmäaineisto antaa lähinnä poikkileikkauksen tarkasteltavista maista ja kausaalisuhteen näkyväksi tuominen on tällaisella aineistolla varsin haastavaa. Voimme kuitenkin joka tapauksessa suorittaa STATA ohjelmalla korrelaatiotestejä ja yksinkertaisia lineaarisia regressiomalleja ymmärtääksemme perintöveron ja maan kotitalouksien varallisuuden välistä suhdetta paremmin. Aloitetaan esittämällä ensiksi korrelaatiokertoimet.

TAULUKKO 8 Perintöveron ja varallisuusveron korrelaatiokertoimet maakohtaisille kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksille.

Muuttuja	Perintövero	Varallisuusvero
Keskivarallisuus	0.3400	0.3851
Mediaanivarallisuus	0.3621	0.4024

Oheiset taulukon 8 korrelaatiokertoimet antavat ymmärtää, että maiden kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksien ja perintöveron voimassa ololla on havaittavissa positiivinen korrelaatio. Tuloksena saadut korrelaatiokertoimet 0,34 ja 0,36 osoittavat mainittavan arvoista positiivista yhteyttä näiden muuttujien välillä. Varallisuusveron kohdalla tarina on lähes identtinen ja sen korrelaatiokertoimet kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksille ovat 0,39 ja 0,40. Näiden arvojen lisäksi voidaan vielä laskea STATA:n avulla keskiarvot kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksille perintö- ja varallisuusveroilla sekä ilman niitä. Niiden maiden osalta, joissa on voimassa perintövero, kotitalouksien nettomääräinen keskivarallisuuden keskiarvo on 223,6 tuhatta euroa. Perintöveroa perimättömien maiden osalta tämä keskiarvo on 135,3 tuhatta euroa. Kotitalouksien mediaanivarallisuuden osalta vastaavat tulokset olivat 116,5 ja 64,2 tuhatta euroa. Varallisuusveroa perivien maiden osalta kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden keskiarvo on 287,6 tuhatta euroa ja kyseistä veroa perimättömien maiden kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden keskiarvo on 184,5 tuhatta euroa. Vastaavasti jälleen kotitalouksien nettomääräisille mediaanivarallisuuksille lasketut keskiarvot olivat 153,4 ja 93,6 tuhatta euroa.

Seuraavaksi suoritan yksinkertaisia lineaarisia regressioanalyysyjä, joissa selitettävänä muuttujana on joko kotitalouksien nettomääräinen keski- tai mediaanivarallisuus. Aloitetaan analyysi selittämällä kotitalouksien nettomääräistä keskivarallisuutta perintö- ja varallisuusveroille aineistoon luotujen dummy-muuttujien avulla. Perintö- ja varallisuusverojen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että muuttujan saadessa arvon nolla maassa ei ole voimassa perintö- tai varallisuusveroa. Vastaavasti muuttujan saadessa arvon yksi maassa on voimassa perintö- tai varallisuusvero.

TAULUKKO 9 Lineaarisen regressioanalyysin tulokset, kun selittävinä muuttujina ovat perintö- ja varallisuusvero sekä erikseen että yhdessä, ja selitettävänä muuttujana on kotitalouksien keskivarallisuus.

	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Perintövero	88.34*** (0.002)		67.02** (0.026)
Varallisuusvero		103.1*** (0.000)	85.27*** (0.001)
Vakio	135.3*** (0.000)	184.5*** (0.000)	135.3*** (0.000)
<i>N</i>	61	61	61
<i>R</i> ²	0.116	0.148	0.210

p-arvot on esitetty suluissa.

* *p* < 0.10, ** *p* < 0.05, *** *p* < 0.01

Taulukosta 9 voimme tehdä tutkimukseni kannalta ensimmäiset keskeiset havainnot. Näyttäisi siltä, että perintöverolla ja varallisuusverolla olisi huomattavaa positiivista korrelaatio suhteessa kotitalouksien keskivarallisuuteen. Mallista 1 voimme tulkita, että niissä maissa joissa perintövero on voimassa, on myös noin 88 tuhatta euroa korkeampi kotitalouksien keskivarallisuus. Tulos on *p*-arvon perusteella tilastollisesti merkitsevä ja mallin selitysaste on 0.116, eli malli kykenee selittämään noin 12 prosenttia kotitalouksien keskivarallisuudessa havaitusta vaihtelusta. Malli 2 kuvaa pelkästään varallisuusveron vaikutusta ja tuloksen perusteella näyttäisi, että varallisuusveron voimassaolo johtaa noin 103 tuhatta euroa korkeampaan kotitalouksien keskivarallisuuteen. Tämäkin tulos on *p*-arvon perusteella tilastollisesti merkitsevä ja mallin selitysaste tällä kertaa on 0.148. Malli 3 pitää sisällään selittävinä muuttujina sekä perintö- että varallisuusveron. Molempien selittävien muuttujien huomattava positiivinen korrelaatio kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa säilyy, joskin hieman heikentyy malleista 1 ja 2. Varallisuusveron kohdalla tulos säilyy tilastollisesti merkitsevä, mutta perintöveron osalta tulos on nyt tilastollisesti melkein merkitsevä. Malli 3 tuloksineen osoittaa, että selittävien muuttujien välillä ei vallitse kovin mainittavaa keskinäistä korrelaatiota, eli multikollinearisuutta, ja mallin selitysaste on näistä kolmesta selkeästi korkein, 0.210. Toisin sanoen malli kykenee selittämään 21 prosenttia havaitusta vaihtelusta kotitalouksien keskimääräisessä varallisuudessa.

TAULUKKO 10 Lineaarisen regressioanalyysin tulokset, kun selittävinä muuttujina ovat perintö- ja varallisuusvero sekä erikseen että yhdessä, ja selitettävänä muuttujana on kotitalouksien mediaanivarallisuus.

	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Perintövero	52.27*** (0.000)		39.96*** (0.005)
Varallisuusvero		59.83*** (0.000)	49.23*** (0.004)
Vakio	64.21*** (0.000)	93.57*** (0.000)	64.21*** (0.000)
<i>N</i>	61	61	61
<i>R</i> ²	0.131	0.162	0.233

p-arvot on esitetty suluissa.

* *p* < 0.10, ** *p* < 0.05, *** *p* < 0.01

Oheisessa taulukossa 10 selitettävänä muuttujana on maakohtaisen kotitalouksien keskivarallisuuden sijaan kotitalouksien mediaanivarallisuus. Tulokset ovat hyvin samankaltaisia kuin keskivarallisuuden kohdalla, joskin ehkä vielä vahvempia. Mallista 1 voidaan tulkita, että perintöveron voimassaolo tarkoittaa noin 52 tuhatta euroa korkeampaa kotitalouksien nettovarallisuuden mediaania. Tällöin mallin selitysaste on 0.131. Mallista 2 näemme yhtäläillä, että varallisuusveron voimassaolo maassa tarkoittaisi noin 60 tuhatta euroa korkeampaa kotitalouksien nettovarallisuuden mediaania. Mallin selitysaste on 0.162. Mallissa 3 mukana ovat jälleen molemmat selittävät muuttujat ja tällä kertaa sekä perintöveron että varallisuusveron vaikutukseen liittyvät tulokset säilyvät tilastollisesti merkitsevinä. Muutoinkin taulukon 10 kaikki tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä ja siten erittäin valideja.

Huomionarvoista kuitenkin on, ettei näistä korrelaatio- ja regressiotestien tuloksista tulisi suorilta käsin vetää johtopäätöstä, että perintöveron tai varallisuusveron voimassaolo itsessään johtaisi maan kotitalouksien korkeampaan keskimääräiseen keskivarallisuuteen tai mediaanivarallisuuteen. Olisi intuitiivisesti ehkä varsin vaikeaa selittää, että näiden verojen voimassaolo johtaisi kotitalouksien korkeampaan varallisuuden tasoon. Toki jos olettaisimme tilanteen olevan sellainen, että resurssit – eli tässä tapauksessa varallisuus – olisivat lähtötilanteessa allokoituneet epäoptimaalisesti ja valtio verotuksella ja verotuottojen uudelleen jakamisella onnistuisi jakamaan varallisuutta tehokkaammin, niin tällöin tämä tulos olisi uskottava ja syy-seuraussuhde nähtävissä. Nämä tulokset kuitenkin tuovat näkyväksi sen tosiasian, että maissa, joissa on korkeampi kotitalouksien keskimääräinen varallisuus, todennäköisesti on myös voimassa perintövero ja mahdollisesti myös varallisuusvero. Tätä tulkintaa vahvistaa STATA:n tuottamat keskiarvot perintöverolla ja ilman sitä. Perintöveroa keräävien maiden kotitalouksien keskimääräisen varallisuuden keskiarvo oli noin 311,5 tuhatta euroa, kun taas perintöveroa keräämättömien maiden keskiarvo oli 157,8 tuhatta euroa. Ero on varsin huomattava, joskin aineistoon liittyvistä

rajoituksista johtuen observaatioiden, eli tässä tapauksessa maiden määrä on vähäinen. Aineistosta 17 maassa kerättiin perintöveroa ja viidessä ei. Tästä huolimatta huomio on silmiinpistävä ja asiaankuuluvasti se herättää monia kiinnostavia kysymyksiä varallisuuden ja perintöveron välisestä suhteesta. Tässä tapauksessa uskaltaisin esittää, että tutkimukseni selitettävien muuttujien ja näiden edellä käsiteltyjen selittävien muuttujien välillä vallitsee todennäköisemmin lähtökohtaiseen tutkimusasetelmaani nähden käänteinen syyseuraussuhde. Tällöin siis kotitalouksien nettovarallisuuden keskiarvot ja mediaanit selittäisivät perintö- ja varallisuusveroa.

Kuten aiemmin perintöveroa käsittelevässä osiossa tuotiin esille, eräs perintö- ja lahjaveroon liittyvä kritiikki koski verojen toteuttamisen kustannuksia suhteessa näiden tuottoon. Veron tulee olla ennen kaikkea kannattava toteuttaa, riittävän poliittisen kannatuksen lisäksi. Jos maa ja sen kansalaiset ovat verrattain köyhiä, ei veropohjan laajentamisella perintöihin ja siten erääseen kotitalouksien varallisuuden muotoon ole taloudellisia perusteita. Voi hyvin olla, että tällöin myös poliittinen kannatus kyseiselle verolle olisi kovin vähäistä. Tästä johtuen olisi varsin loogista ajatella, että kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuden ja perintöveron suhde toimisi toiseen suuntaan kuin alkuperäinen kysymyksenasetteluni asiaa lähestyi. Maan kotitalouksien varallisuus voi olla merkittävä tekijä sille, että maassa on voimassa perintövero muodossa tai toisessa. Ei niin, että perintövero vaikuttaisi maan kotitalouksien varallisuuteen.

Varallisuusveron osalta asia ei ehkä olekaan niin selkeä, sillä valtaosa aineistoon sisältyvistä maista on jossain vaiheessa luopunut varallisuusverosta tai ei ole koskaan sitä edes perinyt. Tähän on voimakkaasti osaltaan saattanut vaikuttaa varallisuusveroon liittyvät haitalliset yksilöiden käytöksessä tapahtuvat muutokset, veron keräämiseen liittyvät tiedolliset ja tekniset haasteet sekä mahdollisesti myös veron keräämisen kustannukset. Jos kuitenkin oletamme, että varallisuustiedot olisivat vuosittain kerättävissä ja niihin ei liittyisi epä-tarkkuuksia tai veron myötä ei harjoitettaisi minkäänlaista veron välttelyä tai varallisuuden piilottamista, olisivat veron kustannukset määräävässä asemassa. Tällöin olisi loogista ajatella, että kannuste veron toimeenpanolle kasvaisi kotitalouksien keskivarallisuuden ja mediaanivarallisuuden myötä.

Tämän pohdinnan pohjalta päädyin lopulta suorittamaan logistiset regressioanalyysit, joissa selitettävänä muuttujina olivatkin itse perintö- ja varallisuusvero, ja selittävinä muuttujina kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuus. Logistista regressioanalyysia on tässä tapauksessa sovellettava siksi, että perintö- ja varallisuusvero eivät ole jatkuvia muuttujia, vaan binaarisia ja saavat näin ollen joko arvon 0 tai 1. Tässä tutkielmassa 0 tarkoittaa sekä perintö- että varallisuusveron kohdalla sitä, ettei kyseistä veroa peritä. Arvo 1 taas kuvaa sitä, että kyseinen vero on maassa voimassa. Logistisen regressioanalyysin tarkoitus onkin tässä tapauksessa laskea todennäköisyys sille, että selitettävä muuttuja saa arvon 1. Kyseiset logistiset regressiot ovat luettavista taulukoista 11 ja 12.

TAULUKKO 11 Logistisen regressioanalyysin tulokset, kun selittävinä muuttujina ovat kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuus ja selitettävänä muuttujana perintövero.

	(1) Perintövero	(2) Perintövero
Keskivarallisuus	0.0103** (0.015)	
Mediaanivarallisuus		0.0268*** (0.004)
_cons	-0.483 (0.487)	-0.966 (0.188)
<i>N</i>	61	61

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Taulukosta 11 voimme päätellä, että kotitalouksien maakohtaisilla keski- ja mediaanivarallisuuksilla on selitysvoimaa sen suhteen, onko maassa voimassa perintövero. Keskivarallisuuden suhde perintöveroon on positiivisesti korreloitu-
nut ja tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä. Kotitalouksien maakohtaisen mediaanivarallisuuden positiivinen korrelaatio suhteessa perintöveroon on näistä kuitenkin vahvempi ja tulos on tällöin tilastollisesti merkitsevä.

TAULUKKO 12 Logistisen regressioanalyysin tulokset, kun selittävinä muuttujina ovat kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuus ja selitettävänä muuttujana varallisuusvero.

	(1) Varallisuusvero	(2) Varallisuusvero
Keskivarallisuus	0.00960*** (0.000)	
Mediaanivarallisuus		0.0162*** (0.002)
Vakio	-3.668*** (0.000)	-3.362*** (0.000)
<i>N</i>	61	61

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Miltä logistisen regressioanalyysin tulokset sitten näyttävät varallisuusveron kohdalla? Edelleen vaikuttaisi taulukon 12 perusteella siltä, että kotitalouksien maakohtaisen keskivarallisuuden ja mediaanivarallisuuden suhde varallisuus-

veroon on positiivinen. Toisin sanoen kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuden kasvu vaikuttaa positiivisesti sen todennäköisyyteen, että maassa on voimassa varallisuusvero. Tällä kertaa sekä keski- että mediaanivarallisuuden osalta tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä. Toisaalta on kuitenkin todettava, että myös varallisuusveron kohdalla kotitalouksien mediaanivarallisuuden positiivinen korrelaatio näyttäisi olevan voimakkaampi.

Edeltävät logistisen regressioanalyysin kautta tuotetut tulokset siis vahvistavat hypoteesiani siitä, että kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuudella olisi vaikutusta siihen, että maassa on voimassa perintö- tai varallisuusvero. Tämä vaikutus näyttäisi olevan positiivinen, eli kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuden kasvu näyttäisi kasvattavan perintö- ja varallisuusveron voimassaolon todennäköisyyttä maassa. Mutta kuinka suuri tämä vaikutus sitten tosiasiallisesti on? Tätä varten meidän täytyy laskea marginaalivaikutukset kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksille. Tällä tarkoitetaan sitä, kuinka paljon selittävässä muuttujassa tapahtuva yhden yksikön muutos vaikuttaa selitettävän muuttujan toteutumisen todennäköisyyteen. Tässä tapauksessa on siis kyse siitä, kuinka paljon tuhannen euron kasvu kotitalouksien keski- tai mediaanivarallisuudessa lisää perintö- tai varallisuusveron perimisen todennäköisyyttä. Seuraavissa taulukoissa 13 ja 14 on esitetty STATA:lla lasketut marginaalivaikutukset kun kotitalouksien keski- tai mediaanivarallisuus kasvaa tuhannella eurolla.

TAULUKKO 13, logistisen regressioanalyysin marginaalivaikutukset ja näiden keskivirheet laskettuna kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksille, kun selitettävänä muuttujana oli perintövero.

Muuttuja	Marginaalivaikutus	Keskivirhe
Keskivarallisuus	0,0015**	0,0005
Mediaanivarallisuus	0,0037***	0,001

*= $p < 0.10$ **= $p < 0.05$ ***= $p < 0.01$

TAULUKKO 14, logistisen regressioanalyysin marginaalivaikutukset ja näiden keskivirheet laskettuna kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksille, kun selitettävänä muuttujana oli varallisuusvero.

Muuttuja	Marginaalivaikutus	Keskivirhe
Keskivarallisuus	0,0013***	0,0004
Mediaanivarallisuus	0,0021***	0,0007

*= $p < 0.10$ **= $p < 0.05$ ***= $p < 0.01$

Oheisia taulukoissa 13 ja 14 esitettyjä marginaalivaikutuksia voimme tulkita seuraavasti. Kotitalouksien keskivarallisuuden kasvaessa yhdellä yksiköllä, eli tässä tapauksessa tuhannella eurolla, kasvaa perintöveron perinnän todennä-

köisyys 0,15 prosenttia. Kotitalouksien mediaanivarallisuuden kohdalla yhden yksikön kasvu kasvattaa perintöveron perinnän todennäköisyyttä 0,37 prosenttia. Varallisuusveron kohdalla vastaavasti yhden yksikön kasvu kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksissa johtaa 0,13 ja 0,21 prosentin kasvuun varallisuusveron perinnän todennäköisyydessä.

Ensisilmäyksellä marginaalivaikutusten perusteella voi näyttää, että kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksien kasvulla on varsin pieni vaikutus käsiteltyjen verojen perinnän todennäköisyyteen. Tulos on kuitenkin hieman hämäävä, sillä varallisuuden kehitys ja kasvu voi yksikkömielessä olla ajassa paljon huomattavampaa ja kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuudet voivat kasvaa mittaajankohdasta toiseen jopa useita kymmeniä tuhansia euroja. Näin ollen esimerkiksi kotitalouksien mediaanivarallisuuden kasvu kymmenellä tuhannella eurolla kasvattaa perintöveron perinnän todennäköisyyttä 3,7 prosenttia. Kotitalouksien mediaanivarallisuuden kasvu sadalla tuhannella eurolla vastaavasti johtaisi tulosten mukaan 37 prosenttia kasvaneeseen perintöveron perinnän todennäköisyyteen.

6.2 Institutionaaliset tekijät

Tarkastellaanpa seuraavaksi muutamien niin sanottujen institutionaalisten tekijöiden vaikuttavuutta euroalueen kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksiin. Tässä tutkimuksessa institutionaalisia selittäviä muuttujia edustavat oikeusvaltio-indeksin muuttujat, jotka mittaavat muun muassa korruption vähäisyyttä, hallinnon läpinäkyvyyttä, perusoikeuksia ja niiden toteutumista, järjestystä ja turvallisuutta, rikosoikeutta ja sääntelyn toteuttamista. Analyysi suoritetaan jälleen lineaarisella regressiomallin avulla. Selitettävä muuttuja on kotitalouksien keskivarallisuus ja selittäviä muuttujia on yhteensä kahdeksan, joista myös itse koko oikeusvaltio-indeksi muodostuu. Kuten aiemmin jo todettua, kyseiset muuttujat ja niiden kerroinestimaatit omaavat huomattavaa keskinäistä korrelaatiota ja se aiheuttaisi useamman muuttujan lineaarisessa regressioanalyysissä multikollineaarisuutta. Tämä rapauttaisi muuttujien kohdalla havaittavien tuloksien mahdollisia tilastollisia merkitsevyyksiä. Täten ainoa mielekkäitä ja analysoitavia tuloksia antava tapa on suorittaa lineaarinen regressioanalyysi siten, että kussakin mallissa on vain yksi selittävä muuttuja.

TAULUKKO 15 Lineaarisen regressioanalyysin tulokset, kun selittävinä muuttujina ovat oikeusvaltio-indeksin muuttujat ja selitettävänä muuttujana on kotitalouksien keskivarallisuus.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Malli	Malli	Malli	Malli	Malli	Malli	Malli	Malli
ROLvar1	319.6*** (0.000)							
ROLvar2		365.1*** (0.000)						
ROLvar3			314.3*** (0.004)					
ROLvar4				514.6*** (0.000)				
ROLvar5					60.76 (0.778)			
ROLvar6						344.9*** (0.001)		
ROLvar7							276.8** (0.015)	
ROLvar8								395.8*** (0.000)
Vakio	-35.39 (0.575)	-60.68 (0.304)	-14.02 (0.848)	-194.3** (0.031)	150.3 (0.404)	-37.72 (0.580)	11.93 (0.878)	-59.24 (0.248)
<i>N</i>	50	50	50	50	50	50	50	50
<i>R</i> ²	0.146	0.188	0.119	0.190	0.002	0.165	0.092	0.187

p-arvot on esitetty suluissa.

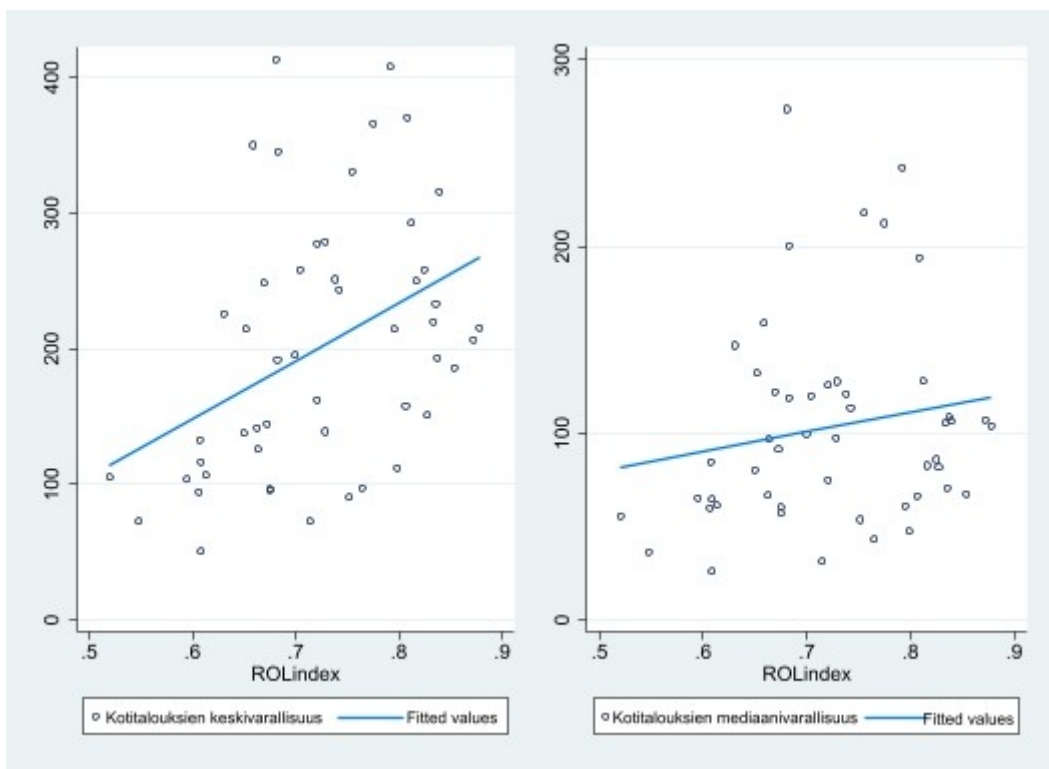
* *p* < 0.10, ** *p* < 0.05, *** *p* < 0.01

Oheisesta taulukosta 15 voimme välittömästi tehdä sen tulkinnan, että selittävien oikeusvaltio-indeksin muuttujien ja selitettävän kotitalouksien keskivarallisuuden välillä vallitsee jokaisessa mallissa merkittävä positiivinen korrelaatio. Tulokset ovat myös kauttaaltaan joko tilastollisesti merkitseviä tai tilastollisesti melkein merkitseviä. Ainoastaan mallissa 5 muuttujan ROLvar5 (järjestys ja turvallisuus) kohdalla ei havaita tilastollista merkitsevyyttä. Mainittava toki on, että *R*²-selitysasteet ovat kaikissa malleissa varsin maltillisia. Korkeimmat selitysasteet saavuttavat muuttujat ROLvar4 (perusoikeudet), ROLvar8 (rikosoikeus) ja ROLvar2 (korruption puuttuminen) kukin omaten noin 19 prosentin selitysasteen selitettävässä muuttujassa havaittavalle vaihtelulle.

Kun samainen lineaarisen regressiomallin avulla toteutettava oikeusvaltio-indeksin muuttujien vaikutuksien tarkastelu suoritetaan selittäen kotitalo-

uksien mediaanivarallisuutta, tarina muuttuu tuloksien merkityksellisyyden osalta varsin perustavanlaatuisesti. Mallien selittäviä muuttujia koskevat tulokset menettävät tilastollisen merkitsevyyden lähes kokonaan. Samaten mallien selitysasteet muuttuvat erittäin vaatimattomiksi. Tilastollisesti melkein merkitseviä tuloksia saavat muuttujat ROLvar4 (perusoikeudet) ja ROLvar8 (rikosoikeus). Tilastollisesti suuntaa antavan tuloksen saa muuttuja ROLvar2 (korrup-tion puuttuminen). (Liite 1) Huomionarvoista toki on, että kyseessä ovat samat muuttujat, jotka kotitalouksien keskivarallisuutta selittäessä omasivat korkeimmat selitysasteet.

Havainnollistetaan instituutioiden kehittyneisyyden ja laadun välistä suhdetta kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuteen vielä pistekuvioiden ja niihin sovitun regressiosuoran avulla. En kuitenkaan tuota pistekuviota näistä jokaisesta oikeusvaltio-indeksin muuttujasta, sillä kuten todettua, ne ovat lähes kaikki todella voimakkaasti korreloituneita keskenään. Siksi pä tuotan pistekuviot koko kokonaisuuden kattavasta oikeusvaltio-indeksistä ja selitettävistä muuttujista. Y-akseli kuvaa kotitalouksien nettomääräistä keski- ja mediaaniva-rallisuutta tuhansissa euroissa ja X-akseli kuvaa oikeusvaltio-indeksiä. Vaalean-sininen regressiosuora kuvioiden keskellä kuvaa mallin regressiokerrointa, joka hahmottaa riippumattoman muuttujan yhteyttä riippuvassa muuttujassa tapah-tuvaan vaihteluun. (Tilastokeskus 2024.) Tällaisten pistekuvioiden tarkoitus on auttaa mahdollisten säännönmukaisuuksien hahmottamisessa havainnoissa ja pisteparven muodosta sekä havaintopisteiden sijoittumisesta kuvioon pysty-tään tekemään päätelmiä mahdollisesta yhteydestä muuttujien välillä.

KUVIO 2 pystyakselilla kotitalouksien keskivarallisuus ja mediaanivarallisuus. Vaaka-akselilla oikeusvaltio-indeksi.

Oheisessa kuviossa 2 esitetyt pistekuviot havainnollistavat visuaalisesti lineaarisen regressioanalyysin tuloksia ja vahvistavat niistä tehtyjä oletuksia. Silloin kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien nettomääräinen keskivarallisuus, on pistekuviosta havaittavissa jonkinasteista lineaarista yhteyttä. Näin, vaikka pistekuvio onkin varsin hajanainen ja merkittävä osa havainnoista on hyvin kaukana kuvioon sovitetusta regressiosuorasta. Mediaanivarallisuuden kohdalla pistekuvion hajanaisuus on vieläkin voimakkaampaa ja muuttujien välillä ei voida ainakaan tämän otoksen perusteella olettaa olevan lineaarista yhteyttä.

6.3 Kulttuuri ja yhteiskunnallisten näkemykset

Tutkielmani seuraava kysymys liittyy kulttuuriin ja arvoihin, ja näiden mahdolliseen merkitykseen kotitalouksien maakohtaisten keski- ja mediaanivarallisuuksien takana. EVS:n vuoden 2017 kyselytutkimuksesta STATA:lla tuottamani maakohtaiset keskiarvot antavat välineen tarkastella kulttuuriin ja arvoihin liittyviä eroavaisuuksia ja näiden välistä suhdetta maittain havaittaviin varallisuuden tasoihin. EVS:n kysymyspatteristo on erittäin laaja ja siksi koin helpommaksi seuloa ensiksi sieltä mukaan aineistoon sellaiset muuttujat, jotka voisivat olla tutkimukseni kannalta relevantteja, mielenkiintoisia ja hyödyllisiä havaintoja tuottavia. Tällaisia kysymystyyppejä olivat uskontoon ja uskonnollisuuteen, työorientoituneisuuteen ja yhteiskunnallisiin näkemyksiin liittyvät kysymykset.

Ensimmäiseksi tarkastelin työorientoituneisuuteen liittyviä kysymyksiä. Ajatus tämän tarkastelun takana on, että työorientoituneisuudella, halulla tehdä työtä ja ansaita oma elantonsa oman taloudellisen hyvinvoinnin eteen voisi intuitiivisesti ajatellen olla myös positiivinen merkitys kotitalouden varallisuudelle. Tällaisia väittämiä EVS:n aineistossa oli kolme. Näistä ensimmäinen (C038) oli ”Ihmiset jotka eivät tee työtä, muuttuvat laiskoiksi”. Toinen (C039) oli ”Työ on velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan” ja kolmas (C041) ”Työn pitäisi aina tulla ensin, vaikka se tarkoittaisikin vähemmän vapaa-aikaa”. Näihin väittämiin vastaajien oli mahdollista vastata väliltä 1-4 siten, että 1 tarkoittaa täysin samaa mieltä olemista väittämän kanssa ja 4 olemista täysin eri mieltä väittämän kanssa.

TAULUKKO 17 Lineaarisen regressioanalyysin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien keskivarallisuus ja selittävinä muuttujina yhteiskunnan työorientoituneisuutta kuvaavia muuttujia.

	(1) Malli	(2) Malli	(3) Malli	(4) Malli
C038	103.2*** (0.000)			141.6*** (0.000)
C039		-97.68** (0.032)		-189.5*** (0.000)
C041			38.55 (0.231)	20.23 (0.560)
Vakio	-74.83 (0.174)	391.1*** (0.000)	55.61 (0.546)	212.8** (0.023)
<i>N</i>	49	49	49	49
<i>R</i> ²	0.206	0.081	0.024	0.452

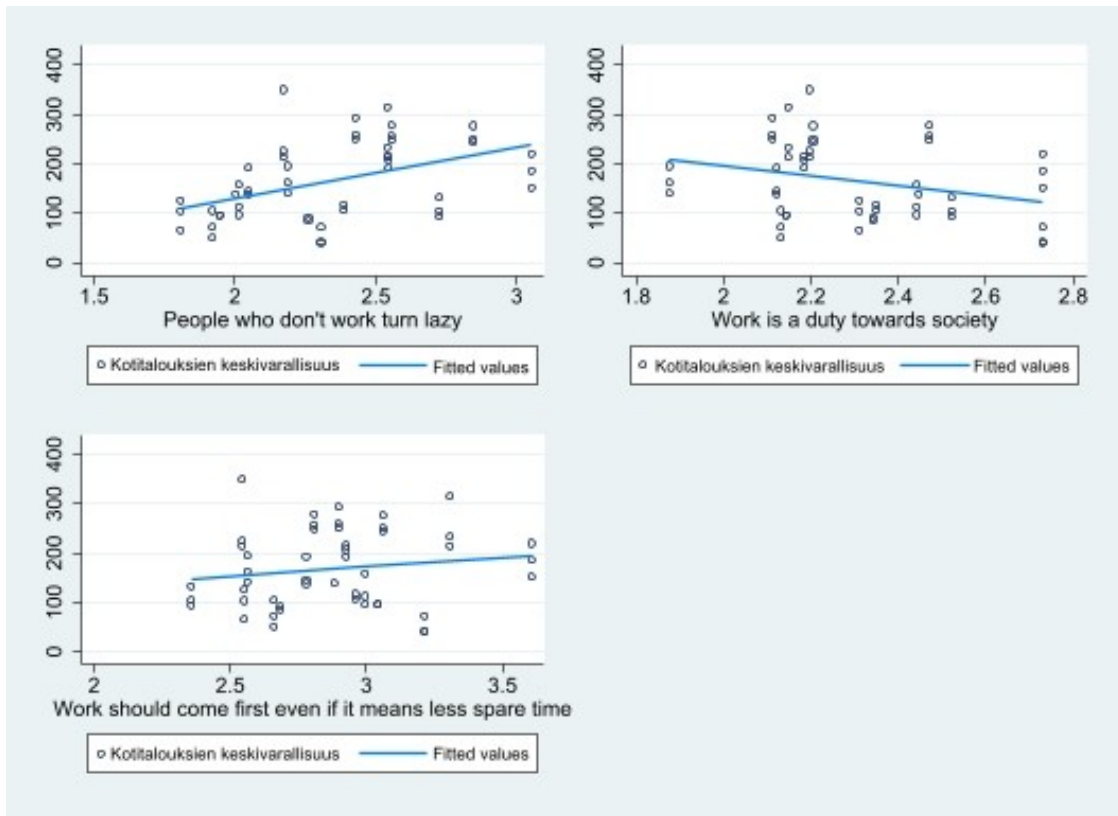
p-arvot on esitetty suluissa.

* *p* < 0.10, ** *p* < 0.05, *** *p* < 0.01

Taulukosta 17 voimme lukea tuloksia liittyen työorientoituneisuutta kuvaavien muuttujien kykyyn selittää kotitalouksien maakohtaista keskivarallisuutta. Mallista 1 voimme tulkita, että muuttujan C038 arvon kasvu on positiivisesti korreloitunut kotitalouksien keskivarallisuuden kasvun kanssa tuloksen ollessa myös tilastollisesti merkitsevä. Kuten todettua, tässä tapauksessa selittävien muuttujien arvon kasvu tarkoittaa erimielisyyden kasvua esitetyn väittämän kanssa. Näin ollen mitä vähemmän yhteiskunnassa ajatellaan työn tekemättömyyden laiskistavan ihmistä, sitä korkeampi kotitalouksien keskivarallisuuden taso maassa on. Mallista 2 voimme tulkita, että muuttuja C039 on negatiivisesti korreloitunut kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa, mutta tällä kertaa tulos jää tilastollisesti melkein merkitseväksi. Tällöin voimme tulkita, että erimielisyyden kasvu väittämän ”työ on velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan” kanssa on yhteydessä alhaisempaan kotitalouksien keskivarallisuuden tasoon. Näiden edellä esitettyjen muuttujien tilastollinen merkitsevyys pysyy ennallaan tai nousee entisestään mallissa 4 samalla kun muuttuja C041 ei saavuta tilastollista merkitsevyyttä missään mallissa jossa se on selittävä muuttujana. Todettakoon vielä lisäksi, että selitettäessä kyseisillä yhteiskunnan työorientoituneisuutta kuvaavilla muuttujilla kotitalouksien nettomääräistä mediaanivarallisuutta, saa muuttuja C038 positiivisesti tilastollisesti merkitsevän tuloksen sekä yhden että useamman selittävän muuttujan malleissa (Liite 2).muutoinkin tulokset ovat hyvin identtisiä taulukon 17 tuloksiin nähden.

Havainnollistetaan edeltävän taulukon 17 tuloksia pistekuvioiden ja niihin sovitettujen regressiosuorien avulla. Y-akseli kuvaa kotitalouksien nettoavarallisuuden keskiarvoa tuhansissa euroissa ja X-akseli taas kuvaa selittäviä muuttujia C038, C039 ja C041. Kuvioissa pyritään siis selittämään vaihtelua kotitalouk-

sien varallisuudessa edellä esitettyjen väittämien ja niihin annettujen vastausten avulla. Kuvioden pisteet kuvastavat tutkimusaineistoon lukeutuvien maiden kotitalouksien keskivarallisuutta vuosina 2014, 2017 ja 2021.

KUVIO 3 pystyakselilla kotitalouksien keskivarallisuus ja vaaka-akselilla työorientoituneisuuden liittyviä muuttujia.

Kuviosta 3 voimme tehdä visuaalisia havaintoja muuttujien mahdollisista suhteista. Muuttujan C038 kohdalla voimme nähdä, että regressiosuora on nouseva ja siten muuttuja on positiivisesti korreloitunut kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa, kuten edellä taulukossa 17 olemme jo aiemmin todenneet. Samaten muuttujasta C039 voidaan todeta, että regressiosuora on laskeva ja siten muuttuja on negatiivisesti korreloitunut kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa. Merkille pantavaa näissä kuvioissa kuitenkin on kaksi seikkaa. Ensimmäinen on se, että niin sanottu pisteparvi on kuvioissa varsin hajanainen ja osa havainnoista on kovin kaukana kuvioon sovitetusta regressiosuorasta. Tästä johtuen selittävän ja selitettävän muuttujan välistä lineaarista riippuvuussuhdetta ei voida varmistaa. Toinen seikka on se, että selittävästä muuttujasta lasketut maakohtaiset keskiarvot sijoittuvat pitkälti luokitteluasteikollisen vastausvälin välimaastoon. Toisin sanoen vastausvälin ääriarvot 1 ja 4 loistavat poissaolollaan.

Uskonto ja uskonnollisuus ovat aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa ehkä eniten mielenkiintoa osakseen saaneet kulttuurin osa-alueet. Tästä syystä päädyin myös tässä tutkimuksessa testaamaan EVS aineistosta löytyvien uskonnollisuutta ja uskomuksia kuvaavien muuttujien avulla näiden mahdollisia yhte-

yksiä maittain havaittuihin eroavaisuuksiin kotitalouksien nettovarallisuuden keski- ja mediaaniarvoissa. Seuraavassa taulukossa 18 on selitettynä tutkimusaineiston uskomuksia ja uskonnollisuutta selittävät muuttujat ja näiden sisältö.

TAULUKKO 18 Uskomuksia ja uskonnollisuutta kuvaavat muuttujat.

Muuttuja	Kysymys
F050	Uskotko Jumalaan
F051	Uskotko kuoleman jälkeiseen elämään?
F053	Uskotko helvettiin?
F054	Uskotko taivaaseen?

TAULUKKO 19 Lineaarisen regressioanalyysin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien keskivarallisuus ja selittävinä muuttujina uskonnollisuuteen ja uskomuksiin liittyviä muuttujia

	(1) Malli	(2) Malli	(3) Malli	(4) Malli	(5) Malli
F050	-100.2* (0.060)				151.5* (0.064)
F051		-88.03 (0.386)			544.4*** (0.002)
F053			-193.7*** (0.002)		-824.2*** (0.000)
F054				-138.9* (0.097)	182.0 (0.505)
Vakio	236.1*** (0.000)	210.2*** (0.000)	227.9*** (0.000)	225.8*** (0.000)	-24.68 (0.623)
N	49	49	49	49	49
R ²	0.044	0.014	0.124	0.044	0.322

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Taulukosta 19 voimme tulkita uskonnollisuuden ja erilaisten uskomusten mahdollisia lineaarisia yhteyksiä kotitalouksien keskimääräiseen varallisuuteen. Mainittakoon, että aineistossa vastaajien oli mahdollista vastata joko kyllä tai ei näihin kysymyksiin ja vastaukset ovat koodattu siten, että 0 = En usko ja 1 = uskon. Näin on saatu laskettua maille maakohtaisten vastaajajoukkojen perusteella kertoimet, jotka vaihtelevat välillä 0 ja 1.

Kaikkien uskonnollisuutta kuvaavien muuttujien kohdalla näyttäisi siltä, että ne ovat negatiivisesti korreloituneita kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa silloin, kun mallissa on yksistään jokin näistä selittävästä muuttujista. Näistä kuitenkin ainoastaan muuttuja F053 "Uskotko helvettiin?" on taulukon

mallin 3 mukaan tilastollisesti merkitsevä. Malleissa 1 ja 4 vastaavasti muuttujien F050 ja F054 tulokset ovat vain tilastollisesti suuntaa antavia ja mallissa 2 muuttujan F051 tulos ei omaa lainkaan tilastollista merkitsevyyttä ja on negatiivisesti korreloitunut selitettävän muuttujan kanssa. Mallissa 5 ovat mukana kaikki selittävät muuttujat. Tuloksissa on tällöin havaittavissa merkittäviä eroavaisuuksia. Muuttuja F051 on kyseisessä mallissa merkittävästi positiivisesti korreloitunut kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa ja tuloksena tilastollisesti merkitsevä. Muuttujan F053 osalta negatiivinen korrelaatio voimistuu erittäin paljon ja muuttuja F050 muuttuu positiivisesti korreloituneeksi selitettävän muuttujan kanssa säilyttäen samalla tuloksen tilastollisen suuntaa antavuuden. Suorittaessani samaisen lineaarisen regressioanalyysin selittäen kotitalouksien nettomääräistä mediaanivarallisuutta ei tuloksista mikään saavuta tilastollista merkitsevyyttä (Liite 3). Näin ollen voidaan todeta, että kotitalouksien nettomääräisellä mediaanivarallisuudella ja uskomuksilla ja uskonnollisuudella ei vaikuttaisi olevan tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä.

Viimeisenä kulttuuriin liittyvänä tekijänä päätin tarkastella erään EVS (2017) aineiston kysymysjoukon muuttujia, joiden kautta voidaan kuvata yhteiskunnallisia näkemyksiä. Kun jokaisen tarkasteltavan maan vastaajajoukoista on laskettu STATA:n avulla keskiarvot kullekin maalle, voidaan saatua keskiarvoa pitää ikään kuin heijastumana siitä, miten keskimäärin kussakin maassa näistä asioista ajatellaan. Kysymykset koskivat tulojen tasa-arvoisuutta, yksityis- ja valtio-omisteisuuden määrää, valtion ja yksilön välistä vastuunjakoja sekä kilpailun vaikutuksia.

TAULUKKO 20 Yhteiskunnallisia näkemyksiä kuvaavat muuttujat ja niiden vastausvaihtoehtojen ääripäät.

Muuttuja	Kysymyksen teema	Vastausvaihtoehdot 1-10
E035	Tulojen tasa-arvoisuus	1 = Tuloja pitäisi jakaa nykyistä tasaisemmin. 10 = Yhteiskunnassa tulisi olla suuremmat kannusteet yksilön omalle ahkeruudelle.
E036	Yksityinen vs. valtion omistus yrityksissä ja teollisuudessa	1 = Yksityisomistusta tulisi kasvattaa. 10 = Valtion omistusta tulisi kasvattaa.
E037	Valtion/hallinnon vastuu	1 = Yksilöiden tulisi ottaa enemmän vastuuta itsestään. 10 = Valtion tulisi ottaa enemmän vastuuta huolehtiakseen kaikista.

E039	Kilpailun vaikutus	1 = Kilpailu on hyvä asia. 10 = Kilpailu on haitallista.
------	--------------------	---

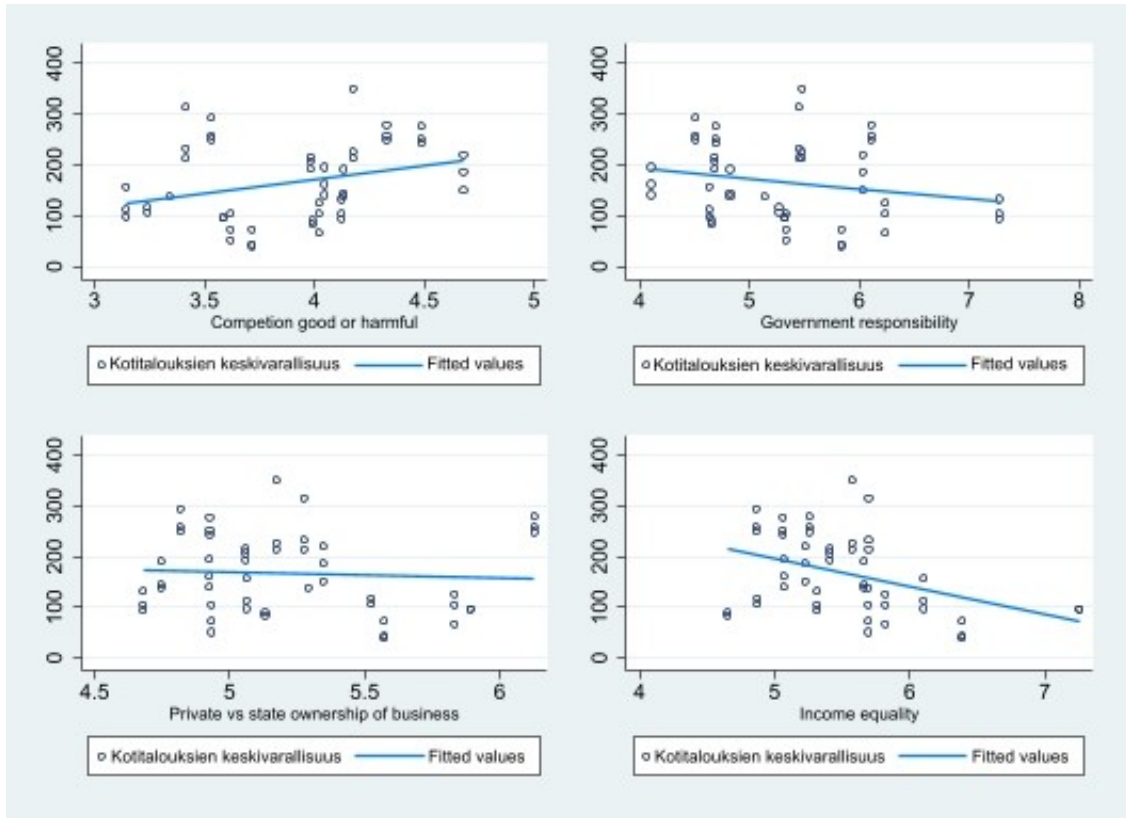
TAULUKKO 21 Lineaarisen regressiomallin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien keskivarallisuus ja selittävinä muuttujina on yhteiskunnallisia näkemyksiä kartoittavia muuttujia.

	(1) Malli	(2) Malli	(3) Malli	(4) Malli	(5) Malli
E035	-55.82*** (0.001)				-44.16** (0.036)
E036		-13.77 (0.647)			25.65 (0.246)
E037			-20.57* (0.051)		-26.13*** (0.004)
E039				53.75** (0.018)	46.44* (0.079)
Vakio	474.9*** (0.000)	238.5 (0.129)	276.3*** (0.000)	-43.11 (0.627)	234.7 (0.192)
N	49	49	49	49	49
R ²	0.163	0.005	0.044	0.085	0.248

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Kuten voimme taulukosta 21 tulkita, ainoa tilastollisen merkitsevyyden saavutettava tulos yksittäisten selittävien muuttujien malleista saadaan mallista 1, jossa muuttuja E035 osoittautuu negatiivisesti korreloituneeksi kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa. Toisin sanoen tulos antaa ymmärtää, että mitä enemmän yhteiskunnassa ajatellaan tarpeen olevan suuremmat kannusteet yksilön omalle ahkeruudelle, sitä matalampi on maan kotitalouksien nettomääräinen keskivarallisuus. Kyseisen muuttujan saaman tuloksen tilastollinen merkitsevyys kuitenkin heikkenee mallissa 5, jossa mukana ovat kaikki yhteiskunnallisia näkemyksiä mittaavat muuttujat. Tällöin muuttujan E035 saama tulos on enää tilastollisesti melkein merkitsevä. Muista muuttujista E037 omaa tilastollisesti merkitsevän tuloksen mallissa 5. Tulosta voidaan tulkita siten, että mitä enemmän yhteiskunnassa nähdään vastuun yksilöiden hyvinvoinnista olevan valtiolla, sitä matalampi on kotitalouksien nettomääräinen keskivarallisuus. Mainittava kuitenkin on, että kyseisen muuttujan tulos on mallissa 3 yksittäisenä selittävässä muuttujana vain tilastollisesti suuntaa antava.

KUVIO 4 Pistekuviot esittävät yhteiskunnallisia näkemyksiä kuvaavien riippumattomien muuttujien välistä yhteyttä maittain esiintyviin kotitalouksien nettovarallisuuksiin keskiarvoihin.

6.4 Maakohtaisten preferenssien merkitys

Kuten aiemmin olen esitellyt, GPS aineisto tarjoaa tutkimukseni kannalta äärimmäisen mielenkiintoisia maakohtaisia kertoimia koskien useita taloudellisen toimeliaisuuden kannalta relevantteja preferenssejä. Falkin ym. (2018) tutkimus näiden preferenssien vaikutuksesta ja yhteydestä taloudelliseen toimeliaisuuteen toimii tutkimustani taustoittavana ja tukevana tutkimuskirjallisuutena. Tutkielmani johdannossa esitin, että varallisuutta ei voisi käytännössä olla ilman jonkinlaisia tuloja. Varallisuuden kertyminen näin ollen aina edellyttäisi tulojen olemassaoloa, joko säännöllisiä tai epäsäännöllisiä. Nämä tulot taas toisaalta osoittavat taloudellista toimeliaisuutta, josta voidaan johtaa, että taloudellisen toimeliaisuuden ja varallisuuden kertymisen välillä vallitsisi merkittävä positiivinen riippuvuussuhde.

Preferenssien vaikutuksesta maiden bruttokansantuotteeseen Falk ym. (2018) tekivät varsin mielenkiintoisia havaintoja. Tutkimuksessa huomattiin, että kärsivällisyys on hyvin voimakkaasti korreloitunut henkeä kohden laskevan bruttokansantuotteen kanssa. Tulos oli sama riippumatta siitä, hyödynnettiinkö maantieteellisiä kontrollimuuttujia, kuten vaikkapa etäisyyttä päivän-

tasaajalta, keskilämpötilaa tai saarimuuttujaa. Myös luottamuksen kohdalla havaittiin ilman kontrollimuuttujia huomattavaa korrelaatiota henkeä kohden lasketun bruttokansantuotteen kanssa, mutta kontrollimuuttujien lisäämisen myötä korrelaatio ei enää ollut tilastollisesti merkitsevä. Riskinottohalukkuuden osalta tulos oli päinvastainen, eli sen ja henkeä kohden lasketun bruttokansantuotteen kanssa ei havaittu korrelaatiota ennen kuin mukaan lisättiin kontrollimuuttujat. Tällöinkin positiivinen korrelaatio tosin jäi heikoksi ja tulos vain tilastollisesti suuntaa antavaksi. Edellä esitettyihin tuloksiin viitaten suoritin lineaarisen regressioanalyysin, jossa selitettävänä muuttujana ovat aineistoni mukaisesti kotitalouksien nettomääräinen keskivarallisuus ja selittävinä muuttujina Falk ym. (2018) tutkimuksen mukaisesti kärsivällisyys, luottamus, riskinottohalukkuus ja negatiivinen vastavuoroisuus. Tähän regressioon lisäsin vielä selittäviksi muuttujiksi positiivisen vastavuoroisuuden ja altruismin. Tässä regressiossa en hyödynnä aiemmin mainittuja kontrollimuuttujia, koska monet niistä ovat perustellumpia hyödyntää globaalissa kontekstissa, eikä niinkään välttämättömiä tai relevantteja Eurooppalaisessa tai euroalueen viitekehysessä.

TAULUKKO 22 Lineaarisen regressiomallin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien keskivarallisuus ja selittävinä muuttujina preferensseihin liittyviä muuttujia.

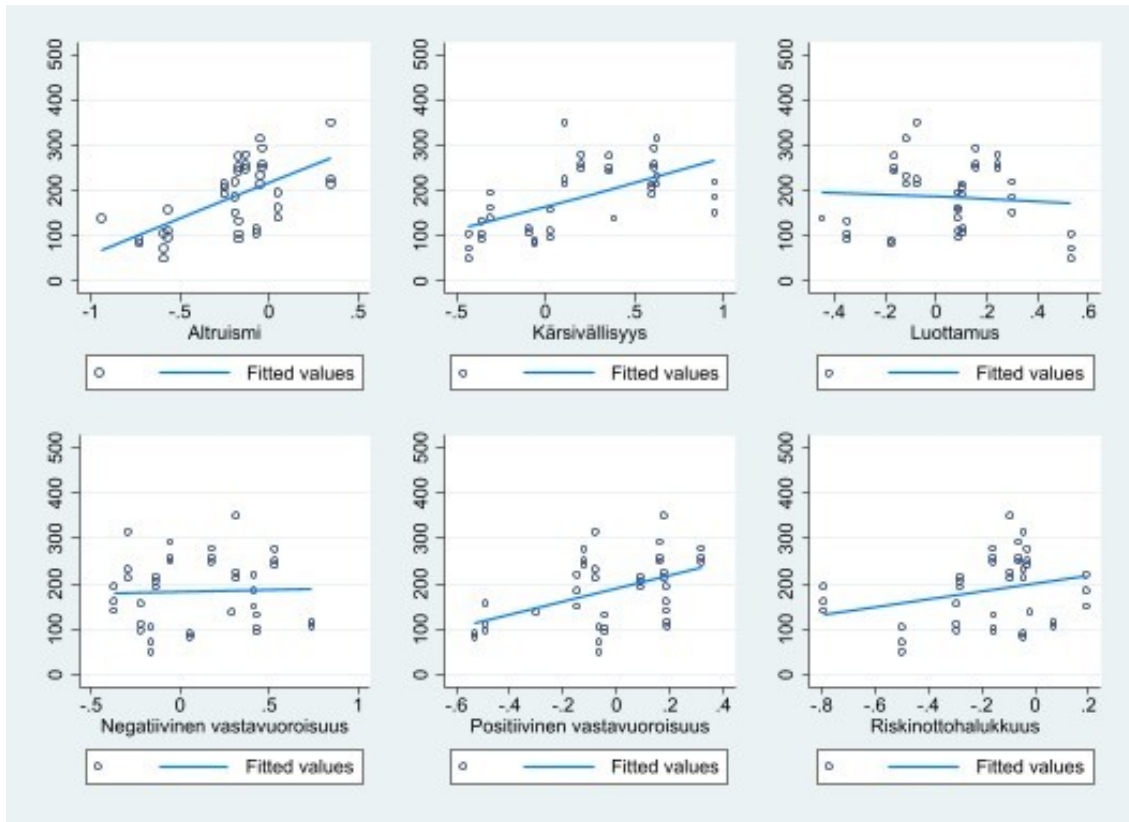
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 5	Malli 6
Kärsivällisyys	105.7*** (0.000)					
Luottamus		-25.16 (0.672)				
Riskinottohalukkuus			84.95** (0.035)			
Negatiivinen vastavuoroisuus				7.975 (0.823)		
Positiivinen vastavuoroisuus					147.2*** (0.000)	
Altruismi						157.7*** (0.000)
Vakio	165.4*** (0.000)	186.6*** (0.000)	200.3*** (0.000)	184.6*** (0.000)	189.5*** (0.000)	217.9*** (0.000)
<i>N</i>	38	38	38	38	38	38
<i>R</i> ²	0.351	0.006	0.078	0.001	0.222	0.382

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Heti ensimmäiseksi voimme huomata, että siinä missä kärsivällisyys osoittautui vahvasti korreloituneeksi henkeä kohden lasketun bruttokansantuotteen kanssa, niin on se sitä myös kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden osalta. Yllä esitetty taulukko 22 osoittaa hyvin vahvaa korrelaatiota ja tilastollista merkitsevyyttä näiden kahden muuttujan välillä. *R*²-selitysasteen osalta voimme todeta, että pelkästään kärsivällisyyden preferenssillä kotitalouksien keskivarallisuutta selittäessä mallin selityskyky on noin 35 prosenttia. Riskinottohalukkuus näyttäisi myös mallin 3 perusteella olevan positiivisesti korreloitunut kotitalouksien keskimääräisen nettovarallisuuden kanssa, mutta tulos jää tilastollisesti melkein merkitseväksi ja *R*²-selitysasteen perusteella muuttujan selityskyky yksistään on vain vajaa kahdeksan prosenttia. Suurin ero Falk ym. (2018) tutkimuksen havaintoihin nähden nousee esiin negatiivisen vastavuoroisuuden merkitystä tarkasteltaessa. Suorittamani regression perusteella negatiivisella vastavuoroisuudella ei olisi juurikaan vaikutusta kotitalouksien nettomääräiseen keskivarallisuuteen ja tulos ei myös omaa minkäänlaista tilastollista merkitsevyyttä. Positiivisen vastavuoroisuuden osalta tilanne onkin aivan päinvas-

tainen. Positiivinen vastavuoroisuus on voimakkaasti korreloitunut kotitalouksien keskimääräisen nettovarallisuuden kanssa ja tuloksen osalta vallitsee tilastollinen merkitsevyys. Sama voidaan myös todeta altruismin kohdalla, jonka positiivinen korrelaatio kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden kanssa on huomattavaa ja tulos myös tilastollisesti merkitsevä.

KUVIO 5 Pistekuviot esittävät preferenssejä kuvaavien riippumattomien muuttujien välistä yhteyttä maittain esiintyviin kotitalouksien nettovarallisuuksien keskiarvoihin.

Havainnollistetaan taulukossa 22 suoritetuista yhden selittävän muuttujan regressioanalyysistä vielä pistekuvioilla ja niihin sovitetuilla regressiosuorilla. Kuten kuvion 5 kuviojoukosta voimme nähdä, ei luottamuksen ja negatiivisen vastavuoroisuuden preferensseillä näytä olevan selityskykyä kotitalouksien nettomääräiselle keskivarallisuudelle. Regressiosuorat ovat hyvin vaakasuoria ja havainnot hyvin hajaantuneita. Sitä vastoin altruismilla, kärsivällisyydellä ja positiivisella vastavuoroisuudella näyttäisi myös pistekuvioiden perusteella olevan positiivista selityskykyä kotitalouksien keskivarallisuudelle. Varsinkin altruismin ja kärsivällisyyden kohdalla voidaan huomata, että aineiston havainnot sijoittuvat jokseenkin regressiosuoran lähistölle molemmin puolin ja kuvattavan preferenssin kertoimen kasvaessa myös kotitalouksien maakohtainen keskivarallisuus kasvaa.

Tarkastellaan seuraavaksi sellaisten lineaaristen regressiomallien tuloksia, joissa kotitalouksien nettomääräistä keskivarallisuutta pyritään selittämään useammalla muuttujalla. Malli 1 sisältää kärsivällisyyden ja luottamuksen

muuttujat. Mallissa 2 näiden edellä mainittujen lisäksi regressioon on otettu mukaan riskinottohalukkuus. Mallissa 3 mukaan lisätään neljäntenä selittävänä muuttujana negatiivinen vastavuoroisuus. Näin muuttujien määrää lisätään mukaan regressioon aina malliin 5 asti, jossa selittävinä muuttujina ovat mukana kaikki preferenssejä kuvaavat muuttujat.

TAULUKKO 23 Lineaarisen regressiomallin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien keskivarallisuus ja selittävinä muuttujina preferensseihin liittyviä muuttujia useamman selittävän muuttujan malleilla.

	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 5
Kärsivällisyys	106.5*** (0.000)	133.1*** (0.000)	158.3*** (0.000)	102.6*** (0.006)	94.91*** (0.008)
Luottamus	-32.59 (0.415)	-53.02 (0.208)	-53.43 (0.218)	-85.72** (0.012)	-58.55* (0.060)
Riskinottohalukkuus		-71.12* (0.054)	-148.9** (0.025)	18.64 (0.821)	12.14 (0.880)
Negatiivinen vastavuoroisuus			56.20 (0.206)	-41.58 (0.424)	-38.11 (0.464)
Positiivinen vastavuoroisuus				174.9*** (0.000)	93.43 (0.115)
Altruismi					81.71* (0.063)
Vakio	166.8*** (0.000)	150.2*** (0.000)	126.4*** (0.000)	182.2*** (0.000)	195.5*** (0.000)
<i>N</i>	38	38	38	38	38
<i>R</i> ²	0.362	0.390	0.412	0.637	0.674

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Oheisen taulukon 23 tuloksista voidaan todeta, että läpi kaikkien mallien kärsivällisyyden muuttujan positiivinen korrelaatio kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden kanssa on huomattavaa ja tulos säilyy kaikissa malleissa tilastollisesti merkitsevä. Voimakkain vaikutus näyttäisi olevan mallissa 3, jossa selittävästä muuttujasta puuttuu positiivinen vastavuoroisuus ja altruismi. Joka tapauksessa kärsivällisyyden preferenssin voidaan todeta näiden regressioiden perusteella olevan mainittavassa roolissa kotitalouksien keskivarallisuutta selitettäessä.

Toinen tilastollista merkitsevyyttä omaava muuttuja on luottamuksen preferenssi, joskin vain mallissa 4. Läpi kaikkien mallien luottamuksella näyttäisi olevan negatiivinen korrelaatio suhteessa kotitalouksien keskivarallisuuteen. Tämä negatiivinen korrelaatio on vahvimmillaan mallissa 4, jossa tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä. Riskinottohalukkuus omaa tilastollisesti melkein merkitsevän tuloksen mallissa 3 osoittaen huomattavaa negatiivista korrelaatiota kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden kanssa. Riskinottohalukkuuden tilastollinen merkitsevyys ja negatiivinen korrelaatio selitettävän muuttujan kanssa kuitenkin katoavat kokonaan positiivisen vastavuoroisuuden ja altruismin malliin lisäämisen myötä. Positiivisella vastavuoroisuudella havaitaan mallin 4 perusteella merkittävä positiivinen korrelaatio kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden kanssa ja tulos on tilastollisesti merkitsevä. Mallissa 5 kuitenkin tämä tilastollinen merkitsevyys katoaa altruismin malliin lisäämisen myötä. Tähän syynä lienee näiden kahden muuttujan huomattava keskinäinen korrelaatio, jonka jo aiemmin luvussa 5 toin esille aineistoa esitellessäni.

Kun taulukossa 22 toteutetut yhden selittävän muuttujan lineaariset regressioanalyysit suoritetaan selittäen kotitalouksien nettomääräistä mediaanivarallisuutta (Liite 5), ovat tulokset pitkälti hyvin samankaltaisia kuin kotitalouksien keskivarallisuutta selitettäessä. Kärsivällisyyden preferenssi on tilastollisesti merkitsevästi positiivisesti korreloitunut kotitalouksien mediaanivarallisuuden kanssa, mutta ehkei niin voimakkaasti kuin kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa. Riskinottohalukkuudella on yksittäisenä selittävänä muuttujana positiivinen korrelaatio myös kotitalouksien mediaanivarallisuuden kanssa mutta korrelaatio on heikompi kuin keskivarallisuuden kohdalla ja tulos on ainoastaan tilastollisesti suuntaa antava. Voidaan siis todeta, että kotitalouksien mediaanivarallisuutta tarkasteltaessa edellä mainittujen preferenssien vaikutus on heikentynyt verrattaessa tuloksiin kotitalouksien keskivarallisuutta koskien. Ainoastaan positiivinen vastavuoroisuuden ja altruismin merkitykset ovat pysyneet hyvin samankaltaisina. Molemmat selittävät muuttujat ovat voimakkaasti positiivisesti korreloituneita kotitalouksien nettomääräisen mediaanivarallisuuden kanssa ja tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä. Todettakoon myös, että kotitalouksien nettomääräisistä mediaanivarallisuuksista ja maakohtaisista preferenssikertoimista toteutetut pistekuviot ja niihin sovitetut regressiosuorat näyttävät varsin samanlaisilta kuin kuviossa 5. Ainoat erot mainittavat erot löytyvät oikeastaan kärsivällisyyden, luottamuksen ja negatiivisen vastavuoroisuuden kohdalta. Kärsivällisyyden preferenssin regressiosuoran kulmakerroin on silmämääräisesti selkeästi pienempi kuin kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden kohdalla. Luottamuksen ja negatiivisen vastavuoroisuuden preferenssien regressiosuorat eivät myös ole enää lähestulkoon vaakasuoria, vaan niissä on havaittavissa selkeää kulmakerrointa. Luottamuksen preferenssin kohdalla regressiosuoran kulmakerroin on selkeästi negatiivinen ja negatiivisen vastavuoroisuuden kohdalla selkeästi positiivinen.

Kotitalouksien nettomääräiselle mediaanivarallisuudelle toteutetuista useamman selittävän muuttujan regressioanalyyseistä (Liite 7) saadut tulokset kertovat hyvin samanlaista tarinaa kuin taulukossa 23 esitetyt tulokset koskien kotitalouksien nettomääräistä keskivarallisuutta. Kärsivällisyyden muuttuja säilyy edelleen läpi kaikkien mallien merkittävästi korreloituneena kotitalouksien keskimääräisen mediaanivarallisuuden kanssa ja muuttujan saama tulos on myös kaikissa malleissa tilastollisesti merkitsevä. Nämä tulokset edelleen vahvistavat havaintoa siitä, että kärsivällisyys näyttäisi olevan hyvin keskeisessä asemassa varallisuuden kertymisessä. Toinen tilastollista merkitsevyyttä läpi kaikkien mallien omaava muuttuja on luottamuksen preferenssi. Kaikissa malleissa luottamuksella näyttäisi olevan negatiivinen korrelaatio kotitalouksien mediaanivarallisuuden kanssa. Vahvin tämä negatiivinen korrelaatio on mallissa 4, jossa myös tulos on tilastollisesti merkitsevä. Muissa malleissa tämän muuttujan tilastollinen merkitsevyys on joko tilastollisesti melkein merkitsevää tai tilastollisesti suuntaa antavaa.

Koska kärsivällisyyden preferenssi osoittautui läpi erilaisten lineaaristen regressiomallinnusten tilastollista merkitsevyyttä omaavaksi muuttujaksi, voidaan perustellusti syventää kyseiseen muuttujaan kohdistuvaa analyysia ja tutkia perusteellisemmin niitä varallisuuden kanavia, joiden kautta kärsivällisyys saattaisi vaikuttaa kotitalouksien varallisuuskehitykseen. Tämän vuoksi suoritetaan seuraavaksi yhden selittävän muuttujan lineaarisia regressioanalyysijä siten, että selittävä muuttuja on aina kärsivällisyyden preferenssi ja selitettävänä muuttujina ovat kotitalouksien rahoitusvarallisuuden osuudet kokonaisvarallisuudesta ja kotitalouksien osallistumisasteet rahastoihin, joukkovelkakirjoihin ja osakkeisiin. Ideaalia olisi ehkä ollut, että tutkimusaineistoon olisi pystytty lisäämään kotitalouksien rahoitusvarallisuuksien prosentuaaliset allokaatiot rahastoihin, joukkovelkakirjoihin, osakkeisiin ja pankkitalletuksiin, mutta EKP:n aineistot kärsivät niin merkittävistä puutteista näiden tietojen osalta, ettei niitä voitu tässä tutkimuksessa hyödyntää. Kotitalouksien osallistumisasteita koskevat tiedot eivät kärsineet lainkaan puuttuvista tai liian vähäisistä havainnoista, joten siksi ne valikoituivat omaan tutkimusaineistooni.

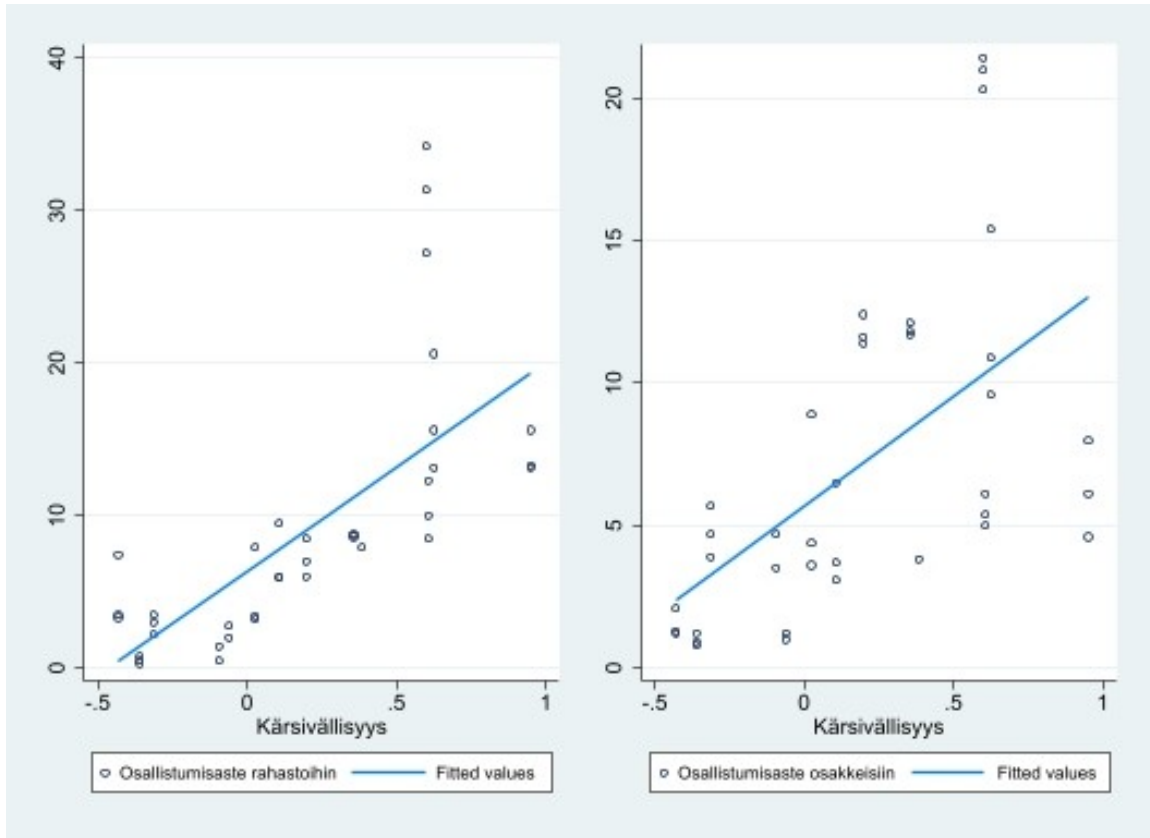
TAULUKKO 26: Lineaarisen regressiomallin tulokset, kun selitettävänä muuttujina ovat kotitalouksien rahoitusvarallisuuden osuus sekä kotitalouksien osallistumisasteet rahastoihin, joukkovelkakirjoihin ja osakkeisiin.

	(1) Rahoitusvarallisuus	(2) Rahastot	(3) Velkakirjat	(4) Osakkeet
Kärsivällisyys	10.39*** (0.000)	13.62*** (0.000)	-0.775 (0.453)	7.694*** (0.000)
Vakio	13.28*** (0.000)	6.307*** (0.000)	2.702*** (0.000)	5.677*** (0.000)
<i>N</i>	38	38	38	38
<i>R</i> ²	0.465	0.501	0.010	0.332

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Taulukon 26 lineaaristen regressiomallien tuloksista voimme tehdä muutamia varsin merkittäviä johtopäätöksiä. Kärsivällisyyden preferenssillä näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevä positiivinen yhteys kotitalouksien keskimääräisen rahoitusvarallisuuden kanssa. Eli toisin sanoen korkeamman kärsivällisyyden preferenssin kertoimen omaavissa maissa vaikuttaisi olevan myös korkeampi rahoitusvarallisuuden osuus kotitalouksien kokonaisvarallisuudesta. Kääntäen voidaan samalla todeta, että reaali-varallisuuden osuuden ja kärsivällisyyden välillä vallitsee negatiivinen korrelaatio. Merkittäviä havaintoja myös ovat, että kärsivällisyyden preferenssillä näyttäisi olevan positiivinen yhteys kotitalouksien osallistumisasteisiin sekä rahastojen että osakkeiden kohdalla. Erityisesti kotitalouksien rahastoihin osallistumisen kohdalla kärsivällisyyden preferenssin selityskyky on huomattava, sillä mallin R^2 -selitysaste on jopa 50 prosenttia selitettävässä muuttujassa havaittavasta vaihtelusta. Kuvion 7 pistekuviot vahvistavat lineaaristen regressiomallien tuloksia koskien kotitalouksien osallistumisasteita rahastoihin ja osakkeisiin.

KUVIO 7 Pistekuviot esittävät kärsivällisyyden preferenssin yhteyttä maittain esiintyviin kotitalouksien osallistumisasteisiin rahastoihin ja osakkeisiin.

Tässä vaiheessa on hyvä hetki palata tutkielmassa hieman taaksepäin ja peilata näitä viimeisimpiä havaintoja olemassa olevaan varallisuuden teoriaan ja erityisesti pääomantuottoasteen merkitykseen siinä. Pääomantuottoasteen on todettu olevan tärkeä selitys sille, miksi pääomat kasautuvat empiirisesti havaitulla tavalla. Voimme myös todeta, että rahoitusvarallisuus – erityisesti rahastot ja osakkeet – yleisesti ottaen omaavat merkittävästi korkeamman pääomantuottoasteen kuin reaali-investoinnit. Tutkielman tulosten valossa näyttäisi varsin ilmeiseltä, että kärsivällisyyden preferenssi on positiivisessa yhteydessä kotitalouksien rahoitusvarallisuuden osuuteen näiden kokonaisvarallisuudesta ja kykenee myös selittämään kotitalouksien osallistumisastetta sekä rahastoihin että osakkeisiin. On toki myös myönnettävä, että tulosten kautta ei voida todeta suoraa kausaaliyhteyttä tekijöiden välillä. Voi hyvinkin olla, että kärsivällisyyden määrä vaikuttaa moniin muihin kotitalouksien tekemiin päätöksiin, jotka sitten vastaavasti voivat johtaa edellä saamiin tuloksiin. Korkeamman kärsivällisyyden omaavat yksilöt voivat esimerkiksi kyetä sitoutumaan pidempään kestäväan koulutustutkimukseen suurempien elinkaariajan tulojen vuoksi. Toisaalta korkeamman kärsivällisyyden omaavat yksilöt voivat myös kyetä paremmin hillitsemään omaa kulutustaan ja olemaan säästäväisempiä sekä kauaskatseisempia oman taloudellisen selustan turvaten. Joten on hyvinkin mahdollista, että kärsivällisyys vaikuttaa säästämisasteeseen, josta siten seuraa myös korkea pääomantuottoaste.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olemme nyt tutustuneet viime aikojen varallisuuden kehitykseen ja jakautumiseen euroalueella, jonka jälkeen käsitelleet varallisuuden kertymiseen, jakautumiseen ja kasautumiseen liittyvää teoriaa. Näin olemme pala palalta askelta-
neet kohti hieman tuntemattomampaa varallisuuden tutkimuksen osa-alueetta, eli verotuksen, instituutioiden, arvojen ja kulttuurin sekä maakohtaisesti ilme-
nevien preferenssien merkitystä varallisuuseroja ja varallisuuden kertymistä
selittävinä tekijöinä. Suoritan nyt loppuyhteenvedon tutkielmalleni. Aloitan
kokoamalla yhteen tutkimuksessani saavuttamia tuloksia ja analysoin niitä yk-
sityiskohtaisemmin samalla verraten niitä aiemmin esittämiini tutkimuskysy-
myksiin. Päätän tämän osion lopulta tutkimukseni kriittiseen tarkasteluun liit-
tyen sen mahdollisiin puutteisiin, ja esitän myös mahdollisia jatkotutkimusky-
symyksiä ja -asetelmia tulevaa aiheen tiimoilta suoritettavaa tutkimusta ajatel-
len.

7.1 Tutkimuksen tulokset ja niiden analysointi

Kuten sanottua, tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää verojen, instituuti-
oiden, kulttuurin ja preferenssien mahdollisia vaikutuksia kotitalouksien maa-
kohtaisiin keskimääräisiin keski- ja mediaanivarallisuuksiin. Aiempi aiheen
tiimoilta suoritettu tutkimus on hyvin pitkälti omannut mikrotason pohjan, jos-
sa erilaisin mallinnuksin on pyritty tuottamaan teorioita ja malleja, jotka sovel-
tuisivat empiirisesti havaittuun varallisuuden jakautumiseen ja kasautumiseen.
Yksilöiden välillä havaittavat eroavaisuudet näiden ominaisuuksissa on myös
luonnollisesti nähty yhtenä malleissa mukana olevana selittäjänä, mutta edel-
leen mikrotason mallit eivät kehittymisestään huolimatta ole kyenneet aivan
yksiselitteisesti antamaan vastausta siihen, että miksi empiirinen aineisto näyt-
tää siltä kuin se näyttää ja miksi varallisuus kasautuu siten kuin on havaittu.
Muun muassa Hugget (1996) on osoittanut, että hyvin perusmuotoisella elin-

kaarimallilla kyetään selittämään varallisuuden epätasa-arvoa kuvaavan Gini-kertoimen muodostuminen, mutta varallisuuden kasautumista mallilla ei kyettä selittämään. Piketty (2014) huomio pääomantuottoasteen merkityksellisyydestä varallisuuden kasautumisessa pitkällä aikavälillä osoittautui varsin käänteentekeväksi hetkeksi varallisuuden teorian kehityksessä ja muun muassa Benhabib ja Bisin (2018) päätyivät muokkaamaan elinkaaripohjaista tasapainomallia siten, että siihen sisällytettiin myös pääomantuottoaste. Tämän kehityskäteen myötä mallilla kyettiin nyt paremmin selittämään myös empiirisesti havaittua pääoman kasautumista. Täydellinen malli ei silti vielä ole ja on hyvin mahdollista, että selittäviä tekijöitä on haettava enemmän makrotasolta ja vaikeammin mitattavista ja analysoitavista tekijöistä. Juuri näihin tekijöihin kohdistin pitkälti tässä tutkimuksessa mielenkiintoni ja tarkoitukseni oli osoittaa, että näistä tekijöistä voisi löytyä relevantteja olemassa olevasta varallisuuden teoriasta puuttuvia komponentteja.

Eräs näistä puuttuvista komponenteista voisi olla kulttuuri ja yhteiskunnissa suhteellisen hitaasti muuttuvina esiintyvät arvot. Kulttuuri, arvot ja preferenssit ovat astuneet kuvaan taloudellista toimeliaisuutta selittävinä tekijöinä varsin myöhään ja niiden vaikutukseen liittyvä tutkimus on huomattavasti vähäisempää. Kiinnostus aiheesta kohtaan on kuitenkin ollut koko 2000-luvun kasvussa. Kulttuurilla ja arvoilla on tutkimusten mukaan havaittu merkittäviä vaikutuksia taloudelliseen toimeliaisuuteen ja muun muassa esimerkiksi maiden bruttokansantuotteisiin. Näin ollen voisi olla hyvinkin luontevaa pohtia kulttuurin ja arvojen vaikutusta myös kotitalouksien varallisuuksien tasoissa havaittaviin eroavaisuuksiin.

Eräs toinen kiinnostava tekijä voisi löytyä verotuksesta ja nimenomaan varallisuuteen kohdistuvasta sellaisesta. Tällainen vero on varallisuusvero ja nähdäkseni myös perintövero. Näiden mahdollisiin vaikutuksiin taloudellisessa toimeliaisuudessa ja varallisuuden kertymisessä en kovin paljon aiempaa tutkimusta löytänyt ja siksi olikin osaltaan mielenkiintoista tutkia aineistoni pohjalta kotitalouksien varallisuuden ja näiden verojen voimassaolon mahdollista suhdetta. Lähtökohtani tähän tarkasteluun oli tutkia, näyttäisikö perintö- ja varallisuusveron voimassaololla olevan vaikutusta maan kotitalouksien varallisuuteen. Voisi hyvinkin intuitiivisesti ajatella, että kyseiset verot voisivat vähentää varallisuuden kasautumista pienelle osa-joukolle väestön kotitalouksista ja mahdollisesti myös varallisuuden kertymistä laajemmin väestössä. Toisaalta on myös mahdollista, että vaikutusta ei ole lainkaan niinkään maakohtaisiin keskiarvoihin, jos vain kerätyistä veroista merkittävä osa jaetaan valtion toimesta uudelleen erilaisina tukina.

Perintö- ja varallisuusveron osalta tutkimukseni tulokset antaisivat ymmärtää, että näiden verojen olemassaolo ei niinkään vähennä kotitalouksien nettomääräisiä keski- ja mediaanivarallisuuksia, vaan vaikuttaisivat olevan positiivisessa yhteydessä kotitalouksien varallisuuden kanssa. Toisin sanoen siellä missä perintö- ja varallisuusverot ovat voimassa, on myös korkeampi kotitalouksien varallisuuden taso. Tulos on täysin päinvastainen kuin alun perin olin intuitiivisesti ajatellut. Mutta kuten olen tuloksia raportoidessa jo maininnut,

näiden muuttujien välinen syy-seuraussuhde ei välttämättä toimikaan näin päin, että perintö- ja varallisuusvero selittäisivät kotitalouksien varallisuutta. Voikin olla, että kotitalouksien varallisuuden tasot selittävät sitä, onko maassa voimassa joko perintö- tai varallisuusvero, tai jopa nämä molemmat. Tätä testatakseni suoritin logistisen regressioanalyysin, jossa testasin maakohtaisten kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksien selitysvoimaa perintö- ja varallisuusveron perinnälle. Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että nämä kykenevät selittämään tilastollisesti merkitsevästi todennäköisyyttä sille, että maassa on voimassa kyseiset verot. Perintöveron ollessa kyseessä marginaalivaikutus oli kotitalouksien mediaanivarallisuuden kohdalla noin 0,37 prosenttia. Eli kotitalouksien keskivarallisuuden kasvaessa tuhannella eurolla todennäköisyys perintöveron voimassa ololle maassa kasvaa yllä mainitun prosenttiosuuden verran. Vaikka vaikutus ei äkkiseltään näytä suurelta, niin asiaa voi tarkastella niin, että 10 tuhannen euron kasvu tarkoittaisi noin 3,7 prosenttia ja 50 tuhannen euron nousu noin 18,7 prosentin muutosta.

Instituutioiden merkityksen ja vaikutuksien osalta tulokset olivat varsin selviä ja tutkimusta edeltävän intuitioni mukaisia. Tutkimuksessa käyttämäni WJP:n oikeusvaltio-indeksi ja sen kaikki osamuuttujat osoittautuivat lineaarisen regressioanalyysin perusteella positiivisesti korreloituneiksi kotitalouksien keskivarallisuuden kanssa. Tulokset olivat myös lähes kaikkien muuttujien osalta vähintään tilastollisesti melkein merkitseviä, mutta kuusi kahdeksasta muuttujasta omasi tilastollisesti merkitsevän tuloksen. Tämä tulos on varsin samansuuntainen aiemman instituutioiden merkitystä käsittelevän tutkimuksen kanssa, jossa instituutioiden kehittyneisyyden ja laadun on havaittu olevan positiivisessa yhteydessä talouskasvun tai osakemarkkinoille osallistumisen kanssa. Siten ei ole varsinaisesti kovin yllättävää, että positiivinen yhteys löytyy myös kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuuden kanssa.

Kotitalouksien nettomääräisen mediaanivarallisuuden kohdalla tarina ei yllättäen ollutkaan samankaltainen. Oikeusvaltio-indeksin muuttujista vain ROLvar4 (perusoikeudet) ja ROLvar8 (rikosoikeus) saivat tilastollisesti melkein merkitseviä tuloksia ja muuttuja ROLvar2 (korruption puuttuminen) tilastollisesti suuntaa antavan tuloksen. Tämä herättää kysymyksen, miksi kyseisen indeksin muuttujien tilastollinen merkitsevyys ja selityskyky ovat selkeästi heikompia kotitalouksien mediaanivarallisuuden kuin keskivarallisuuden kohdalla? Mainittavaa toki on, että kyseiset muuttujat antoivat korkeimmat selitysasheet myös kotitalouksien nettomääräistä keskivarallisuutta selitettäessä.

Kulttuurin vaikutusta päädyin tutkimaan lopulta huomattavasti kaapeammalla tavalla kuin olin tutkimustani aloittaessa ajatellut. Näin ollen kulttuuriin liittyvien tekijöiden tarkastelu tässä tutkimuksessa rajoittui kolmeen teemaan. Nämä olivat työorientoituneisuus, uskonnollisuus ja uskomukset sekä yhteiskunnalliset näkemykset. Näihin osa-alueisiin löytyi EVS:n aineistosta omat vaihtelevan kokoiset kysymysjoukot, joissa vastausasteikot olivat kussakin kysymysjoukossa yhteneväiset.

Työorientoituneisuuden osalta kahdessa muuttujassa havaittiin tilastollisesti merkitsevää korrelaatiota kotitalouksien nettomääräisen keskivarallisuus-

den kanssa. Nämä olivat väittämät (C038) ”Ihmiset jotka eivät tee työtä, muuttuvat laiskoiksi” ja (C039) ”Työ on velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan”. Muuttujan C038 tulos oli tilastollisesti merkitsevä sekä yhden että useamman selittävän muuttujan malleissa. Muuttujan C039 tulos oli tilastollisesti merkitsevä useamman selittävän muuttujan mallissa, mutta tilastollisesti melkein merkitsevä yhden selittävän muuttujan mallissa. Tulosten valossa näyttäisi siltä, että mitä enemmän väittämän C038 kanssa oltiin eri mieltä, sitä korkeampi oli maakohtainen kotitalouksien keskivarallisuus. Pistekuviosta tosin pystytään havaitsemaan, ettei missään tämän tutkimusaineiston maassa oltu keskimäärin täysin eri mieltä kyseisen väittämän kanssa, vaan korkeintaan jokseenkin eri mieltä. Tämä havainto tekee tuloksesta heti ymmärrettävämmän, sillä ehkä näissä varakkaammat kotitaloudet omaavissa yhteiskunnissa vain ymmärrettään paremmin erilaisia tilanteita ja syitä työn tekemättömyyden takana. Tällöin ei ehkä niin yksinkertaisesti ajatella työn tekemättömyydestä seuraavan laiskuutta, vaikka toisaalta ei täysin eri mieltäkään väittämän kanssa olla. Väittämän C039 kohdalla taas havaittiin päinvastainen tulos, eli kotitalouksien keskivarallisuuden ja väittämän kanssa eri mieltä olemisen kohdalla toteutui negatiivinen korrelaatio. Toisin sanoen mitä enemmän yhteiskunnassa ajateltiin työn olevan velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan, niin sitä korkeampi oli myös kotitalouksien keskivarallisuuden taso.

Uskonnollisuuden ja uskomusten kohdalla useamman muuttujan mallista voitiin havaita, että uskolla kuoleman jälkeiseen elämään oli tilastollisesti merkitsevä positiivinen yhteys kotitalouksien nettomääräiseen keskivarallisuuteen. Uskolla helvetin olemassaoloon sitä vastoin osoittautui olevan erittäin negatiivinen tilastollisesti merkitsevä yhteys kotitalouksien nettomääräiseen keskivarallisuuteen sekä yhden että useamman selittävän muuttujan malleissa. Millään muulla tämän kysymysjoukon muuttujalla ei havaittu tilastollisesti merkitsevää tulosta yhden selittävän muuttujan malleissa. Uskolla helvetin olemassaoloon näyttäisi tulosten valossa olevan varsin poikkeuksellinen ja intuitiivisesti vaikeasti selitettävissä oleva negatiivinen yhteys kotitalouksien nettomääräiseen keskivarallisuuteen. Kyseisen tuloksen analysointi edellyttäisi perustavanlaatuisia jatkotutkimusta tuloksen selityksen löytämiseksi, jota en itse tämän tutkimuksen yhteydessä kokenut mielekkääksi lähteä suorittamaan. Todettakoon vielä, että selitettäessä näillä muuttujilla kotitalouksien nettomääräistä mediaanivarallisuutta, ei saavutettu lainkaan tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Näin ollen uskolla helvetin olemassaoloon ei enää kotitalouksien nettomääräistä mediaanivarallisuutta selitettäessä havaittu tilastollista merkitsevyyttä.

Yhteiskunnallisten näkemysten maakohtaisten keskiarvojen osalta voidaan todeta, että ainoastaan muuttuja E035 (tulojen tasa-arvoisuus) sai yhden selittävän muuttujan malleista tilastollisesti merkitsevän tuloksen. Muuttujan E037 (valtion vs. yksilön vastuu) tulos oli ainoastaan tilastollisesti suuntaa antava ja muuttujan E039 (kilpailun vaikutus) tulos tilastollisesti melkein merkitsevä. Tulokset kuitenkin muuttuvat useamman selittävän muuttujan mallissa siten, että muuttujan E035 tulos on enää tilastollisesti melkein merkitsevä ja muuttujan E037 tulos tilastollisesti merkitsevä. Tulosten valossa vaikuttaa siltä,

että tulojen nykyistä tasa-arvoisempi jako ja yksilöiden suurempi vastuunotto itsestä omasivat yhteyden kotitalouksien korkeamman nettomääräisen keskivarrallisuuden kanssa. Toisaalta kun suuntaamme katseemme jälleen selittävistä ja selitettävästä muuttujasta muodostettuihin pistekuvioihin, voimme nähdä, miten aineiston havainnot sijoittuvat selittävien muuttujien vastausväleille. Ääriarvojen 1 tai 10 lähistöllä ei ole havaintoja vaan havainnot ovat osassa kysymyksistä melko lähellä toisiaan ja painottuvat jokseenkin vastausasteikon keskivaiheille, vaikka joukosta erottautuviakin havaintoja on nähtävissä. Esimerkiksi kilpailun vaikutusta kuvaava pistekuvio osoittaa aineiston havaintojen osuvan vastausvälille 3 - 4,5. Näin ollen jokaisessa havaintomaassa ajatellaan keskimäärin kilpailun olevan jokseenkin hyväksi. Lisäksi pistekuvioista voidaan myös todeta, että muuttujien välillä ei vallitse lineaarista yhteyttä.

Maakohtaisten preferenssien ja kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuden välisen suhteen analyysin tulokset antaisivat ymmärtää, että kärsivällisyyden preferenssi omaisi merkittävää selitysvoimaa suhteessa selitettäviin muuttujiin. Kärsivällisyyden preferenssin kerroin näyttäisi olevan vahvasti positiivisessa yhteydessä kotitalouksien korkeampaan havaittuun keski- ja mediaanivarallisuuteen. Tämä tulos on hyvin identtinen Falkin et. Al. (2018) tutkimuksessa esitettyyn analyysiin, jonka tuloksena havaittiin kärsivällisyyden preferenssin ja maan henkeä kohden lasketun bruttokansantuotteen välillä merkittävää positiivista korrelaatiota. Tuloksien perusteella voimme myös todeta, että kärsivällisyyden preferenssin kerroin on positiivisessa yhteydessä kotitalouksien rahoitusvarallisuuden osuuteen näiden kokonaisvarallisuudesta, ja että kärsivällisyydellä on myös havaittavissa positiivinen yhteys kotitalouksien osallistumisasteisiin koskien rahastoja ja osakkeita.

7.2 Tutkimuksen rajoitteet, puutteet ja mahdollisia jatkokysymyksiä

Vaikka näiden edellä käsiteltyjen tekijöiden roolia onkin viime vuosikymmeninä alettu tutkia yleisemmin taloudellisen toimeliaisuuden mahdollisina selittäjinä, ei varsinaista aiempaa tutkimusta kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksissa maakohtaisesti havaittavien erojen taustalla näistä lähtökohdista ole tehty. Syitä tähän on varmasti monia, joista ensimmäisenä luultavimmin nousee esille varallisuustietoihin liittyvän datan vähäisyys ja ennen kaikkea vertailukelpoisuuteen liittyvät puutteet. EKP:n tuottamat aineistot ovat oikeastaan ainoat kotitalouksien varallisuudesta tuotetut suuremman maajoukon sisältävät ja jokseenkin vertailukelpoiset aineistot ja siten ne muodostavat parhaan lähtökohdan varallisuuserojen analysointiin maakohtaisella tasolla.

Toinen merkittävä puute tai rajoite liittyy selittävien ja selitettävien muuttujien välisien kausaalisuhteiden todentamiseen. Vaikka aineistoni on tavaltaan paneeliaineisto, niin sitä on tässä tutkimuksessa hyödynnetty kuitenkin poikkileikkausaineiston tavoin eikä tällä tutkimuksella voida todentaa tekijöi-

den välisiä kausaaliyhteyksiä. Aineistoni sisältää kyllä otoksia tarkasteltavista maista useammasta ajankohdasta, mutta tämä koskee ainoastaan kotitalouksien keski- ja mediaanivarallisuuksia, rahoitusvarallisuuksien osuuksia kokonaisvarallisuudesta, kotitalouksien osallistumisasteita rahastoihin, joukkovelkakirjoihin ja osakkeisiin sekä WJP:n oikeusvaltio-indeksin osamuuttujien tietoja. Havainnot kotitalouksien varallisuutta kuvaavien muuttujien osalta useammasta ajankohdasta päädyttiin lisäämään aineistoon pitkälti siitä syystä, että muutoin aineistoni havaintojen määrä olisi ollut todella pieni ja se olisi heikentänyt regressioanalyysin tuloksien validiteettia. Suuremmalla otoksella näin ollen pyrittiin parantamaan tuloksien validiteettia, eikä niinkään tuomaan aineistoon aikaulottuvuutta aikasarja-analyysia varten. Ideaalia toki olisi ollut, että aineisto olisi ollut maatokseltaan laajempi. Globaalissa mittakaavassa maiden välillä olisi ollut varmasti enemmän hajontaa vaikkapa tutkimuksessani hyödyntämieni kulttuuria ja arvoja käsittelevien muuttujien sekä preferenssimuuttujien osalta.

Jatkotutkimusta ajatellen äärimmäisen mielenkiintoista voisi olla tuottaa tutkimus mikrotason datalla tämän tutkimuksen maakohtaisen aggregaattidatan sijaan. Tähänkin tutkimukseen olisi ollut mahdollista saada käyttöön EKP:ltä mikrotason dataa kotitalouksien varallisuudesta, mutta tutkimuksen ajankäyttöön liittyvistä rajoitteista johtuen tätä ei katsottu soveltuvaksi lähestymistavaksi. On myös huomioitava, että EKP:n mikrotason datan ja muiden käyttämieni aineistolähteiden sovittaminen yhteen olisi ollut mahdotonta, sillä esimerkiksi EVS aineistosta hyödynnettyjen muuttujien maakohtaisten keskiarvojen käyttäminen olisi ollut hiukan erikoista. Tämä johtuu siitä, että se laskettu keskiarvo ei välttämättä vastaisi tietyn kotitalouden käsityksiä/arvoja. Eli yhtä havaintoyksikköä edustavalle kotitaloudelle olisi sijoitettu EVS aineistosta laskettu maakohtainen keskiarvo jollekin muuttujalle ilman, että tietäisimme kyseisen kotitalouden tosiasiallisen suhtautumisen ja täten tälle kotitaloudelle oikean havaitun arvon. Mikäli jatkossa siis haluttaisiin esimerkiksi toistaa tämä tutkimus mikrotason aineistolla, edellyttäisi se esimerkiksi EKP:n datan keräämisen sisällyttämistä EVS:n aineiston keräämiseen. Eli kun EVS tutkimusta suoritetaan, suoritettaisiin samalla yksilökohtainen varallisuuskysely. Tässäkin vain on se ongelma, että yksilöt voivat vastata tällaiseen periaatteessa mitä vain, eikä tulosten luotettavuutta voida näin ollen taata. Suorittamani tutkimuksen toistaminen mikrotasolla osoittautuikin teoriassa paremmaksi ja yksityiskohtaisemmaksi vastausten antajaksi, mutta käytännössä äärimmäisen vaikeaksi toteuttaa.

Kokonaisuudessaan tämä pro-gradu tutkielma ja sen parissa suoritettu työ on ollut massiivinen. Koko tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymysten asettelu johtivat hyvin laajaan työhön, jossa kokonaisuuden hallinta osoittautui varsin haastavaksi. Nähdäkseni olen suoriutunut tästä kohtuullisesti, mutta jälkikäteen ajateltuna olisi voinut olla viisaampaa rajata tutkimuskysymyksiä enemmän esimerkiksi kulttuuriin ja preferensseihin. Siten työssä suoritetusta analyysistä ja erilaisten yhteyksien esiin tuomisesta olisi tullut ehkä syvällisempää ja yksityiskohtaisempaa.

LÄHTEET

- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. (2004). Institutions as the fundamental cause of long-run growth. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. Working Paper 10481. <http://www.nber.org/papers/w10481>
- Acquah, E., Carbonari, L., Farcomeni, A., & Trovato, G. (2023). Institutions and economic development: new measurements and evidence. *Empirical Economics*, Volume 65, pp. 1693-1728. <https://doi.org/10.1007/s00181-023-02395-w>
- Adam, S. & Miller, H. (2019). The economics of a wealth tax. Wealth Tax Commission
- Andries, A. M., Plopeanu, A & Sprincean, N. (2022). Institutional determinants of households' financial investment behaviour across European countries. *Economic Analysis and Policy* 77 (2023). pp. 300-325. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2022.11.015>
- Atkinson, A. B. (1971). The Distribution of Wealth and the Individual Life-Cycle. *Oxford Economic Papers*, 23(2), 239-254. <http://www.jstor.org/stable/2662236>
- Benhabib J. & Bisin A. (2018). Skewed Wealth Distributions: Theory and Empirics. *Journal of Economic Literature*, Vol. 56, No. 4, pp. 1261-1291. <https://doi.org/10.1257/jel.20161390>
- Cagetti, M. & De Nardi, M. (2008). WEALTH INEQUALITY: DATA AND MODELS. *Macroeconomic Dynamics*, 12 (Supplement 2), pp. 285-313. <https://doi.org/10.1017/S1365100507070150>
- Cowell F. A. & Van Kerm P. (2015). WEALTH INEQUALITY: A SURVEY. *JOURNAL OF ECONOMIC SURVEYS*. Vol. 29 (4), pp. 671-710. <https://doi.org/10.1111/joes.12114>
- De Donder, P. Roemer, John E. (2017). The dynamics of capital accumulation in the US: simulations after Piketty. *Journal of Economic Inequality* 15, pp. 121-141. <https://doi.org/10.1007/s10888-016-9346-2>
- Drometer, M., Frank, M., Pérez, M. H., Rhode, C., Schworm, S., & Stitteneder, T. (2018). Wealth and Inheritance Taxation: An Overview and Country Comparison. Ifo DICE Report, 2/2018, June, Volume 16. pp. 45-54.
- Euroopan Keskuspankki. (2023). Household finance and consumption survey (HFCS): results from the 2021 wave, European Central Bank <https://data.europa.eu/doi/10.2866/31818>
- Euroopan Keskuspankki. (2024). Household finance and consumption survey: Statistical tables for waves 2021, 2017 and 2014. European Central Bank https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/hfcs/html/index.en.htm

- European Values Study. (2024). About EVS.
<https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/>
- EVS/WVS (2022). Joint EVS/WVS 2017-2022 Dataset (Joint EVS/WVS). GESIS, Cologne. ZA7505 Data file Version 4.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.14023>.
- Guiso, L. Sapienza, P. Zingales, L. (2006). Does Culture Affect Economic Outcomes? *The Journal of Economic Perspectives*, Volume 20, Number 2. pp. 23-48. <https://doi.org/10.1257/jep.20.2.23>
- Falk, A., Becker, A., Dohmen, T., Enke, B., Huffman, D., & Sunde, U. (2018). [Global evidence on economic preferences](#). *Quarterly Journal of Economics*, 133 (4), 1645-1692
- Falk, A., Becker, A., Dohmen, T. J., Huffman, D., & Sunde, U. (2016). The preference survey module: A validated instrument for measuring risk, time, and social preferences. IZA Discussion Paper No. 9674
- Haavard Maridal, J. (2013). Cultural impact on national economic growth. *The Journal of Socio-Economics*, 47, 136-146.
<https://doi.org/10.1016/j.socec.2012.08.002>
- Kaustia, M., Conlin, A., & Luotonen, N. (2023). What drives stock market participation? The role of institutional, traditional and behavioural factors. *Journal of Banking and Finance*. Volume 148, 2023, 106743.
<https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2022.106743>.
- Kohonen, A. (2007). Perintö- ja lahjaverotus: Näkökulmia talousteoriasta, maailmalta ja Suomesta. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Kortela, T. (2011). Epätäydelliset markkinat ja makrotalous. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* - 107. Vsk. 3/2011.
- Krusell, P. & Smith Jr., A. A. (2015). Is Piketty's "second law of capitalism" fundamental? *Journal of Political Economy*, Vol. 123, No. 4, pp. 725-748.
<https://doi.org/10.1086/682574>
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review* Vol. 45, No. 1, pp. 1-28
- North, C. D. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>
- OECD. (2021). Inheritance Taxation in OECD Countries, *OECD Tax Policy Studies*, No. 28, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e2879a7d-en>
- Piketty, T. (2014). Pääoma 2000-luvulla. Into (2019).
- Pykäri, M. (2015). Kotitalouksien varallisuus kasvaa Suomessa - muista Pohjoismaista ollaan silti jäljessä. *Tieto & trendit: talous, yhteiskunta ja ympäristö*, 2/2015, pp. 20-22
- Ranasinghe, A., & Restuccia, D. (2018). Financial frictions and the rule of law.

- Journal of Development Economics, volume 134, (2018) pp. 248–271.
<https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2018.05.009>.
- Saez E. & Zucman G. (2016). WEALTH INEQUALITY IN THE UNITED STATES SINCE 1913: EVIDENCE FROM CAPITALIZED INCOME TAX DATA. The Quarterly Journal of economics, Vol. 131, No. 2, pp. 519-578.
<https://doi.org/10.1093/qje/qjw004>
- Scheuer, F. & Slemrod, J. (2021). Taxing Our Wealth. Journal of Economic Perspectives. Volume 35, Number 1. pp. 207-230.
<https://doi.org/10.1257/jep.35.1.207>
- Schnellenbach, J. (2012). The economics of taxing net wealth: A survey on the issues. Freiburger Diskussionspapiere zur Ordnungsökonomik. No. 12/5, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Institut für Allgemeine Wirtschaftsforschung, Abteilung für Wirtschaftspolitik, Freiburg i. Br.
<http://hdl.handle.net/10419/67482>
- Tilastokeskus. 2024. Dummy-muuttuja.
<https://www.stat.fi/meta/kas/dummy.html>
- Tilastokeskus. 2024. Kausaalisuhde.
<https://www.stat.fi/meta/kas/kausaaalisuhde.html>
- Tuomala, M. (2006). Perintöverotuksesta. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 102. Vsk. 4/2006. s. 511-516
- World Justice Project. (2024a). What is the Rule of Law?
<https://worldjusticeproject.org/about-us/overview/what-rule-law>
- World Justice Project. (2024b). WJP Rule of Law Index. Factors.
<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/factors/2023>
- World Justice Project. (2024c). WJP Rule of Law Index. Rankings.
<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023>

LIITTEET

LIITE 1 Lineaarisen regressioanalyysin tulokset, kun selittävinä muuttujina ovat oikeusvaltio-indeksin muuttujat ja selitettävänä muuttujana on kotitalouksien mediaanivarallisuus.

	(1) Malli	(2) Malli	(3) Malli	(4) Malli	(5) Malli	(6) Malli	(7) Malli	(8) Malli
ROLvar1	85.15 (0.133)							
ROLvar2		97.22* (0.062)						
ROLvar3			78.42 (0.240)					
ROLvar4				162.2** (0.029)				
ROLvar5					-13.72 (0.912)			
ROLvar6						80.72 (0.210)		
ROLvar7							30.40 (0.651)	
ROLvar8								116.3** (0.016)
Vakio	40.15 (0.345)	33.44 (0.359)	49.48 (0.288)	-21.54 (0.698)	114.7 (0.267)	47.27 (0.299)	82.39* (0.088)	26.65 (0.377)
N	50	50	50	50	50	50	50	50
R ²	0.031	0.040	0.022	0.056	0.000	0.027	0.003	0.048

p-arvot on esitetty sulkeissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

LIITE 2 Lineaarisen regressioanalyysin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien mediaanivarallisuus ja selittävinä muuttujina yhteiskunnan työorientoituneisuutta kuvaavia muuttujia.

	(1) Malli	(2) Malli	(3) Malli	(4) Malli
C038	30.00*** (0.009)			54.85*** (0.000)
C039		-40.49* (0.056)		-58.52*** (0.004)
C041			-12.74 (0.382)	-24.12 (0.180)
Vakio	11.86 (0.660)	175.1*** (0.001)	118.7*** (0.007)	157.7*** (0.002)
<i>N</i>	49	49	49	49
<i>R</i> ²	0.091	0.072	0.014	0.297

p-arvot on esitetty sulkeissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

LIITE 3 Lineaarisen regressioanalyysin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien mediaanivarallisuus ja selittävinä muuttujina uskonnollisuuteen ja uskomuksiin liittyviä muuttujia

	(1) Malli	(2) Malli	(3) Malli	(4) Malli	(5) Malli
F050	-22.88 (0.332)				-22.43 (0.614)
F051		-10.65 (0.824)			5.193 (0.958)
F053			-30.23 (0.308)		-170.0** (0.034)
F054				-9.410 (0.816)	203.2 (0.162)
Vakio	97.89*** (0.000)	87.31*** (0.001)	91.60*** (0.000)	86.04*** (0.000)	62.20* (0.051)
<i>N</i>	49	49	49	49	49
<i>R</i> ²	0.012	0.001	0.016	0.001	0.077

p-arvot on esitetty sulkeissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

LIITE 4 Lineaarisen regressiomallin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien mediaanivarallisuus ja selittävinä muuttujina on yhteiskunnallisia näkemyksiä kartoittavia muuttujia.

	(1) Malli	(2) Malli	(3) Malli	(4) Malli	(5) Malli
E035	-22.07*** (0.005)				-12.43 (0.111)
E036		-3.410 (0.778)			8.831 (0.281)
E037			-4.384 (0.326)		-9.720** (0.011)
E039				38.19*** (0.000)	37.29*** (0.000)
Vakio	204.0*** (0.000)	99.84 (0.114)	105.4*** (0.000)	-66.96* (0.055)	10.91 (0.872)
<i>N</i>	49	49	49	49	49
<i>R</i> ²	0.133	0.002	0.010	0.225	0.313

p-arvot on esitetty sulkeissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

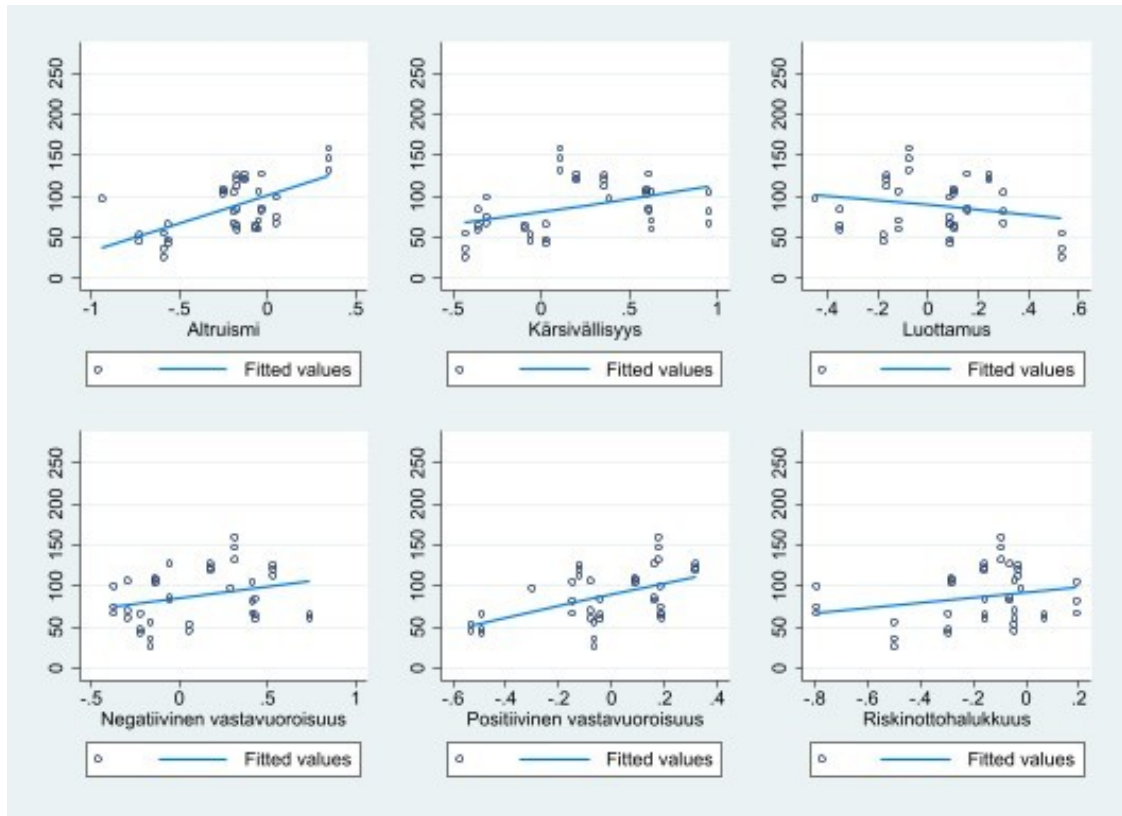
LIITE 5 Lineaarisen regressiomallin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien mediaanivarallisuus ja selittävinä muuttujina on preferensseihin liittyviä muuttujia.

	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 5	Malli 6
Kärsivällisyys	30.85*** (0.004)					
Luottamus		-26.51 (0.241)				
Riskinottohalukkuus			32.11* (0.073)			
Negatiivinen vastavuoroisuus				28.04* (0.073)		
Positiivinen vastavuoroisuus					70.98*** (0.000)	
Altruismi						67.47*** (0.000)
Vakio	81.74*** (0.000)	88.79*** (0.000)	93.19*** (0.000)	84.83*** (0.000)	89.55*** (0.000)	101.5*** (0.000)
<i>N</i>	38	38	38	38	38	38
<i>R</i> ²	0.158	0.038	0.059	0.080	0.273	0.369

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

LIITE 6 Pistekuviot esittävät preferenssejä kuvaavien riippumattomien muuttujien välistä yhteyttä maittain esiintyviin kotitalouksien nettovarallisuuden mediaaneihin.

LIITE 7 Lineaarisen regressiomallin tulokset, kun selitettävänä muuttujana on kotitalouksien mediaanivarallisuus ja selittävinä muuttujina preferensseihin liittyviä muuttujia useamman selittävän muuttujan malleilla.

	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 5
Kärsivällisyys	31.50*** (0.001)	37.76*** (0.001)	70.86*** (0.000)	49.31*** (0.001)	47.19*** (0.002)
Luottamus	-28.71* (0.092)	-33.51* (0.057)	-34.05** (0.046)	-46.53*** (0.003)	-39.02** (0.016)
Riskinottohalukkuus		-16.70 (0.316)	-118.9*** (0.000)	-54.11 (0.122)	-55.91 (0.128)
Negatiivinen vastavuoroisuus			73.84*** (0.000)	36.03* (0.081)	36.99* (0.089)
Positiivinen vastavuoroisuus				67.62*** (0.001)	45.09* (0.095)
Altruismi					22.59 (0.317)
Vakio	82.94*** (0.000)	79.05*** (0.000)	47.73*** (0.000)	69.30*** (0.000)	72.97*** (0.000)
<i>N</i>	38	38	38	38	38
<i>R</i> ²	0.202	0.210	0.405	0.582	0.597

p-arvot on esitetty suluissa.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$